

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 7

БЕОГРАД 1938 ГОДИНЕ

КЊИГА 3

XXXI РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 9 МАРТА 1938 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

СТЕВАН ЂИРИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИК

ФРАЊО МАРКИЋ

СЕКРЕТАР

ДРАГОМИР М. СТОЈАДИНОВИЋ

Присутни г. г. Министри: Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан М. Стојадиновић, Министар унутрашњих послова др. Антон Корошец, Министар правде Милан Симоновић, Министар без портфеља др. Шефкија Бехмен, Министар пољопривреде Светозар Станковић, Министар шума и рудника Богољуб Кујунџић, Министар социјалне политике и народног здравља Драгиша Ј. Цветковић, Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић, Министар грађевина Добривоје Стошовић, Министар финансија Душан Летница, Министар без портфеља др. Михо Крек, Министар војске и морнарице, армијски ђенерал Љубомир Марић, Министар без портфеља Војислав В. Ђорђевић, Министар без портфеља др. Нико Новаковић, Министар физичког васпитања народа др. Вјеслав Милетић, Министар пошта, телеграфа и телефона Војко Р. Чвркић, Министар просвете Димитрије Магарашевић.

ПОЧЕТАК У 10 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XXX редовног састанка;

Дневни ред: Наставак претреса у појединостима извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1938/39 г. и то:

1 — Претрес и усвајање буџета расхода — VI раздео — Министарство иностраних послова.

Говорници: Претседник Министарског савета и министар иностраних послова др. Милан Стојадиновић, Лука Костренчић, др. Коста Кумануди (у име групе Југословенске националне странке), др. Иван Јанчић (у име групе Народног радног клуба), Миливоје Перић (у име групе Независног клуба), Артур Махник, Мита Димитријевић (у име групе Југословенског радикалног клуба), Јоца Георгијевић, др. Јанко Баричевић (у име групе Југословенског клуба), др. Мирко Косић (у име групе Народног радног клуба), Милан Башић, Карел Добершек, Бранко Добросављевић (у име групе Земљорадничког клуба),

претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (двадесет и два пута), Станко Лепарчић, Милан Петковић, Војислав Лазић, Александар Лазаревић, др. Рудолф Добовишек, Сава Микић, потпретседник Народне скупштине Фрањо Маркић (дванаест пута), извештач др. Часлав Никитовић.

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, имам част отворити XXXI редовни састанак Народне скупштине. Молим секретара г. Драгомира Стојадиновића да изволи прочитати записник предходног састанка.

Секретар Драгомир Стојадиновић прочита записник XXX редовног састанка.

Претседник Стеван Ђирић: Има ли ко од господо народних посланика какву примедбу на записник? (Нема!) Примедаба нема, записник је примљен.

Господо народни посланици, прелазимо на дневни ред. На дневном је реду: Наставак претреса

у појединостима извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1938/39 годину и то:

1 — Претрес буџета расхода — VI раздео — Министарство иностраних послова.

Реч има претседник Министарског савета и Министар иностраних послова г. др. Милан Стојадиновић (Бурно и дуготрајно плескање у центруму и на десници и повици: Живео!)

Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан М. Стојадиновић: Господо народни посланици, општи, велики циљеви спољне политике једне земље остају дуго времена непроменљиви, јер су они одређени природним условима и сталним животним интересима њеним. За нашу државу ти се циљеви састоје у одржавању међународног мира и наших скупо плаћених граница... (Бурно плескање и повици: Тако је!) ... као и у јачању пријатељске сарадње са свима народима Европе. (Одобравање и плескање). Али прилике и околности под којима ове циљеве треба остваривати нису увек исти, те ни средства не могу остати увек подједнака. Основна ствар у спољној политици једне државе јесте: употребити она средства, која у једној даној ситуацији најбоље одговарају! (Бурно плескање у центруму и на десници и повици: Тако је!).

У току минуле године показало се јасније него икада до данас, да једна широко схваћена конструктивна политика мира захтева једну неуморну и непрекидну спољно-политичку активност пуну иницијативе и свежине у инспирацији. Ми живимо у доба, чија је главна карактеристика изванредно брзи темпо политичке еволуције. Таква ситуација намеће велике и сталне напоре у прилагођавању новим приликама и у тражењу нових могућности за што ефикасније спровођење политике мира. Одржавање мира не зависи од непрестаног понављања општих и звучних формула, које би биле беспогрешни рецепти за све појединачне проблеме и за сва времена; оно захтева изналажење индивидуалних решења за разна конкретна питања, захтева непрекидну и изукрштану дипломатску делатност у свима правцима.

У данашњем периоду великог политичког превирања, кад све државе, велике и мале, траже нове методе међународне сарадње и нове формуле спољне политике, ми ми нисмо могли остати скрштених руку. (Одобравање и повици: Тако је!). Наш општи међународни положај, крупнији државни интереси, чија јој је одбрана поверена, чињеница да су се ове важне промене догађале и у нашим непосредним интересним сферама, налагале су Краљевској влади једну активну спољну политику. У врло интензивној дипломатској делатности, која је испунила целу прошлу годину и наша Краљевина је узела видног и живог учешћа. Београд је био, као што вам је познато, центар опште пажње и циљ многих значајних дипломатских путовања. (Бурно и дуготрајно плескање и повици: Тако је!). Ни једна европска престоница у току прошле године није забележила толики број политичких посета, колико престоница Краљевине Југославије! (Бурно и дуготрајно плескање). Може се слободно рећи, да је сваки од тих састанака био један прилог више за подизање угледа наше земље и за дело општег мира у свету!

Стварни резултати те интензивне дипломатске активности Краљевске владе осетили су се у свим доменима.

Методи и правци наше спољне политике инспиришу се са три основна начела. Прво, прихватити и омогућити сваку међународну акцију и сарадњу општег карактера, која тежи очувању мира и сређивању прилика у Европи. Друго, одржавати и развијати наше традиционалне савезе и пријатељства. (Одобравање и бурно плескање). Треће, отклонити све неспоразуме на нашим границама и створити нашој земљи нова пријатељства, гдегод за то постоје реалне могућности. (Бурно и дуготрајно одобравање).

Што се тиче првог начела, тј. учествовања наше државе у међународним акцијама општег карактера, треба напоменути, да је Југославија продужила у току прошле године своју сарадњу у Друштву народа, разуме се у оквиру његове ограничене активности, коју му дозвољавају данашње политичке прилике. Краљевска влада ће и даље наставити ту сарадњу у хармонији са општим тенденцијама наше спољне политике, обраћајући пажњу да учешћем у томе раду не дође у контрадикцију са својом жељом, да са свима великим силама Европе одржава добре и пријатељске односе и да остане по страни свих идеолошких блокова. (Бурно одобравање и плескање).

Позната вам је исто тако међународна акција која је предузета, ван Друштва народа, у циљу локализовања сукоба у Шпанији. Шпански грађански рат, који се наставља са неумањеном жестином, јесте једна од најболнијих појава данашњег доба. Наша искрена жеља је да се та братоубилачка борба што пре оконча и да шпански народ, који преживљује тешке часове, поново пође путевима мирног развитка и напретка. У очекивању тога, европска дипломатија је развила живу активност у циљу да се сукоб даље не прошири, и ми са задовољством можемо констатовати успех ових напора. Наша држава је искрено сарађивала у мерама које је Лондонски комитет за немешање предузимао у томе правцу.

У вези са овим напоменама треба споменути и Споразум о сузбијању пиратерије у Средоземном мору, закључен у Ниону септембра прошле године, који је наша држава потписала и у дело спровела. У овом споразуму суделују све средоземне државе, а његово активно извршење поверено је Енглеској, Француској и Италији. Његови резултати су повољни, што је за нас од великог значаја с обзиром на нашу разгранату пловидбу у Средоземном мору.

Рекао сам да је друго начело кога се придржава Краљевска влада у спровођењу своје спољне политике: одржавање и гајење наших традиционалних пријатељстава која су се раније већ показала као добра и корисна. Ту на првом месту долазе везе непромењеног пријатељства са Француском. (Опште бурно и дуготрајно плескање са повицима: Живела Француска! — Гласови са левице: Живела демократија!) За време моје званичне посете Паризу, октобра месеца прошле године, имао сам то особито задовољство да у име Краљевине Југославије ставим свој потпис на акт којим се француско-југословенски пакт о пријатељству, закључен 1927 г., продужује за даљих пет година. Посета којом је Министар иностраних послова Француске Републике г. Делбос затим почастовао Бео-

град, била је исто тако прилика за манифестовање осећаја пријатељства, које цео наш народ гаји према Француској. (Једнодушан одзив: Тако је!) Опште бурно плескање). Ове дипломатске посете биле су употпуњене живом изменом мисли као и корисним личним додирима на свима другим подручјима. Из свега овога излази, да жеља за пријатељством и сарадњом са Француском одговара основним линијама наше спољне политике. (Једнодушан одзив: Тако је! — Опште бурно и дуготрајно плескање.)

Наши односи са Великом Британијом (Опште бурно плескање и једнодушни повици: Живела Велика Британија!), којима је Краљевска влада увек посвећивала пажњу, били су такође добри и срдачни. Пријатељски енглеско-југословенски односи манифестовали су се у видном облику приликом боравка Његовог Краљевског Височанства Кнеза Намесника у Лондону... (Сви народни посланици устају са својих места и једнодушно кличу: Живео Кнез Намесник! — Опште бурно плескање)... за време крунидбених свечаности у месецу мају прошле године, када је првом Намеснику Југославије указивана највећа пажња. Учвршћивању тих добрих веза служила је и моја званична посета Лондону, октобра прошле године, када сам могао констатовати са колико се пажње и разумевања тамо прате и схватају наше прилике и наши интереси. (Бурно и дуготрајно одобравање и плескање.) Нуморна настојања Владе Велике Британије у корист општег мира пратили смо овде са искреним интересовањем и највећом симпатијом.

Мала Антанта, која већ има своју устаљену традицију, била је и ове године једна позитивна тачка у билансу наших мирољубивих настојања. Њена искрена жеља да остварењем једне конструктивне политике и пуно разумевање и туђих интереса показали су се у преговорима, који су вођени између претставника Мале Антанте и Мађарске. Са нашим савезницима: Краљевином Румунијом... (Опште бурно плескање и једнодушни повици: Живела Румунија!)... и са Чехословачком Републиком... (Опште бурно и дуготрајно плескање и одушевљени повици: Живела Чехословачка!)... ми смо стајали у сталном додиру и пријатељској измени мисли. Његова Екселенција Господин Претседник Чехословачке Републике др. Бенеш... (Опште бурно и дуготрајно плескање и једнодушни повици: Живео Бенеш!)... почаствовао је својом посетом, почетком априла прошле године Престоницу Југославије, где је био топло дочекан. У септембру прошле године присуствовао сам сахрани великог Претседника Масарика... (Сви народни посланици устају са својих места и кличу: Слава Му!)... да одам последњу почаст борцу Чехословачке Републике, искреном пријатељу нашег народа. Исто тако су биле честе узајамне посете наших и румунских државника. (Бурно одобравање.) Да поменем овде само моје састанке са господом Татареском, Мическом и Петреско-Комненом, одговорним шефовима спољне политике савезничке Краљевине Румуније. Сем тога одржана су у Београду, маја месеца, и у Синаји, крајем августа прошле године, редовна заседања Сталног савета Мале Антанте, чији су закључци представљали видан доказ пуне сагласности и потпуног међусобног разумевања. (Бурно одобравање и плескање.)

Други регионални пакт коме припада наша Краљевина и који је дефинитивно учврстио свој

међународни значај јесте: Балкански споразум. (Опште бурно и дуготрајно плескање и повици: Живео Балкански споразум!) У пуној хармонији, у заједници погледа на светске догађаје и разумевању међусобних интереса, Балкански споразум је у прошлој години развијао своје благотворно дејство, како на односе међу државама чланицама Споразума, тако и на опште односе и на мирни развој прилика на Балкану. На свима међународним састанцима, где су биле у питању наше заједничке потребе и интереси, државе Балканског споразума: Грчка, Румунија, Турска и Југославија иступале су са солидарношћу, која је била запажена у међународном животу. (Бурно и дуготрајно плескање.) И овде треба констатовати све живљи и приснији додир између наших народа и њихових водећих личности. Од многобројних посета и састанака у току прошле године треба истаћи званичну посету Његове Екселенције господина Исмета Иненија, тадашњег Претседника Турске владе, у Београду и овогодишње заседање Савета у Анкари, којом сам приликом имао част да се састанем и са Претседником грчке Владе господином Метаксасом.

Рекао сам вам, господо, да је треће основно начело наше спољне политике, да се отклоне сви узроци неспоразума на нашим границама и да се створе нова пријатељства где год за то постоје реалне могућности. Томе тешком проблему ми смо посветили велики део наше активности. Сасвим је, дакле, природно, да смо морали више да се бавимо оним нашим спољним односима, код којих је нешто имало да се исправи и преуреди, а таквих је било много, него онима који су, одавно и чврсто засновани, били од увек добри и срдачни. (Одобравање и повици: Тако је!)

Односи са Немачким Рајхом развијали су се у духу све живљег и дубљег узајамног разумевања и поштовања. (Бурно и дуготрајно одобравање и узвици: Живела Немачка). Посета, коју је Београду учинио у мају месецу прошле године, немачки Министар иностраних послова г. Барон фон Нојрат, била је још један знак пажње и доказ добрих и пријатељских односа између Немачког Рајха и наше Краљевине. Мој боравак у Немачкој, у јануару месецу ове године, у циљу враћања те посете, свечан пријем, на који сам том приликом, као што вам је познато, наишао у Берлину и у другим крајевима Немачке; топли поздрав, који су за време ове посете упућени с њихове стране нашој земљи и нашем народу, били су проткани духом срдачности и пријатељства. Све то учврстило нас је у уверењу да се добри и пријатељски односи са великим и напредним Немачким Рајхом могу развијати на свима пољима, са пуним поштовањем обостраних политичких схваћања. (Бурно и дуготрајно одобравање и плескање.)

У прошлој години забележен је, закључењем споразума од 25 марта, један ванредно значајан датум у односима између наше земље и Краљевине Италије. (Бурно и дуготрајно одобравање и плескање.) Све објективне природне околности упућивале су Краљевину Југославију и њену велику суседку ка једној политици пријатељства и искрене сарадње. Може се сматрати да је одређивање овог политичког правца, склапањем Римског Пакта пријатељства од 24 јануара 1924 године, био један од последњих великих потеза на пољу

спољне политике нашега неумрлог државника Николе Пашића. (Сви народни посланици устају са својих места и кличу: Слава му!). Међутим, разни догађаји који су наступили после тога нису дозволили овом мудром политичком акту да донесе своје плодове. У односима између две суседне државе настао је један период затегнутости, заснован у суштини од неспоразума психолошке природе. У преговорима, који су вођени почетком прошле године, свестрано су испитани сви проблеми, који заједнички интересују обе државе. У атмосфери узајамног разумевања а приликом посете коју је учинио Београду Његова Екселенција г. Гроф Ђано, потписан је Уговор од 25 марта прошле године. Садржина тога Уговора, који је објављен на дан самог потписа, позната вам је, као и садржина Привременог споразума, који је потписан истога дана, а који има за циљ да пружи нови потстрек економским и трговинским односима између две државе, иначе природно упућене једне на другу. (Одобравање и плескање). Али треба имати у виду, да у овој врсти уговора главну улогу игра дух, у коме су закључени и у коме ће доцније бити примењивани. Са тога гледишта, Уговор од 25 марта треба сматрати на првом месту као ликвидацију прошлости, а затим као отварање новог периода у односима између две земље. Једногодишње искуство, које имамо у овом погледу, показује добре резултате и дозвољава најлепше наде. (Плескање и повици: Тако је!). Посета коју сам имао част да учиним италијанској престоници у децембру прошле године, ванредно срдчан дочек и непосредан додир, који сам имао том приликом са водећим италијанским државницима и народом, још више су учврстили Краљевску владу у том уверењу. Италијанско-југословенски споразум је једно солидно засновано политичко дело, и ми можемо са задовољством констатовати, да су узајамно поверење и пријатељска сарадња обезбеђени не само у обостраном интересу обеју земаља, већ и у општем интересу мира. (Бурно одобравање и повици: Тако је!).

Односи са суседном и братском Краљевином Бугарском... (Опште бурно плескање и одушевљени повици: Живела Бугарска!) ...развијали су се у духу Пакта вечитог пријатељства од 24 јануара прошле године. Не само да није било никаквог сукоба, ни инцидента, који су ранијих година мутили атмосферу доброг суседства, већ, напротив, додири претставника разних институција с једне и с друге стране, и уопште између две наше земље, све су чешћи и све више доприносе стварању трајних међусобних привредних и културних веза. (Бурно одобравање и плескање). Ми ћемо наставити да те односе развијамо у истом духу, уверени, да ће бугарско-југословенски споразум бити, као што је то у намери оних, који су га створили, не само залога пријатељства наше две земље, него и солидарности и сарадње свих народа на Балкану. (Опште одобравање и повици: Тако је!).

Са свима осталим суседним државама наши односи су се развијали повољно, остајући у границама коректног и лојалног суседства.

Упоредо са дипломатском активношћу, наше Министарство иностраних послова је, као и претходне године, посветило нарочиту пажњу трговинској политици. То је неминовно захтевала данашња тесна повезаност једне и друге политике.

Ова се активност Министарства иностраних послова кретала у два правца. Требало је прво координирати наше привредне интересе са спољно-политичким, а затим координирати саме привредне интересе унутар наше државе међу собом. У ту сврху основан је нарочити Координациони одбор. Свим овим хтелo се унети више реда и програмског рада у вођењу ове две најважније гране државне политике. Мислим да су досадашња жива активност у трговинској политици, као и постигнути резултат, оправдали овај начин рада. (Живо одобравање и повици: Тако је!).

Излажући вам прошлога пута спољно-политичку ситуацију, рекао сам на завршетку свога експозеа: „Наша земља се данас са правом сматра као једна од главних фактора мира и постојећег реда на Балкану и целој југисточној Европи“. (Бурно и дуготрајно плескање). Те су речи биле тачне лане; оне су још у већој мери тачне ове године. (Бурно и дуготрајно плескање и повици: Тако је! Живео!).

Значајне успехе и повољне резултате спољне политике Краљевске владе није могуће порећи. Њих правилно цени и јасно осећа наш народ; њих признају и сви објективни посматрачи наших прилика. (Живо одобравање и повици: Тако је!) Југословенском извозу отворене су данас све пијаци света! (Бурно одобравање и повици: Тако је! Тако је!) Југославија није више опкољена непријатељима! (Бурно плескање и одушевљени повици: Тако је! Тако је!) Стара пријатељства су сачувана, а нова стечена. (Повици: Тако је! Тако је — Бурно плескање). Ми смо пријатељства тражили само тамо, где је и наше тражено; тамо, где објективни услови за пријатељство постоје и тамо, где то интереси наше земље и општег мира захтевају! (Живо одобравање и повици: Тако је!) При томе треба имати у виду, да ми нигде и ни према коме нисмо примили ниједну обавезу, која би била у супротности са нашим ранијим обавезама. (Бурно одобравање и плескање.)

Пред историјом, која ће ценити наша дела, пред нашом савешћу, која нам је свакодневни судија и пред вама, господо народни посланици, ми можемо рећи, да смо водили спољну политику наше државе онако, како то њеним правилно схваћеним интересима најбоље одговара. (Бурно плескање и повици: Живео!) Наш нарочити географско-политички положај, питање наше унутрашње консолидације и потребе спољне ситуације, императивно су захтевали овакву политику. Ниједна влада, која је свесна тих чињеница и која савесно и реално схвата свој задатак, не би могла друкче радити, ни друкче поступати, него што је радила и поступала Краљевска влада, којој имам част да претседавам. (Бурно и дуготрајно плескање у центруму и на десници са повицима: Живео!) Радећи тако, ми смо спроводили једну спољну политику, која је само саставни део наше предане службе Краљу и Отаџбини. (Сви народни посланици устају са својих места и одушевљено кличу: Живео Краљ! — Опште бурно и дуготрајно плескање.) Јер то је, господо народни посланици, циљ који ми постављамо изнад свега! (Повици: Тако је!) Сачувати нашем младом Краљу неокривену баштину Његовог Великог Оца, обезбедити животне интересе земље, оснажити и ојачати Југославију! (Бурно одобравање и једнодушни повици: Тако је! Тако је!) Под врховним вођством Његовог Височанства Кне-

за Намесника... (Сви народни посланици устају са својих места и једнодушно кличу: Живео Кнез Намесник! — Настаје опште бурно плескање.)... и Краљевског Намесништва, ... (Бурно плескање и повици: Живели!)... са вашом потпором, ослањајући се на нашу легендарно храбру војску... (Једнодушан одзив: Живела војска! — Опште бурно и дуготрајно плескање)... ми ћемо у нашој спољној политици наставити овим путем, јер се он показао као добар: (Живео! Живео! — Кличу одушевљено народни посланици из центрума и са деснице. — Настаје бурно и дуготрајно плескање, које се стишава тек кад Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова заузима своје место у министарским клупама.)

Претседник Стеван Ђинђић: Реч има народни посланик г. Лука Костренчић.

Лука Kostrenčić: Gospodo narodni poslanici, ulazeći u dvadesetu, jubilarnu godinu postanka jugoslovenske države postavља se pitanje kakve je konačne rezultate dala naša spoljna politika kroz ova dva decenija naše državne nezavisnosti i kakva je danas međunarodna pozicija Kraljevine Jugoslavije.

Mi odmah u početku možemo sa radošću da konstatujemo, da je naša nacionalna država u punoj meri opravdala svoje pravo na opstanak i da je definitivno demantovala sve one, koji su stalno tvrdili da je Jugoslavija jedna artificijelna i efemerna tvorovina evropske diplomatije.

Da bismo mogli proceniti pravu vrednost današnje pune međunarodne afirmacije Jugoslavije potrebno je da se setimo tragične situacije našega naroda u oči samog postanka naše nezavisne države kao i svih teških kriza i peripetija kroz koje je prošla naša zemlja u ovom nemirnom haotičnom dvadesetogodišnjem periodu poratne Evrope.

Kao i sve druge države proizišle iz Svetskoga rata morala je i Jugoslavija da prođe kroz poratni martirij jedne nove države, u formiranju. Spoljna politika Kraljevine Jugoslavije imala je naročito težak zadatak: da sačuva i učvrsti ostvarenu državu na ovoj najizloženijoj poziciji evropskog kontinenta.

Trebalo je spasavati nacionalni teritorij, utvrditi državne granice, suzbijati tendence za restauracijom i revizijom mirovnih ugovora, onemogućiti da se unutar jedne nove države u formiranju, spoljna politike, i paralizovati razne akcije protiv integriteta Jugoslovenske države.

Trebalo je stvoriti sistem saveza i prijateljstava za odbranu poretka stvorenog mirovnim ugovorima, jer je Jugoslavija već po svom geografskom položaju postala glavni objekat napada svih onih, koji se nisu mogli pomiriti sa novim stanjem stvorenim u ratu i revoluciji.

Teškoće Jugoslavije i svih novih država potencirane su poslednjih nekoliko godina još i time što su stalno u pitanju svi principi, sve institucije i sve obaveze na kojima je fundiran međunarodni poredak, proizišao iz Svetskoga rata. Usled toga međunarodni život stvara neprestano nove situacije i konstelacije. Sukobi i borbe velikih sila znače stalno opasnost za male i srednje države da budu žrtve njihovih obračuna i preorijentacija. Ako iz te perspektive posmatramo sadašnji međunarodni položaj Jugoslavije, vidjećemo da je ona danas u daleko boljem položaju nego većina drugih malih i srednjih država, i da je danas Jugoslavija sigurnija za svoj opstanak nego je bila ikada do sada. (Burno odobravanje i pljeskanje).

Uprkos svima pričanjima o preorijentaciji naše spoljne politike, ostaje nepromenljiva činjenica da Kraljevina Jugoslavija jest i ostaje ugaoi kamen dve međunarodne formacije: Male Antante i Balkanskog sporazuma. A te dve međunarodne zajednice idu svojim određenim i utvrđenim putem, i sa toga istorijskog puta ne daju se skrenuti nikakvim sugestijama i nikakvim intrigama.

Mala Antanta i Balkanski sporazum jesu dve definitivne i trajne formacije koje su uvek spremne da po svaku cenu zajednički brane svoju političku nezavisnost i teritorijalni integritet. Ove su dve Antante nepokolebivi garant mira i reda u Podunavlju, na Balkanu i u maloj Aziji, i baš po njima, ova najizloženija pozicija, na kojoj su se vekovima vodile borbe između dva kontinenta, danas je glavni stub reda i mira Jugoistoka Evrope.

A Jugoslavija, koja je i jadranska i podunavska, i balkanska zemlja, i koja graniči sa sedam država, jest prvenstveno pozvana da u ime Male Antante i Balkanskog sporazuma poradi na proširenju kruga svojih prijatelja, da stvori mogućnost što bližih odnosa i saraduje sa svima svojim susedima.

I Pakt večnoga mira i prijateljstva između Jugoslavije i Bugarske ne samo da nije u suprotnosti sa politikom Male Antante i Balkanskog sporazuma, već naprotiv tu politiku kompletira i potencira. (Burno pljeskanje i odobravanje).

Za nas 20 milijuna balkanskih Slovena nema vraćanja natrag u krvavu prošlost. Mi treba da znamo da se na Balkanu može voditi samo jedna slovenska politika, i samo jedna balkanska politika. (Burno pljeskanje i uzvici: Tako je.)

A razume se samo po sebi, da za puno izmirenje i saradnju svih podunavskih i balkanskih naroda jest jedan od glavnih preduslova dobar odnos između Jugoslavije i Italije. Jer, mir na Jadranu je ne samo od prvoklasnog interesa za Jugoslaviju i za Italiju, već i za opšti mir cele Evrope.

Pošto Jugoslavija nema nikakvih ekspanzivnih namera, a naš narod ne gaji apsolutno nikakvu mržnju ni prema narodu Austrije, ni prema Mađarskom narodu, to sa naše strane uvek postoji mogućnost punog sporazuma i lojalne saradnje na bazi principa: Podunavlje podunavskim narodima. Međutim, način i ton kojim je nedavno govorio Predsednik mađarske vlade, svakako nisu najpogodniji za stvaranje sporazuma. Mi doduše ne gubimo nade i verujemo da će do toga sporazuma doći. Našoj zemlji je u tom pogledu nailakše jer u opšte nemamo spornih pitanja, ali naš Ministar inostranih dela radi dobro što se ni u tom pitanju ne odvaja od savezničke Čehoslovačke i Rumunije. (Burno odobravanje i uzvici: Tako jel!)

Na rešenju problema celog Podunavlja treba raditi sistematski i planski, jer samo organizovano i solidno Podunavlje može omogućiti normalne i zdrave odnose sa Trećim Rajhom, sa konačnim ciljem konsolidacije i stabilizacije cele Srednje Evrope.

Razume se, da sav ovaj rad Jugoslavije na normalizovanju i stvaranju dobrih odnosa sa svima susedima, a u prvome redu sa Italijom, jedinom našom susednom velikom silom, ni u koliko ne tangira najpriateljskije odnose Jugoslavije i Francuske. Jer prijateljstvo Jugoslavije i Francuske nije stvorila diplomatija, već ga je stvorila istorija. (Burno odobravanje i uzvici: Tako jel!)

Gospodo narodni poslanici, u načelnoj debati jedan govornik opozicije, kritikujući spoljnu politiku g. dr. Stojadinovića, tvrdio je da sam ja u svome govoru u Finansijskom odboru rekao o Društvu Naroda ono što nije smeo da kaže g. Stojadinović.

Medutim, to apsolutno nije tačno.

Prvo, g. Stojadinović ne spada u red onih ljudi, koji nemaju kuraži da sami direktno i otvoreno kažu ono što smatraju da treba da se kaže (Odobranje kod većine i uzvici: Tako je!)

Drugo, ništa ja nisam rekao o Društvu Naroda što ne bi smelo da se kaže.

Ja nisam negirao Društvo Naroda, već sam ga samo kritikovao, što je moje puno pravo kao narodnog poslanika jedne države, koja je članica Društva Naroda i koja ga nikada nije izneverila.

Na stotom, jubilarnom zasjedanju Društva Naroda kritikovali su ga i zvanični predstavnici raznih država, koje su i dalje ostale verne Ligi Naroda, ali su konstatovali da je Društvo Naroda zatajilo kao univerzalna institucija i da su mu potrebne radikalne reforme.

U ostalom, ja sam u svome govoru o Društvu Naroda ponovio ono što sam napisao na račun Ženeve još pre četiri godine, dakle pre slučaja Abisinije, Španije i Kine. U jednom članku ja sam zastupao gledište da se Društvo Naroda ne sme pretvoriti u alijansu velikih sila, koje će po svom nahodjenju odlučivati sudbinom malih i srednjih država. Ja sam već tada tvrdio da se Liga Naroda nalazi u punoj dezorganizaciji i da je njena kriza u stvari kriza Evrope, jer ta institucija ne pruža miroljubivim narodima i ugroženim državama dovoljnu garanciju za održavanje mira, političke nezavisnosti i teritorijalnog integriteta.

Nažalost, sve ono što se je posle dogodilo u međunarodnom životu u punoj meri je opravdalo tu moju kritiku.

Uostalom, kakova je danas situacija Društva Naroda najbolje ćemo oceniti po stavu, koji je ovih dana prema njemu odredila Velika Britanija. Pri tome moramo voditi računa o tome da je London sve do sada smatrao Ligu Naroda najpogodnijim instrumentom ne samo svoje spoljne politike, nego i interne politike Imperije. Pa ipak je predsednik Vlade Velike Britanije krajem prošloga meseca, govoreći o sistemu kolektivne bezbednosti, jednom iskrenosti koja zadivljuje, rekao u Donjem domu: „Da li ima nekoga ovde koji veruje da Društvo Naroda u sadašnjem svom obliku pruža tu kolektivnu bezbednost?“ — „Mi ne smemo živeti u iluzijama, a još manje smemo varati male narode time, što ih ostavljamo u zabludi da su zaštićeni Društvom Naroda od napada, ma da znamo da nije tako“.

I, demokratska Britanija, protagonista politike Lige Naroda, prilagođuje se međunarodnoj stvarnosti i vodi direktne pregovore sa autoritativnim režimima Rima i Berlina, koji ne priznaju Ženevu, da nađe rešenje akutnih međunarodnih pitanja makar i van okvira Društva Naroda.

Prema tome iz osnova je pogrešno postavljati pitanje da li je naša zemlja ili koja druga mala ili srednja država ostala verna Društvu Naroda, već treba postaviti pitanje da li je Društvo Naroda ostalo verno samo sebi.

Jedno je sigurno da Jugoslavija, bez obzira kakva će biti dalja sudbina Lige Naroda, neće se nikada izneveriti osnovnoj ideji, na kojoj je ta Liga stvorena: ideji mira i međunarodne saradnje.

Ja smatram da je dobro što će Jugoslavija i dalje saradivati u Društvu Naroda, ali bez preteranih očekivanja i bez velikih iluzija. Tu saradnju treba i naročito posvetiti rešavanju konkretnih pitanja od opšteg interesa, kao što je recimo nedavno našu zemlju zastupao Ministar g. Cvetković u rešavanju važnih socijalnih pitanja međunarodnog karaktera.

Društvo naroda će i dalje ostati jedan, iako ne jedini, od instrumenata međunarodne politike, jer boljeg za sada nema, ali ne treba očekivati spas iz Ženeve.

Gospodo narodni poslanici, u vezi sa Društvom naroda i krupnim događajima međunarodnog života prošloga meseca ponovo se, kao aktuelno pitanje, tretira pitanje četvornog pakta.

Kada je pre pet godina bio stavljen na dnevni red prvobitni projekat pakta učetvoro, Mala Antanta i Poljska zauzele su odmah najodlučniji stav protiv toga pakta.

Taj stav bio je naprosto logična i neminovna konzekvenca geneze tih država i njihove pacifističke i konstruktivne politike.

Naročito Poljska, Čehoslovačka i Jugoslavija shvatile su taj pakt četiri zapadne velike sile kao latinsko-germanski blok bez Slovena i protiv Slovena. I najodlučnije su reagirale protiv očigledne tendence da se demokratski princip jednakosti i ravnopravnosti svih naroda i država zameni sa principom velike diplomatske hijerarhije, koja će kao četvorni direktorij diktovati politiku celom evropskom kontinentu i naročito odlučivati sudbinom malih i srednjih država.

I tada i sada negativno je reagirala i Francuska, koja oseća da bi ta četvorna koalicija u stvari značila slom njenog savezničkog sistema i njene koncepcije evropske politike.

Ja držim da bi bilo fatalno kada bi se Evropu stavilo pred alternativu do bira između Pakta Lige naroda i Četvornog pakta, između saradnje i ravnopravnosti svih naroda i jednostranog diktata ograničenog broja velikih sila.

Uostalom treba voditi računa i o tome da je tradicionalno-formalistički pojam velike sile po svemu zastareo, i da su danas stvarno velike evropske sile i Mala Antanta i Balkanski sporazum.

A pogotovo bilo bi fatalno kada bi se Četvornom paktu dao antislovenski karakter. Jer, Zapadna Evropa treba da zna da bez pune nezavisnosti Jugoslavije, Čehoslovačke, Poljske, Bugarske i Rusije, nema ni nezavisne Evrope. Bez slobodnog slovenstva nema ni slobodne Evrope. (Odobranje kod većine i glasovi: Tako je!) Četiri velike sile Zapada neće i ne mogu rešiti ni jedno životno pitanje Evrope bez saradnje slobodnih slovenskih država.

Bez mira i bezbednosti na Visli, Dunavu, Jadranu i Vardaru nema mira ni bezbednosti na Rajni i Kanalu La Manšu. (Odobranje kod većine).

Gospodo narodni poslanici, nekoji govornici opozicije stalno pokreću pitanje uspostave odnosa sa Sovjetskom Rusijom. Medutim, poslednji događaji, kada se na očigled celoga sveta bez milosrđa naprosto kolje najviše predstavnike vojne i civilne vlasti, kada se najbrutalnije ganja i ubija protagoniste i ideologe revolucije, ti poslednji događaji jasno govore da se Sovjeti permanentno nalaze u punoj krizi i da je Jugoslavija dobro uradila što uopšte nije ni uspostavljala odnose sa Sovjetskim režimom. (Odobranje na desnici — prigovori na levisi).

Medutim, ne sme se zaboraviti da Jugoslavija nije nikad prekinula odnose sa ruskim narodom. (Burno odobravanje i pljeskanje na desnici). I jugoslovenski narod zna da iza crvenih kulisa krvave diktature živi i dalje veliki ruski narod svojim praiskonskim rasnim slovenskim životom. A njegova golema vitalna snaga, kao i ogromno bogatstvo ruske zemlje, manifestovace se konačno u svojoj pravoj veličini u okviru velike i nacionalno preporodene ruske države. (Odobravanje na desnici).

Gospodo narodni poslanici, ako objektivno posmatramo današnji međunarodni položaj Jugoslavije mi moramo konstatovati da danas Jugoslavija više nije objekat imperijalističke i revanšerske politike, da danas ne postoji ni jedan ozbiljan međunarodni faktor, koji bi postavljao u pitanje opstanak i jedinstvo Jugoslavije, njenu političku nezavisnost i teritorijalni integritet. Naprotiv, Jugoslavija je definitivno utvrdila svoju međunarodnu poziciju, kao subjekat, koji igra vidnu i važnu ulogu ne samo u balkanskoj i podunavskoj, nego i u opšte evropskoj politici. (Odobravanje na desnici i uzvici: Tako je!)

U pogledu Jugoslavije danas je definitivno likvidiran spoljni međunarodni revizionizam. Danas se više ne stvaraju međunarodne grupacije protiv Jugoslavije već se na sve strane traži njeno prijateljstvo i savezništvo na bazi opšte spoznaje da je Evropi i njenoj ravnoteži zaista potrebna velika, moćna i nezavisna Jugoslavija! (Burno odobravanje u centru i na desnici). Danas cela Evropa priznaje kao definitivnu istorisku činjenicu da na Jadranu, na Dunavu i na Vardaru postoji jedna nedeljiva i jedinstvena jugoslovenska država. (Pljeskanje na desnici i povici: Tako je!) Jugoslavija je u punoj meri opravdala svoje pravo na opstanak i ona je danas važan element reda i mira jugoistoka Evrope. Naša je zemlja danas predstavnik socijalnog mira, finansijskog stabiliteta i ekonomskog prosperiteta. Mi imamo uzornu i odlično organizovanu narodnu vojsku (Pljeskanje i povici: Žive! vojska!) Mi smo nacija u čijoj su tradiciji samo oslobodilački ratovi i nikada nama neće pasti napamet da vodimo zavojevačke ratove. Mi smo prvenstveno seljački narod i po tome pacifistički narod, ali nismo defetistički narod, već smo herojska nacija, koja ume da izvojuje pobjedu u odbrani svojih prava. (Pljeskanje na desnici i povici: Tako je!)

Naš stav po svima pitanjima međunarodnog života je jasan, određen i konzekventan. Taj stav je diktovan najvišim interesima našega naroda i države, koji su identični sa najvišim i ispravno shvaćenim interesima Evrope i celog čovečanstva.

I zato je posvema pogrešno postavljati pitanje: kuda ide Jugoslavija? Daleko je opravdanije pitanje: kuda ide Evropa?!

Jugoslavija nije ničija vazalna država i ona ne vodi ni prema kome servilnu politiku, ali vodi lojalnu politiku prema svakome ko je lojalan prema Jugoslaviji. (Odobravanje na desnici i povici: Tako je!)

Gospodo narodni poslanici, voditi dobru spoljnu politiku znači predvideti razvoj međunarodnih prilika i ne dati se zateći događajima. A sve ono što se je zbilo u poslednje vreme jasno govori da je naša spoljna politika bila na dobrom putu i da je išla pred događajima, a ne iza njih. (Odobravanje u centru i na desnici). Danas se jasno vidi da se nije radilo o našoj preorijentaciji u spoljnoj politici, nego o blagovremenoj ispravnoj orijentaciji (Pljeskanje u centru i na desnici). A polazne tačke te naše orijentacije nisu

bile međunarodne ideologije i doktrine, već međunarodna stvarnost. Jer zadatak naše spoljne politike nije da služi bilo čijim blokovima i frontovima, nego je njen najviši zadatak da čuva sigurnost i najviše interese Jugoslavije.

Mi nismo skrenuli sa osnovne linije naše spoljne politike, mi smo ostali verni starim saveznicima i prijateljima, ali smo i proširili krug svojih prijatelja i priznali neke nove činjenice međunarodnog života, koje nisu bile u mogućnosti da spreče ili odstrane ni vodeće velike sile, niti kompetentne međunarodne institucije.

Gospodo narodni poslanici, zasluga što je na kraju drugog decenija opstanka naše narodne države naš međunarodni položaj tako ojačan i učvršćen, pripada velikim delom ličnosti g. dr. Stojadinovića... (Pljeskanje u centru i na desnici sa povici: Živeo!)..., koji se već skoro pune tri godine nalazi na čelu Kraljevske vlade i Ministarstva inostranih dela.

Gospodin Stojadinović je kao realan i odgovoran političar i državnik, trezno, jasno i bez predrasuda gledao na sve stvari koje se zbivaju oko nas i u svetu. Na vreme je predvideo događaje, brzo se je snalazio u novim situacijama, koje neprestano stvaraju dinamiku međunarodnog života... (Odobravanje u centru i na desnici)... i pravim i dobrim putem je vodio naš državni brod. Savladao je sve zapreke i teškoće, izbegao sve opasnosti koje su nam pretile da budemo uvučeni u vrtlog sukoba, borbe i obračuna velikih sila.

Jugoslavija je danas važan i uticajan faktor međunarodne politike, a Beograd jedan od važnih i uticajnih centara međunarodnog života. (Odobravanje u centru i na desnici).

Ja smatram da je naša patriotska dužnost da odamo priznanje g. dr. Stojadinoviću... (Burno i dugotrajno pljeskanje u centru i na desnici sa uzvicima: Živeo!)..., da mu iskreno i otvoreno, bez obzira na partijski momenat, odamo priznanje za sve velike usluge, koje je učinio Jugoslaviji, i mi svi treba da iskreno želimo, da g. Stojadinović u svojim nastojanjima za stalnom i punom afirmacijom Jugoslavije potpun uspe i to ne zbog njegove lične slave i prestiža, već zbog prestiža i najviših interesa Kraljevine Jugoslavije. (Burno pljeskanje u centru i na desnici).

Na kraju smatram svojom dužnošću, da ponovo podvučem još jedan presudan momenat u pogledu velikih i pozitivnih rezultata naše spoljne politike na bazi tradicije i kontinuiteta našeg celokupnog stava prema inostranstvu.

Kad je reč o spoljnoj politici naše države i o osnovima naše međunarodne situacije, mi ne smemo nikada zaboraviti na jedan naročito presudan fakat: da je Jugoslavija Monarhija i da je Dinastija Karađorđevića istorijski i organski povezana sa postankom i opstankom jugoslovenske države i njene afirmacije u međunarodnom životu (Burno i dugotrajno pljeskanje).

Naš veliki Kralj Ujedinitelj... (Svi poslanici ustaju i kliču uz složne i jednodužne usklikе: Slava Mu!)... položio je čvrste temelje Jugoslaviji na Balkanu i u Podunavlju, a On je odredio i osnovne smernice njene spoljne politike, koje će Jugoslaviji obezbediti trajnu nezavisnost i osigurati vidno mesto u kolu evropskih naroda.

A velike i svetle tradicije narodne Dinastije Karađorđevića danas dostojno zastupa i uspešno produžuje Knez Namesnik Pavle Karađorđević. (Svi poslanici ustaju sa svojih mesta i uz burno i dugotrajno

плjeskanje jednodušno kliču: Živeo!). Njegova superiorna inteligencija, Njegove visoke veze i Njegov evropski horizonat posmatranja svih međunarodnih događaja i pitanja omogućiće Mu, da svoju tešku i odgovornu istorijsku dužnost vođenja Jugoslavije do punoletstva najveće Uzdance celog jugoslovenskog naroda završi srećno na slavu i veličinu Kralja i Otadžbine. (Svi poslanici ustaju i uz burno i dugo-trajno pljeskanje kliču: Živeo Kralji!)

Gospodo narodni poslanici, pošto odobravam našu spoljnu politiku i imam poverenja u one, koji sa puno istoriske odgovornosti njome upravljaju, ja izjavljujem da ću glasati za budžet Ministarstva inostranih poslova. (Burno pljeskanje u centru i na desnici sa uzvicima: Živeo!).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има у име Клуба Југословенске националне странке народни посланик г. др. Коста Кумануди. (Бурно плjesкање на левици).

Др. Коста Кумануди: Господо народни посланици, прошле године у ово време, приликом буџетске дебате о ресору Министарства иностраних послова претресана су пред Народном скупштином сва питања која су у том тренутку заслуживала пажњу. Али како преживљујемо једно дооа када су у међународном животу промене и скретања тако нагла и брза, често неочекивана и највише непредвиђена, то лице ствари у размаку од године дана па и много краћем ова из основа преиначено и изокренуто. Из контура и потеза који су се тек могли наслућивати и нагађати развијају се крупне и важне појаве, са разноликим и далеким одолесцима. Дogaђаји се гомилају и теку тако брзим ходом, да је данас готово немогуће у стогу пратити целокупан међународни живот у свима његовим потхватима и стремљењима а још мање проникнути у све његове јавне и тајне тежње и далекосежне циљеве. Спољна политика преовлађује широм целог света с толико снаге и надмоћности у свима правцима људске делатности да потискује у други ред унутрашње заплете и тешкоће у појединим земљама, па шта више и саме економске и привредне невоље и кризе. Резултат тог огромног надметања међу народима је нажалост тај, да се у целој историји човечанства можда није никад толико стрепило за мир и за његово одржање. Мир никад није био толико угрожен и тако тешко поремећен а по негде већ и ратом прегажен, на Западу и на Истоку, ратом свирепијим и непоштеднијим него ли у варварским временима. Више него старање о благостању народа и сређивању њихових унуташњих прилика, и у великим и у малим државама страховање да ли ће се моћи мир да спасе изазива прву и највећу бригу.

Такво брутално обележје опште светске ситуације налаже свима водиоцима спољне политике велику опрезност, промишљену одлучност и недвосмислено заузимање једног одређеног става. Наша земља није ни смела ни могла остати и није остала неактиван посматрач, увучен у себе самог, који би се ограничио да догађаје равнодушно процењује и мери. Злочин би био кад се не би ништа предузело од свега оног што би могло да послужи учвршћењу и појачању међународног положаја државе и националног обезбеђења. Такву оптужбу код нас нико и не подиже, јер јој не би било оправдања. Али главно је питање како је рађено.

Господо, спољна политика се, према послератним манирима, спроводи на два начина. Један је

изражен у живим разговорима, повременим општењима и брзим виђењима, начин чисто вербалан и ограничен на површину претресања међународних ситуација приликом више или мање свечаних састанака и пријема. Неоспорно да није без користи измена гледишта и узајамно обавештење, али, у већини случајева, само мало и пролазног трага од свега тога остаје. Не треба заборавити ни то да се и министри спољних послова често мењају а са њима и њихова схватања. Служити се неумерено таквим методама било би и погрешно и опасно и штетно.

Потребно је више стварног рада, зато се не сме остати само на тим спољним манифестацијама. Има и други, истина дискретнији начин, али и реалнији. То је онај када се, у духу пакта Друштва народа, утврђује и обележава положај једне земље у односима према другим земљама помоћу писаних и ратификованих правних инструмената који повлаче одређене обавезе и дужности и — колико је то у овом добу могуће, — везују уговораче у једну сталну и заједничку сарадњу, унапред обележену и прописану. Ту лежи још једина гаранција међународне сигурности.

Ако би се судило по спољним изражајима и кретањима, сумње нема, и то ће сваки признати, морало би се увидети да је југословенски Претседник владе постао, по негде у Европи, привлачна и симпатична личност и успео на разним странама да побуди велику живост. Кад покушамо да саставимо тај биланс кретања — да се послужим изразом који се данас код нас радо употребљује, — ми бисмо по том билансу утврдили да је званично Београду дошло у походе 7 министара који се налазе на челу спољне политике великих и малих сила, три претседника владе и један Шеф државе, — прве водеће личности савремене Европе: др. Бенеш, Исмет Инени, Татареско, Кјосеиванов, гроф Ђано, фон Нојрат, Делбос, Ружди Арас, Бек, Титулеско, Антонеско, — а можда сам пропустио да их споменем све. Наш Претседник био је гост Париза, Лондона, Рима, Берлина, Анкаре, Букурешта, Прага, Атине. Постао је обичај, па чак и нека врста правила да министри међународну политику воде изван својих земаља, не само у Женеви, већ и честим путовањима, праћени с већом или мањом помпом и свечаностима. Али такве навике, које враћају дипломатију у доба XVII и XVIII века, кад је требало да спољни блесак и раскош импресионирају масе, почињу у овом скептичном добу да одузимају од озбиљности и важности самих политичких аката којима служе као повод или као изговор. Од кабинетске политике каква се пре рата практиковала па до блиставих дочека и сјајних пријема какви се приређују у наше време, контраст је сувише велики и осећа се потреба једне разумне средине између те две крајности. Већа брига о мери и скромности свакако би дала и пословима све врсте више важности и више поверења у темељност и искреност намера. Заблуда би била одмеравати постигнут успех према искићеним железничким станицама, оперским претставама и изложбеним приредбама. Извесно да ни сам престиж једне земље не би у томе могао наћи никакав прави добитак. Понављам да би била велика погрешка ако би се међународна ситуација данас као ни ма када раније друкчије оцењивала него према закљученим обавезама и потписаним споразумима, правцем традиционално утврђених путева чији трагови воде далеко у прошлост.

Ове би напомене сигурно биле излишне, јер се саме по себи разумеју да није покушавано, специјално кроз режимску штампу па и званичним говорима, да се опсени и заведе један део нашег јавног мишљења да и сувише велики значај придаје самим посетама и приређеним дочецима и рецепцијама. На основу тога и одатле изводио се закључак да углед Југославије никад није био на таквој висини као што је данас, да се о наше пријатељство отимају сви од реда, да је Југославија највише тражена држава у Европи, да је Београд постао центар европске активности. (Повици на десници: Тако и јесте!) Спољна политика, и у разумевању и у спровођењу захтева више здравог смисла.

Кад одбијемо овај свечани, уистини дефицитарни део, наћи ћемо у прошлогодишњем билансу наше спољне политике и оне позиције у које улазе стварно свршени послови. Јер сва та путовања и све те измене посета, и оне наше и оне код нас, нису увек и само биле прописане почасним одредбама протоколарне учтивости и куртоазије и нису биле оглашцене на интимне сусрете, банкете и здравице. Али се нарочито полагало и захтевало да се што више подвуче, истакне и опише та декоративна страна наше спољне политике (Пљескање на левици). . . . где је личност нашег Претседника изгледала рељефније и много више осветљена по сам политички циљ његових путовања. (Пљескање на левици). Цензура је немилостиво угушивала сваку оцену, замерку, па чак напомену и просту анализу која не би била у пуном складу и одобравању предмета и садржине самих значајних међународних послова који су предузимани и извођени у последње време. Тако су остали изван слободне расправе и претресања у јавности и такве одлуке, обавезе и ангажмани који могу бити од највећег значаја за будућност и судбину Југославије.

Ево који су закључени и потписани, ти толико важни међународни споразуми. И Уговор о пријатељству с Бугарском и пакт с Италијом и продужење Уговора о пријатељству с Француском. Чули смо и бројне и разне изјаве дате у Берлину и њихов одјек. То су низови позитивних чињеница, са дубоким реперкусијама, које морају у свакој земљи задржати пуну пажњу целокупне јавности и о којима смо позвани да дамо свој суд, ако се хоће правилно да одреди међународни положај наше државе онакав какав је данас, стварно и јасно.

Допустите да се мало опширније задржим на тим чињеницама.

Уговор о вечитом искреном пријатељству и ненарушивом миру с Бугарском прославио је недавно своју годишњицу. Према вечности то је изувише кратко време за процену стварне користи коју он треба да донесе. (Пљескање на левици и повици: Тако је!) Зато и југословенски и бугарски народ морају желети да се његова егзистенција продужи, да би одговорно своме називу и својој намени, јер су у њему већ постављене све основе за изградњу једног доброг дела, ако се оно буде и остваривало у доброј намери.

25 марта 1937 у Београду је закључен између Југославије и Италије Споразум о добром сусудству и политичкој сарадњи, заједно са Допунским споразумом о трговини и пловидби. Тај знаменити међународни акт није дошао ни неочекивано ни изненада. Још у октобру 1934 г. Мусолини је могао

рећи у Милану да за такав уговор постоје стварни и прецизни услови, јер се на њему још за живота великог и неумрлог Краља Александра. . . . (Сви народни посланици устају и кличу: Слава Му!). . . . као и на свима за народ и државу корисним делима, од којих нека тек данас показују добре резултате — радило доста времена, али у једном другом правцу и с више обезбеђења наших интереса. Г. Мусолини поновио је 1 новембра 1936 године у Милану да се у последње време атмосфера јавно поправила и да постоји могућност успостављања пријатељских веза између нас, пошто има довољно услова моралног, политичког, привредног значаја, да се „постави нова база у односима између две државе”. И овакав какав је, господо, Споразум од 25 марта прошле године, узет као целина, је једно дуго промишљено и постепено изграђено дело, само нажалост није потпуно у духу мудрих схватања и погледа Краља Ујединитеља. (Пљескање на левици). Ја сам имао прилике овде да 1937 почетком овог истог месеца, пред само закључење тога споразума, поздравим „пружену руку помирења”, очекујући да дела потврде речи.

Али при оцени те нове ситуације не смемо заборавити како су се у прошлости развијали односи између Краљевине Југославије и Краљевине Италије. Можемо одмах без резерве рећи да је за оба суседна народа велика срећа да је учињен крај једном скоро неподношљивом стању неповерења и подозрења, што је у по неким тренутцима ишло до мржње, која с наше стране ничим није била изазвана, и до базално отвореног непријатељства, коме нисмо давали никаквог повода. (Бурно пљескање на левици). Сетимо се само чудне афере с Трогирским лавовима и крваве експедиције личких усташа. (Пљескање на левици).

Али нису само постојали сукоби и неспоразуми између нас. Ми смо, господо, већ имали и пријатељских и нормалних веза с Краљевином Италијом, и то је била прва фаза наших односа после рата. Да их укратко прикажем.

Рапалски уговор од 12 новембра 1920 године: одредио је и утврдио је наше међусобне границе и у преамбулу истакао, да је закључен у жељи да створи режим међусобног пријатељства и срданих односа за заједничку корист оба народа, признајући у образовању суседне, наше државе, „постигнуће једног од најузвишенијих циљева рата који је она водила.” Затим су дошли једно за другим: 1) Римски уговор од 23 октобра 1922 године, потписан такође у циљу да се „успостави између двеју држава искрено стање ствари и срданих односи за заједничко добро двају народа”; 2) Споразум о Ријечи с допунским конвенцијама, инспирисаним опет мишљу да створе срдане односе између двеју држава на опште добро народа, 27 јануара 1924.

Најзад су истог дана, 27 јануара 1924, Никола Пашић и Мусолини закључили у Риму пакт пријатељства и срдане сарадње између Краљевине С. Х. С. и Краљевине Италије у изречно подвученој намери, у самом преамбулу тог уговора „да обезбеде мир и резултате добивене за време великог рата а потврђене уговором о миру” — што све проистиче „из постојећег пријатељства између две Краљевине као и узајамног поштовања њиховог права на сушу а тако исто на мору.”

Тај пакт пријатељства Пашић-Мусолини из 1924 године има велике сличности с овим из 1937.

И он је предвиђао узајамну помоћ за одржање поретка створеног после рата у Тријанону, Сент-Жермену и Нену, као и поштовање и извршење обавеза које одатле проистичу.

Поред свих тих међународних инструмената потписаних и ратификованих, који садрже многобројне изјаве пријатељства, гаранције ради поштовања граница и признања важности свих уговора о миру, одједном су наши односи с Италијом године 1926, после закључења Тиранског пакта из основа измењени и остали далеко од сваке интимније сарадње пуних 10 година, јер је Тирански пакт створио Италији доминирајући положај у Албанији и отворио јој врата и пут на Балканско полуострво. И тако пакт пријатељства Пашић—Мусолини из 1924 остао је мртво слово на хартији и није више ни продужен по истеку његовог петогодишњег рока, док је доцније тај Тирански пакт само још појачао позиције Италије и политички и економски и војнички, и то на самим нашим границама, и у многим погледу ставио Албанију у положај једне анектиране области. (Бурно плескање на левици.)

Ова предисторија која претходи мартовском споразуму из 1937 била је потребна да се не би заборавило колико и најсвечанији пактови, уговори и споразуми, у времену после Светског рата, могу да буду кратког века и да се мењају из основа према међународним ситуацијама, појављеним интересима и тренутним рачунима, ако немају солидну и широку основу и нису искреношћу надахнути.

Мартовски споразум од прошле године дошао је када је Италији било потребно да коначно ликвидира Абисински рат, ослободи се санкција и обезбеди своје позиције у Средоземном Мору. Иако су нам те непосредне побуде познате и неоспорно је да су оне довеле до промене у италијанској политици и држању према нама, немамо разлога и нећемо да сумњамо да с оне стране Јадрана не постоји истинска жеља да се учврсти право и трајно пријатељство, да то пријатељство добије једну чврсту базу и да отпочне нова ера, — како све пише у преамбулу споразума од 25 марта 1937.

Не мислим да се упуштам у његову подробну анализу, нити да о њему дајем какву коначну и потпуну оцену. Какав ће бити на делу и у примени, толико ће тај споразум, господо, и вредети. Само је потребно нагласити чега у том објављеном и јавном споразуму нема, али је прећутно ипак у њему садржано. Чега нема, да истакнем пре свега, то је, с једне стране, какви односи остају према Албанији и, с друге стране, какав је положај наших мањина у Италији. (Бурно плескање на левици и повици: Тако је!) Ни о једном ни о другом питању ту се не говори. Али баш те омиције и те празнине значе да смо прећутно признали садашње постојеће стање. Најпре, признали смо статус кво у Албанији, — другим речима, стварно је добио наш пристанак онај изузетни и повлашћени положај, који Италија заузима у тој земљи... (Плескање на левици) ...и због којег је пакт Пашић—Мусолини из 1924 престао да важи. (Плескање на левици) Та препондеренција коју ужива сама Италија и била је, великим делом, разлог сукобима који су између нас настали. Сад не само да тај повод није нестао, него су права и приви-

легије Италије у Албанији добили без икаквих ограда нашу потврду.

Друго, не мање важно, то је како ће у будуће, под овим споразумом живети наши сународници, Словенци и Хрвати у Горици и Истри. То ни сада не знамо, док су на супрот томе, права италијанских мањина код нас обезбеђена самим уговорима о миру. О словенским мањинама нема ништа у овоме споразуму, што само значи да и ту остаје статус кво, који се до сада састојао у однарођавању и немилосардној персекуцији тих словенских мањина у Италији. (Бурно плескање на левици). У том погледу, гроф Ђано се задовољио да за време свога бављења у Београду да једну изјаву новинарима, у којој је казао: „Обавестио сам г. Претседника Стојадиновића о повољним упутствима, која су дата надлежним талијанским властима што се тиче учења и употребе српско-хрватско-словеначког језика и у погледу богослужења на истом језику.“ Стварно, колико знамо, и данас стање у том погледу ниуколико није измењено. Осим тога, листови су објавили да је око стотину Словенаца, осуђених због националне пропаганде, помиловано и пуштено на слободу.

Очевидно да је употребљен овај необавезан пут као израз моменталног доброг расположења потврђеног високом милошћу, да не би морала о томе никаква клаузула да се унесе у сам текст споразума и да се не би правни положај наших мањина регулисао никаквим јавним међународним актом. (Плескање на левици).

Чега још у том уговору нема, то је Друштво народа. Иако је Италија из њега иступила тек концем прошле године а Југославија је и данас његов члан, оно се ту нигде не спомиње, као и да не постоји. Извесно да није ненамерно да је наш уговор с Италијом закључен изван Пакта Друштва народа, без изречног наслона на њега и без позивања на његову заштиту. Где је онда санкција за неизвршење обавеза које су у њему? Одбацивање Друштва народа по мом мишљењу је једна од најслабијих његових страна и увлачи и нас у систем двостраних уговора. Систем двостраних уговора проповеда Немачка и пропагира, јер они могу само себе сами да гарантују, ил јасније речено, извршење њихово зависи пре свега од добре или зле воље једног од саговорача, оног јачег, без могућности да се апелује на Женевску институцију. То би Европу вратило на „парчад хартије“ из 1914 године. (Плескање на левици).

Споразум од 25 марта 1937 године није само политичке природе већ има и један опсежан допунски привредни део. Г. Претседник Владе је своју спољну политику уопште, пре свега, заснивао на економским стварностима, како је сам толико пута изјавио. Ове интересе је увек стављао изнад чисто политичких. Ако то мерило усвојимо као меродавно, да видимо какав је овај Споразум према његовој трговачкој и практичној вредности. Тако ћемо моћи сазнати колика је материјална добит од њега. На основу података, којима до сад располажемо морам и у том погледу учинити извесне не сасвим повољне констатације.

У робном промету с Италијом имали смо раније врло повољан биланс с великим активним салдом: да наведем 1929 годину. Наш извоз у Италију износио је 1,971.000 динара док је увоз из Италије достигао само суму од 822.000 динара —

што значи у нашу корист 1,149.000 динара (око тадашњих 300 мил. лира). По данашњем уговорном стању, ми у Италију можемо увести само толико робе колико износи наш увоз из Италије. Нашег салда више не би могло бити практично и у крајњем резултату узевши.

Када смо тражили ликвидацију суме од 50 милиона лира од наших ранијих потраживања блокираних због санкција, добили смо одговор да се убрзана ликвидација може извршити само стварањем општег активног салда у корист Италије, дакле да наш увоз у Италију буде за толико мањи од увоза из Италије код нас: још и данас нам Италија по тој основи дугује 40 милиона лира.

На последњем састанку у Београду са италијанским делегатима смањени су наши контингенти за дрво и за стоку. Поред тога, дали смо пристајан том приликом, да се израде директне нарочито удешене тарифе како би извоз и увоз ишао преко Трста и Ријеке, специјално из Дравске бановине, па би та бановина место за Сушак и Сплит поново била везана за италијанске луке. Некада је овај промет претстављао 34% целокупног тржишног промета, што је доносило тада око 40 милиона круна годишње зараде на име транспортне службе и посредничких послова. До сада смо увек такав захтев и поред конвенције из 1924 године о јадранским тарифама успешно одбијали, а сад у ери пријатељства и привредних користи од закључених уговора, ево се опет појављује. На тај начин у сушачкој луци биће знатно смањен промет на нашу штету.

У италијанској штампи споразум с Италијом претстављен је као један непријатељски акт према Француској, један напад на Малу Антанту. Његов би циљ по томе тумачењу, дакле, био да потисне сваки француски утицај у југоисточној Европи, а једновременно да створи један економски хинтерланд довољно широк за потребе Италије у случају евентуалног сукоба. Могли смо, приликом посете г. др. Стојадиновића Риму, читати у фашистичким органима и овакве коментаре о његовим плановима и намерама: он је хтео да откачи Југославију од Западне хегемоније и извуче је из плитака Мале Антанте, али да нагло не растура стара пријатељства, па је он зато напрегао све своје силе да спасе Југославију из хор-сока у који је угурана француским империјализмом и супротношћу потајних амбиција друга два члана Мале Антанте.

Такво схватање наше спољне политике, г. председник Владе у више махова одлучно је демантовао тврђењем да нова пријатељства не попиру стара и не ниште постојеће међународне обавезе, те да смо остали верни и старим пријатељима и старим савезницима и старим политичким комбинацијама. Једна енглеска пословица до душе каже: „Пријатељ целог света није ниједи пријатељ“... (Пљескање на левици.) ...или обратно речено: ко има све за пријатеље, нема ни једног. (Пљескање на левици.)

Истина је да је г. председник Владе ишао и у Париз да Уговор о пријатељству и Конвенцију о арбитражи продужи још за пет година са Француском, Конвенцију коју је први пут потписао 1927 пок. др. Војислав Маринковић.

Али, господо, потребно је имати на уму да је овај наш Уговор с Француском и по своме духу

и по својим тенденцијама сасвим супротног смера и правца од нашег Споразума с Италијом од 25 марта 1937, о коме сам напред говорио. Док с Италијом ми напуштамо терен Друштва народа и ограничавамо се на један двостран пакт који вежује само две државе и води рачуна искључиво о њиховим међусобним интересима, докле се према Уговору с Француском све спорне тачке његове решавају у оквиру и са пуним поштовањем Друштва народа, са признатом надлежношћу његове Скупштине и његовог Савета, у свима општим питањима: и арбитраже и спољне безбедности и измене политичког стања земаља у Европи. Идеја водилца наших односа с Француском јесте колективна безбедност, без које нема општег мира ни сарадње међу народима.

Како видите, господо, ми смо једновременно присталице и поборници два опречна схватања, која се скоро искључују у примени и која су Велике силе поделила у послератној Европи на два табора. Ако између њих дође до сукоба, је ли могуће остати и у једном и у другом, или бисмо, што је најприродније и највероватније, били тада избачени из обадва и имали против себе и један и други тabor. (Пљескање на левици.) У сваком случају ризик коме бисмо се у тешким часовима изложили несумњиво да би за Југославију био врло велики. Питање је увек, па и у спољној политици, праве мере, — а да ли ће се оне моћи сачувати, то, с каком се брзином догађаји посведневно развијају, било би смело тврдити.

Приликом доласка г. Делбоса у Београд, Друштво народа у поздраву нашег Министра иностраних послова није ни поменуто, иако се зна да је Француска један од његових најглавнијих противника. У службеном комуникеу при завршетку те посете само се констатује суво и као кроз зубе да су оба народа чланови Друштва народа.

Осећање нелагодности и зебње које нас обузима кад нам пред очима стоје до сад изложене чињенице, повећано је у огромној мери у вези с путовањем г. председника Владе у Немачку, јануара ове године. Јесу ли његови покрети и депласмани срачунати, или су случајности? Споразум с Италијом потписан је непосредно пре посете председника Бенеша Београду, нашег председника пут у Рим десно се пред сам долазак г. Делбоса у Југославију, а у Берлин је крнео одмах после одласка г. Делбоса и одржане будимпештанске конференције држава Римских протокола. И ако би то биле случајности, требало их је избећи, јер јавно мишљење, и код нас и у свету, све те догађаје доводи у узрочну везу и придаје им смисао једног у напред кованог плана.

Пут у Берлин био је за г. др. Милана Стојадиновића једна врста триумфалног похода, — не знам да ли за њега лично или за службеног представника Југославије? Свакако једно и друго, али што је за нас од важности, то је да је он своју земљу тамо претстављао и у њено име говорио.

Мада никакви ни уговори ни споразуми том приликом нису закључени, неоспорно морални и психолошки ефекат саме посете био је врло велики. Морам одмах рећи да закључци који су на основу тога стварани нису ни повољни ни корисни за нас, — мислим на закључке до којих је дошло, у свом великом делу, међународно јавно мишљење, кроз дневне листове, часописе, чланке, распра-

ве, говоре и изјаве. Наш положај у спољној политици не показује се ту у лепој ни светлој слици.

Први од тих закључака на разним странама учињених у иностранству јесте да Југославија постаје камен-темељ за немачку економску експанзију у Средњој и Источној Европи и да је сада учињен први велики корак за остварење старе идеје о Мителевропи; економска хегемонија је увек претеча политичке, а и једно и друго у крајњем резултату уништава независност и слободу опредељивања једне земље.

Други од тих закључака: да је из Рима продужена осовина до Берлина. Фатално, после Рима господина Стојадиновића морала је захватити та осовина; јер она сад претставља једну и исту политику. Иако с Немачком није закључен никакав споразум политичке природе, Југославија је као сателит повучена, по природи ствари и у духу планова који везују поменуте две Силе, њиховим кружним кретањима. Она мора ићи по тој линији, по неминовности догађаја који се одигравају у савременој Европи. И ако формално није приступила ни једном од идеолошких фронтова, Југославија је, у спољној политици бар, захваћена фашистичко-националсоцијалистичком идеологијом. (Пљескање на левици.)

Трећи закључак, до ког је дошло међународно мишљење, најтежи и најсудбоноснији, јесте да стара пријатељства и стари савези, упркос свих супротних твђења, више не претстављају друго него само архивска документа, која истина постоје, али су без практичне примене данас. (Пљескање на левици.)

Сви ти закључци, који истина нису једнодушни, али су врло распрострањени, може бити да су учињени и површно, по спољним утисцима и без потпуног познавања ствари. Могуће да су и у Риму и у Берлину с таквом помпом дочекали југословенског премијера намерно, баш зато да се у иностранству изазове уверење, да нема данас јачег везивања и да нема солиднијег пријатељства но између Београда—Рима—Берлина, како би постојање те осовине боло очи целом свету.

Не можемо знати и не знамо ни шта је све говорено ни можда свршавано у Берлину. Али нас мора тешко морити већ та чињеница да је ово путовање у многим европским земљама дало повода за стварање таквих уверења, а нарочито да је оно изазвало озбиљну опасност да се из основа задрмају и потресу два главна стуба на којима је изграђивана наша спољна политика и за време рата и после рата: савез и пријатељство са Француском, савез Мале антанте. (Бурно пљескање на левици.) Довољно је прочитати француску штампу, од крајње леве до крајње деснице, и велики део штампе чехословачке и румунске, па да не остане никакве сумње колико је индигнације, гнева и осуде изазвао тај свечани поход у Берлин. Под Бонкур, наш стари пријатељ, пише: „Али смисао овога пута, посећена места, дате изјаве, погоршали су онај неповољни утисак. Ах! да је г. Стојадиновић био у Вајмару! Али у Есену! Да се је придружио поштовању Гетеа! Али г. Круп фон Болен примио је његову посету у Есену, светишту милитаризоване Немачке, где су произведени тешки топови који су бомбардовали наше градове и градове наших пријатеља”. (Пљескање на левици.) „Скупити 80 милиона људи под исти бич, то је хитлеровски сан.

Од Северног до Јадранског и Црног Мора, три четвртине Европе дошло би под власт Немачке”, узвикује познати француски писац д'Ормесон, — циљајући још и на недаван састанак у Берхтесгадену између Хитлера и Шушника, који је дошао тако брзо после југословенских берлинских свечаности.

Ако сад прегледамо немачку штампу, која је несумњиво диригована, онда би се закључци, о којима сам напред говорио, још пооштрили у великој мери. Навешћу само два три става, али је целокупно њено писање у том тону и том духу. Познати публициста др. Гизелхер Вирсинг пише: „Због тога је разумљиво што је Стојадиновић са тим својим схватањима убрзо стао у први ред оних државника у Европи који неће да дозволе да буду спутани у догме прошлости”; др. Волфганг Хепкер: „Разуме се да ће се и даље одржавати редовна заседања са уобичајеним изјавама о солидарности, али се ипак неће моћи сакрити да су нове снаге већ одавно прегазиле овај савез (Малу Антанту), који је био замишљен као упорна одбрана, као чиста негација. На тај начин је Мала Антанта пре свега одиграла своју улогу коју јој је одредио Париз: да буде жандарм против сваког немачког утицаја у т.зв. Подунављу”.

Ако резимирамо општи утисак посете господина председника Владе Берлину, могло би се рећи европски утисак био би неоспорно да је Југославија обележила тиме промену своје међународне политичке оријентације, или бар да је отступила од своје старе скоро двадесетогодишње традиционалне линије. Службено се још увек и сад понавља да су стара пријатељства остала недирута, али да ли је могуће да и оваква нова и онаква стара постоје једна уз друга... (Пљескање на левици) ...једновременно, са истим циљевима и са истом снагом? (Пљескање на левици.)

То би могло бити само ако се брод пусти низ реку да плови како га матице буду понеле, час једном час другом обалом, па макар био изложен опасности да сваког тренутка наседне. Кад се реално посматра шта све последњих деценија бива у свету, биће сваком јасно да ни једна држава није довољна сама себи, да би своју политику могла водити искључиво према властитим умишљањима, већ да мора изабрати један одређен већ постојећи правац, један правац, не два или више у исти мах.

Претседник Југословенске владе примљен је у Немачкој као прекаљен пријатељ, „...Овај Трећи Рајх отвара широко и срдечно своје капије пред Вама! Ви ћете свугде наићи на немачко пријатељство...”, — тако га је поздравио генерал Геринг. А званични комунике и здравнице и изјаве, и с једне и с друге стране, као лајтмотив, понављају две речи. Једна, која је проткана кроз све манифестације, то је та иста Герингова: „пријатељство”, које се означаје час као искрено, час као трајно, час као продубљено! Друга је реч „сарадња”, која носи ове знаке: уска, све тешња и тешња, на свима пољима, и привредном и политичком и културном. То нису ни обичне ни површне речи, ни конвенционалне фразе: нарочито политичка сарадња. (Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан М. Стојадиновић: Ради одржања мисла!) — Не цитирам ја Вас, ја цитирам Немце! Цитираћу Вас мало после!

Нико ни код нас, нити ма где, не би могао бити против тога да између два народа и две државе владају мирољубиви и пријатељски односи. Али одатле па до изграђивања, проширивања и цементирања тих веза под називом пријатељства, којим би биле обухваћене све њихове делатности и привредне и политичке и културне, особито политичке, велики је размак. Такво пријатељство није више један сентименталан појам и прелази границе уобичајеног доброг општења и размене лепог поступања између земаља које само желе да живе у миру једна с другом. Чим пријатељство постане један политички систем оно мора да је заинтересовано и зависно од разних погодаба и утаначења, које треба обелоданити, да би се могло проценити не само у односу Југославије и Немачке него и у односу Југославије и целог тока њене спољне политике. (Пљескање на левици).

Приликом посете Немачкој нису потписивани никакви споразуми, није дата никаква изјава о формалном везивању за осовину Рим—Берлин, нити о приступању антикомунистичком пакту, нити о иступању из Друштва народа. Ако ти позитивни и одлучни кораци и нису учињени, једно признање несумњиво постоји. Г. др. М. Стојадиновић у нарочитом броју часописа »Volk und Reich«, посвећеном Југославији, каже: „Немачка има да игра у области Подунавља једну одлучну улогу и није могуће никакво решење т. зв. проблема Подунавља без салејства Немачке!“. Проблем Подунавља је многострук. Старо искуство пружа небројено доказа да и сама економска надмоћност, као по некој опасној низбрдици, фатално води политичкој хегемонији. А може се сматрати да је у балканском комплексу Југославија једна од земаља које су најјаче економски везане за трећи Рајх.

Истина је да у берлинским изјавама није заборављен ни мир, ни спокојство Европе, ни интереси трећих. На жалост, господо, има различитих схватања шта значи мир и како се има поштовати и чувати. Да ли је мир, који и Немачка жели, онај исти мир који је наш и наших савезника... (Бурно пљескање на левици) ... и који смо, с њима заједнички, закључивали уговорима о миру на концу светскога рата? (Бурно пљескање на левици). Г. фон Нојрат, тада још Министар иностраних послова, објавио је пред долазак у Немачку нашег председника Владе један чланак, — прештампан и у „Времену“ и у „Самоуправи“, — у коме се изјављује против колективног система мира и безбедности, против колективног система пактова са међусобним обавезама у случају напада, против санкција Друштва народа, у коме чланку још констатује да је пропао чувени „Женевски протокол“ из 1924 године који је све уговоре о миру из 1919 године огласио као свете и неповредљиве обавезе, па да чак ни регионални пактови у оквиру Друштва народа не могу да успеју.

Ми смо, међутим, увек стојећи верно у служби мира били одани поборници баш тих идеја које нису у вољи претставника немачке спољне политике. (Бурно пљескање на левици). Друштво народа је, поред своје несавршености, поред неуспеха, поред отсуства Сједињених Америчких Држава, Немачке и Италије, највиша светска снага и гаранција за чување уговора о миру! (Пљескање на левици). Кад г. др. Стојадиновић, одговарајући на здравицу истом господину фон Нојрату, у Бер-

лину, каже: да је „Мир за нас највеће и најдрагоценије добро, јер нам гарантује све остало“, — он је онда на правом путу, јер, мислећи баш на тај мир који је створио Југославију, изражава једно осећање укорено у целом нашем народу!

Не смемо, господо, заборавити да данас у име Трећег Рајха може говорити само његов фирер, г. Хитлер! И сувише је позната ствар да за њега мир по сваку цену као безусловни постулат сваког благостања и напретка, није ни пре ни сада једна освештана максима! Тражећи колоније, он тражи промену стања створеног уговорима о миру. (Бурно пљескање на левици и повици: Тако је!). Активност и речитост г. Хитлера винули су се највећим амбицијама и најкрајњим циљевима. У последњем свом говору од 20 фебруара ове године, који је широм целог света тако силно одјекнуо, он, понављајући оптужбу против Друштва народа, тврди да је оно само зато створено да брани „Версајску неправду“ и „лудачки акт извршен у Версају“... (Пљескање на левици) ... онај Версајски уговор на коме је и наш потпис... (Пљескање на левици) ... да би омогућио две државе које се граниче са Немачком и у којима живи десет милиона Немаца, који су, насупрот својој вољи, спречени да се сједине с Рајхом, али којима се не сме одрећи право самоопредељивања нити Рајху дужност да их заштити. Мисао водиља тога говора је у узвику: „Ако би икада међународна хајка и тровање бунара покушавали да наруше мир нашега Рајха, онда ће немачки народ и немачку отаџбину узети у своју заштиту твожђе и челик, и свет ће брзо као муња сазнати у коликој су мери овај Рајх и ова војска фанатизовани једном вољом.“

Друкчије, господо, није говорио ни Вилем II катастрофалне 1914. (Пљескање на левици.) Кад других разлога и не би било, такав менталитет и такав систем управе који владају савременом Немачком, не би нас, већ само по себи, могли привући ни на какву ближу ни тешњу сарадњу, нарочито на политичком терену. (Пљескање на левици и повици: Тако је!)

Економско мерило, коме би се све друго жртвовало, не сме да буде пресудно. Ми смо кроз деценије после рата изграђивали своје трговачке послове и са Италијом и са Чехословачком и са Аустријом, па и са самом Немачком, не руководећи се при том политичким обзирима и пријатељствима. Србија је пре пристала да издржи царински рат с тада моћном Аустроугрском империјом, која је била њена најбоља пијаца, него да се везује каквим било споразумима и погодбама политичке природе. (Бурно пљескање на левици.) Немачка је, без сумње, данас један исто такав ако не и јачи фактор, а национал-социјализам је, до очигледности, режим моћи, превласти и надирања. (Пљескање на левици.) Старе формуле Дранг нах Остен и Мителевропа нису ништа изгубиле од свога негдашњег значења. А како их схвата и примењује, Немачка је о томе дала непобитне доказе за време светскога рата. Национал-социјализам је обележен тим истим немачким духом и њиме надахнут, без ширег, демократског схватања и за спољашњи живот народа. (Пљескање на левици и повици: Тако је!)

Пре десетину дана Хитлер је својим притиском променио режим у Аустрији, чију су неза-

висност гарантовали и уговори о миру и Велике Силе. Тај ултиматум је забринуо све оне који у аншлусу виде највећу опасност за мир у Европи. Господин фон Папен сматрао је одмах да треба нагласити да војни споразуми између Немачке и Аустрије уопште нису ни потребни, јер, каже он, — логично и природно — „јер наше две земље и данас имају исте интересе као и за време светског рата”.

Само је наша главна службена штампа похитала да поздрави наређења из Берхтесгадена. У чланку београдског полузваничног органа Владе под насловом „Крв није вода”, отворено се каже да смо „ми увек били убеђени да ће у питању односа Аустрије и Немачке проговорити крв предака. Са том чињеницом треба рачунати”. Ако се по таквом писању суди, лако је увидети, како би на делу изгледало то пријатељство између Немачке и Југославије, у коме налази места и наше прећутно признање могућности аншлуса. Срећом има крајева Југославије који на то питање гледају трезвеније и реалније. Други, мало даљи полузванични орган Владе у Љубљани, „Словенец”, забринуто је узвикнуо: „Принцип независности Аустрије био је основни захтев наше спољне политике. Надамо се да ће Југославија умети одмерити озбиљност те ситуације ако би отпор аустријски био сломљен и наукао на нашу северну границу 75 милиона људи немачког народа. (Жагор на десници.) То није празан страх. Ми знамо да је германизам већ давно обележио свој пут ка Јадрану и тај пут иде преко Словеначке”. (Бурно плескање на левици.)

То је једна озбиљна опомена у којој није изражена само зебња већ и један патетични апел. „Словенец” свој чланак завршава речима: „Јер без Словеначке не би била Југославија”.

Из свих тих разлога морамо најодлучније устати и отворено се изјаснити против тако схваћених и против тако манифестованих односа са хитлеровским национал-социјалистичким Рајхом. По мом искреном уверењу штетна је и претрпеће слом свака спољна политика која не води најужег рачуна о струјањима и правцима којима се креће политика главних европских сила. Ми можемо бити против идеолошких фронтова, али је немогуће мимоићи она основна груписања извршена у Европи према којима се одређивао међународни положај наше земље све од рата на овамо, Лондон—Париз или Рим—Берлин. Те две групе сила могу се приближавати и споразумевати о појединим конкретним питањима, о појединим проблемима, о појединим мерама. Али данас, то су још увек два разнолика схватања о основним општим питањима и о решењима која им одговарају. Данас још увек и Мала Антанта и Балкански споразум имају један и исти извор и наклон. Бити привезан и у исти мах и за једну и за другу групу Сила, у крајњем резултату мора довести дотле да се отуђи и једна и друга. Пут у Немачку, за нас, мора да води преко Француске... (Бурно и дуготрајно плескање на левици и повици: Тако је-) ...никада мимо Француске. А то значи: нека се најпре споразумеју Француска и Немачка између себе, о својим односима. У то време нашег зближења с Немачком није се много водило рачуна у коме правцу иде политика Велике Британије: нека она најпре рашчисти терен. Ни тај озир се не сме пренебрегнути. Зато без икакве резерве, докле год сва та јемства не буду пружена, не бисмо смели у интересу југословенске нацио-

налне сигурности да прихватимо ни одобримо овај део спољне политике каква се у последње време водила. (Плескање на левици.)

Поред свих недостатака и празнина Споразума с Италијом од 25 марта 1937 године, сама чињеница да је тиме између наше две земље учињен крај сумњичењима, сукобима и трвењима даје довољно наде да се може очекивати и за једну и за другу плоднија сарадња у будућности, под условом да се тај споразум лојално извршује. Италијани су били наши савезници у једном дугом, тешком и крвавом рату, из којег смо изишли као победници, и природно је да пријатељство прекаљено на тако светом пламену мора да буде јаче од свих других осећаја. Мусолини, који је несумњиво један велики историјски човек, морао је то осетити. Не улазећи у оцену фашистичког режима и унутрашњег уређења Италије, — сваки народ чува онај режим који најбоље одговара његовим тежњама и опредељењима. — као суседи са многоструким везама и потребама, ми смо упућени да живимо у миру и пријатељству. Али и наши односи са Италијом, као год и главни правац којим треба да се спроводи и у целини и у појединостима сва наша спољна политика, мора бити заснован на неразлучној вези и солидарности са Друштвом народа и државама његовим чланицама, са Француском, са Малом Антантом и са Балканским споразумом. (Бурно плескање на левици.) Кад се иде тако једном чистом и јасном линијом, као нарочито Чехословачка, то мора сваком уливати поштовање и поверење. (Плескање на левици.) То су гранитни темељи на којима је саграђен међународни положај Југославије. Они не смеју да буду уздрмани ни поколебани нити да се престане у њих да верује. (Плескање на левици.)

Ни Народно претставништво, ни јавност, ни њени органи у штампи нису тачно и потпуно обавештени о свима обавезама које је Југославија примила према иностранству, које су њене дужности и шта одатле она сама може очекивати. Ми не знамо куда идемо ни с киме смо. (Плескање на левици. — Жагор и приговори у центруму и на десници.)

Претседник Стеван Ђирић: Молим госпoду народне посланике да не упадају, а господина говорника опомињем да му је време истекло.

Др. Коста Кумануди (наставља): Један од главних говорника у начелној буџетској дебати казао је да је спољна политика ове Владе патриотска. Ја њој патриотске побуде не поричем. Све што сам говорио било је изван оквира једне партије или једног опозиционог става. Такви обзир не могу и не смеју однети превагу када пред очима стоје само општи интереси Југославије. По мом дубоком уверењу, изреченом без предрасуде и без зле намере, нови путеви којима је у последње време кренула спољна политика наше земље нису у складу ни са искуством из прошлости, ни са осећањима народа ни са државним циљевима. (Бурно плескање на левици. — Жагор на десници.) Ти нови путеви нису добри и не воле добру. (Бурно и дуготрајно плескање на левици и повици: Живео!)

Претседник Стеван Ђирић: Реч има у име Народног клуба народни посланик господин др. Иван Јанчић.

Dr. Ivan Jančič: Gospodo narodni poslanici, govorim o slovenačkoj manjini u Austrijskoj Koruškoj o kojoj sam govorio već u Finansijskom odboru prilikom debate o resoru Ministarstva prosvete. Ne bih govorio više po ovoj stvari, kad ne bi bio moj govor u Finansijskom odboru, dakle na tajnoj sednici, u stranim novinama „Freie Stimmen“, netačno objavljen i tumačen u sasvim drugom smislu nego ga je moj govor imao i kad ne bi bio u toj vezi netačno prikazan položaj naše slovenačke manjine u Austrijskoj Koruškoj i nemačke manjine kod nas.

Naša tužna Koruška bila je nekada kolevka Slovenstva. Na Kneževom kamenu i prestolu da Gospodstvu polju, severno od Celovca, Slovenci su, — stanovnici tadanje Koruške, — svečano ustoličavali svoje kneževe na slovenačkom jeziku i onda kad su im bili nekoji kneževi Nemci. Na slovenačkom jeziku takode je ustoličeni knez polagao zakletvu, da će čuvati narodna prava. Jedan od najslavnijih slovenačkih kneževa bio je knez Kocelj na kraju IX stoleća, čiji je kip postavljen u vestibulu Narodne skupštine. Časno mesto koje zauzima kip kneza Kocelja pored kipova kralja Tomislava i cara Dušana Silnog svedoči o istorijskoj vrednosti toga kneza.

U državi Koceljevoj slovenski apostoli Ćirilo i Metodije širili su hrišćanstvo na narodnom jeziku; sv. Ćirilo dao je Slovincima i slovensku azbuku i slovenske knjige i time iz bogoslužjenja potisnuo latinski jezik s jedne strane, a s druge strane latinska pismena iz azbuke.

Ta je činjenica od neobične važnosti, pošto su baš u to doba širili hrišćanstvo među Slovincima i nemački sveštenici pod uticajem Salburške nadbiskupije. Svojom jugoslovenskom azbukom, svojim knjigama, oslobodio se slovenački narod pretećeg tudinskog uticaja i mentaliteta. Narodni duh se uzdigao i narodna svest se probudila.

Sa tog gledišta i na osnovu ovih istorijskih činjenica treba da posmatramo i ocenimo manjisko pitanje Slovence u Austrijskoj Koruškoj. Slovenci su bili u Koruškoj autohtono stanovništvo, koje je imalo već svoju kulturu i svoje tradicije.

Ja to moram da istaknem zbog toga, što ću niže izneti da naše nemačke manjine nisu autohtone, nego su se postepeno naselile u našim krajevima, delimično sa čisto političkim ciljevima.

Ovi autohtoni koruški Slovenci imali su do g. 1858 uprkos ugnjetavanju od strane bivše Austrije 30 škola, u kojima je vršena nastava na slovenačkom jeziku i na nekim školama kao na primer u Borovlju učila se je i ćirilica.

Povodom nesrećnog plebiscita 10 oktobra 1920 god. glasalo je 15.278 koruških Slovence zato da Slovenački deo Koruške pripadne našoj državi, dok je 22.025 stanovnika Koruške glasalo za to, da se Koruška pripoji Austrijskoj republici. Navedeni broj glasova častan je za našu državu, ako se uzme u obzir pod kakvim se prilikama i kakvim pritiskom obavilo ovo glasanje. Broj glasača dozvoljava ujedno i zaključak o tome, koliki je broj Slovence, koji su danas nastanjeni u Koruškoj. Prema zvaničnim izveštajima, broj stanovnika u Koruškoj iznosio je godine 1910 — 63.653, a prema privatnim podacima 87.283. Način austrijskog službenog popisivanja stanovništva poznat je celome svetu, a ušao je već i u istoriju.

Godine 1923 austrijske vlasti nabrojile su u Koruškoj samo još 34.597, a god. 1934 samo 24.472 slovenačka stanovnika.

Gospodo, ja vas molim da zapamtite ovaj broj zbog toga, pošto nemačka revija „Die österreichische pädagogische Varte“ broj 10, iz godine 1937 tvrdi, da je u školskoj godini 1936/37 u 67 slovenačkih nemačkih škola bilo 10.253 slovenačke dece. Dakle Slovenci u Koruškoj imaju polovinu dece, koja su obavezna da posećuju škole.

O poslednjem popisu stanovništva hoću da navedem samo dve činjenice i to:

1) Paragraf 13 austrijskih uputa za popis stanovništva, naime, da se jezična pripadnost lica, koje je u pitanju, ima odrediti isključivo prema njegovim osećajima, a ne možda prema objektivnim znacima kao što su na primer potomstvo, maternji jezik, kojim se dotično lice služi u svakidašnjem ophođenju, i slično.

2) da su prema tim kriterijumima na primer godine 1934 kao Nemci popisani trojica slovačkih prefekata u nadbiskupskom dačkom seminaru u Celovcu, a kad su se ta trojica požalili, kazao im je g. direktor: »Pa zar ne razgovaramo kod trpeze (kod ručka) na nemačkom jeziku?«. Dakle jezik, kojim su se služili kod ručka merodavan je bio, da se oni popišu kao pripadnici nemačke narodnosti.

Međutim jasno je, da takav jedan popis stanovništva nema nikakve ni naučne ni statistične vrednosti, te ne vredi o tome trošiti reči, jer takav popis nije ništa drugo nego jedna patvorba stvarnosti.

Na taj način kolevka Slovenstva u Koruškoj mora vremenom da se pretvori u groblje Slovenstva i ako su slovenačkoj manjini Senžermenskim ugovorom o miru od 10 septembra 1919 čl. 63 do 68 zagarantovana njena prava:

Neće biti na odmet, ako i ovom prilikom citiram dotične odredbe koje glase:

„Čl. 63

Austrija se obavezuje da svima svojim stanovnicima pruži punu i potpunu zaštitu njihovog života i njihove slobode, bez obzira na rođenje, narodnost, jezik, rasu ili veru.

Čl. 66

Svi austrijski pripadnici biće ravni pred zakonom i uživace ista građanska politička prava bez obzira na rasu, jezik ili veru.

Čl. 67

Austrijski pripadnici koji obrazuju etničke, verske ili jezične manjine, uživace isto postupanje i iste garantije, pravno i faktički, koje i ostali austrijski pripadnici.

Čl. 68

U pogledu javne nastave, austrijska vlada u gradovima i srezovima (distriktima) u kojim su znatnim delom nastanjeni austrijski pripadnici čiji je jezik drugi a ne nemački, daće podesne olakšice da bi se u osnovnim školama deci tih austrijskih pripadnika obezbedilo obrazovanje na njihovom vlastitom jeziku. Ovaj propis neće sprečiti austrijsku vladu da oglasi kao obavezno učenje nemačkog jezika u rečnim školama.

U gradovima i srezovima (distriktima) u kojima su znatnim delom nastanjeni austrijski pripadnici koji obrazuju etničke, verske ili jezične manjine, ovim manjinama ima se obezbediti pravičan udeo u iskorišćava-

nju i upotrebi onih suma iz javnih prihoda koje državni budžet, opštinski ili drugi budžet budu namenili obrazovanju, veri ili dobročinstvu.

Jasnijih odredaba o zaštiti naše slovenačke manjine u Koruškoj pogotovo nije se moglo ni doneti. Ali uprkos svemu tome austrijska državna uprava, dosledno i planski osporava svojoj slovenačkoj manjini sva prava, premda ova uprava bazira na ustavu koji se diči lepim nazivom »Hrišćanski ustav«.

S obzirom na pomenute odredbe Senžermenskog mirovnog ugovora od velike je važnosti da se konstatuje, kako Austrija poštuje te odredbe i kakve je škole davala i kakve još danas daje slovenačkoj manjini u Koruškoj.

Pridržavajući se u glavnom konstatacija koje nalazim u organu naših Kočevskih Nemaca »Gotscheer Zeitung«, koji je list u decembru 1936 godine objavio uvodni članak sa natpisom »Pitanje i odgovor«, naravno na nemačkom jeziku.

Uredništvo navedenog lista obratilo se naime sa mnogobrojnim pitanjima na izvesno »merodavno i obavešteno mesto«, a to nije niko drugi nego koruški Nemci u Celovcu — te je i postavljena pitanja i primljene odgovore objavilo u pomenutom broju toga lista.

Ono tako zvano »merodavno i obavešteno mesto« scilicet koruški Nemci, sami, tvrde, da »čisto slovenačkih škola u Koruškoj nema«, a toj tvrdnji isto »merodavno i obavešteno mesto« cinično dodaje, da Slovenci ovakve škole nikada nisu ni tražili, što je, međutim, očevidna neistina, kako ću niže argumentima dokazati.

Što se tiče utrakvističkih škola, »merodavno i obavešteno mesto« u Celovcu kaže, da školske starešine, (dakle ne svi nameštenici uopšte), a i te starešine samo u načelu poznaju dva zemaljska jezika, i da kod postavljenja imaju prvenstvo oni nastavnici, koji su položili veliku maturu iz slovenačkog jezika.

Već iz toga odgovora vidi se, da na tim (uttrakvističnim školama) nisu namešteni i ne predaju slovenački nastavnici, nego Nemci, koji samo »u načelu« poznaju oba zemaljska jezika.

Stvarno, međutim, položaj je takav, da su godine 1933 jedva 34 škole imale školske starešine, koji su položili ispit za slovenački jezik, a danas je taj srazmer još gori.

Na pitanje, koliko je potrebno slovenačke dece za osnivanje slovenačkih razreda, ono »merodavno i obavešteno mesto« u Celovcu odgovorilo je, da Slovenci nikada nisu tražili slovenačke razrede izuzev Sele i Št. Jakob u Rōžu, gde su, međutim, sami roditelji ponova molili, da im se vrati stara škola, pošto imaju, tobože, najveći interes u tome, da njihova deca nauče nemački.

Na pitanje našeg »Gotscheer Zeitung« da li mogu slovenačka deca pokazivati svoju ljubav prema Austriji pevajući državnu himnu na maternjem jeziku, odgovor veli, da slovenački prevod himne uopšte ne postoji. Čim se, međutim, taj prevod ostvari, neće se, tobož, sprečavati ni pevanje državne himne na slovenačkom jeziku.

I ova tvrdnja je, razume se, skroz neistinita. Istina je — baš obrnuto. Slovenački prevod predložen je nadležnim vlastima ali su ga one odbile.

Iz odgovora »merodavnog i obaveštenog mesta« u Celovcu proizlazi dalje i to, da su na opštinskim zgradama samo dva natpisa dvojezična, dok su svi ostali samo na nemačkom jeziku, dalje da u Koruškoj

nema ni jednog opštinskog predsednika, ni opštinskog odbornika koji nije vičan nemačkom jeziku i da celokupno stanovništvo nekadašnjeg plebiscitnog područja, izuzev sasvim ostarelih lica oba pola, vlada potpuno nemačkim jezikom.

Taj poslednji odgovor očigledno dokazuje, da je tek posle svršenog svetskog rata slovenačko stanovništvo ponemčeno.

Citirani odgovori samih koruških Nemaca daju poražavajuću sliku slovenačke narodne manjine u Koruškoj.

Ovi odgovori, međutim, nisu ni tačni, ni objektivni te je s toga potrebno, da se iznese nekoliko konkretnih primera o faktičnom stanju i patnjama slovenačke narodne manjine u Koruškoj.

Podatke sam skupio iz austrijskog lista »Koruški Slovenec« i iz posebnog priloga toga lista, koji je izlazio u vremenu od oktobra do Božića 1937 god. na nemačkom jeziku, dalje iz ljubljanskih dnevnika »Slovenec« i »Jutro«, dakle, o stvarima, koje su bile predmet javnog raspravljanja, i konačno iz knjige dr. Fajtera »Slovenci na Koruškem«.

Pre svega treba odgovoriti onom »merodavnom i obaveštenom mestu« u Celovcu na njegov odgovor, u kome tvrdi, da Slovenci nisu tražili slovenačke škole.

Istorijski je fakat da je Privremeni koruški zemaljski zbor s obzirom na zahteve koruške slovenačke manjine doneo na dan 2 jula 1920 godine odluku, da će svojim slovenačkim saplemenicima u pogledu njihovih kulturnih stremljenja izaći u susret. Ova svečana odluka glasila je ovako: »Privremeni zemaljski zbor spreman je da ispuni nacionalne želje svojih slovenačkih saplemenika u okviru manjinske zaštite onako kako je zagarantovano mirovnim ugovorom i da im dozvoli željenu zaštitu kako bi mogli čuvati i negovati svoj jezik i narodnost u smislu mirovnog ugovora.«

Iz citiranog svečanog rešenja Privremenog korušskog zemaljskog zbora vidi se, da je to rešenje doneto zbog toga što je slovenačka manjina tražila svoje vlastite škole i zaštitu svojih manjinskih prava i to onakvu zaštitu, kakva im je zagarantovana mirovnim ugovorom.

Savezni ustav austrijski zajemčio je isto tako slovenačkoj manjini zaštitu njene narodnosti i jezika, zajemčio je dalje, da tu slovenačku manjinu neće niko moći naterati silom da nauči i drugi zemaljski jezik i naposljetku i to, da će država staviti slovenačkoj manjini na raspoloženje potrebne kredite za izdržavanje škola, u kojima se predaje na slovenačkom jeziku.

Meseca aprila 1923 god. održala je Koruška zemaljska Vlada sednicu u Celovcu u prisustvu saveznog kancelara g. dr. Sajpela zbog pitanja kako treba da se sredi slovenačko školstvo u Koruškoj. Na toj sednici kancelar g. dr. Sajpel saopštio je da je povodom svojih pregovora dobio utisak da Beograd ne podupire stremljenja slovenačke manjine u Koruškoj.

Evo opet jedan dokaz, da je vrhovni zemaljski forum raspravljao o zahtevima slovenačke manjine u Koruškoj, da joj se dadu one škole, koje su joj mirovnim ugovorom i osnovnim zemaljskim zakonom zajamčene.

Na osnovu navedene sednice može se dalje doći i do zaključka, da je austrijska spoljna politika sa izvesnom zabrinutošću i uznemirenošću upirala svoje poglede na službeni Beograd, kakvu će reakciju izazvati njeni postupci prema slovenačkoj manjini u Koruškoj i kakvim će se merama odgovoriti na njih.

Međutim, postepeno ona se smirila videći da nema ni reakcije, a još manje represalija i da ih po svoj prilici i neće biti. Smatram da nije ovde mesto da se detaljno iznese kako se ta nezainteresovanost dosada ispoljavala i dokle je išla, ali se ne može dovoljno istaći, da je austrijskim službenim krugovima veoma dobro došla, da im je ona davala potstreka za produženje svojeg nacionalno-političkog kursa i izvršenje svojeg nacionalnog programa, i da je baš ta ravnodušnost i rezervisanost Beograda u sudbonosnim istorijskim momentima, možda, najviše doprinela što je naša narodna manjina u Koruškoj naposljetku ostala bez svojih škola.

Slovenačkoj narodnoj manjini u Koruškoj nije bila zajemčena zaštita njenih jezičnih i narodnih prava samo osnovnim zakonom, nego i od strane državnih vlasti, kao i od nemačkih saplemenjaka, koji su na velikom mitingu na Gosposvetskom polju na dan 12 septembra 1920 g. Slovencima svečano izjavili i obećali da se kulturni i nacionalni napredak Slovenaca u Koruškoj ne sme ničim sprečavati ni kočiti.

Dakle, i sam nemački narod shvatio je opravdanost zahteva slovenačke manjine u Koruškoj.

1927 godine osnovana je naročita školska komisija kojoj je stavljeno u zadatak da prouči pitanje korušskog slovenačkog školstva i ta je komisija još iste godine izradila zakonski projekat o kulturnoj autonomiji koruških Slovenaca.

Neobično je zanimljiva i značajna napomena, koju je za ovaj zakon napisao tadanji austrijski ministar prosvete i koja glasi:

»Smatram da bi bilo poželjno, da se slovenačka manjina u Koruškoj smiri. Imao sam prilike da se lično uverim, kako su se seljaci sa južne strane Celovca (Klagenfurta) žalili na postupke školske i sudske uprave u pogledu tretiranja njihovog jezika pred sudovima i u školama. Sudbina stare Austrije neka nam bude opomena, da ovakve odnose ne ostavljamo nesredene«.

Eto, vam opet dokaza, da je slovenačka manjina tražila svoje školstvo i poštovanje svojih jezičnih prava koja mu po osnovnim zakonima i mirovnom ugovoru pripadaju i da je vrhovni šef prosvete sam priznao opravdanost tih zahteva.

Ali ova kulturna autonomija slovenačke koruške manjine nije ostvarena i to zbog toga, što bi prema projektu toga zakona slovenačka manjinasama morala staviti na raspoloženje potrebna novčana sredstva za gradnju oko 60 školskih zgrada, što bi stajalo preko 5 miliona šilinga tj. preko 40 miliona dinara, te bi morala slovenačka manjina i pored toga dati još godišnje preko 3 i po miliona dinara za plate oko sto učitelja. Premda bi dakle slovenačka manjina morala sama snositi troškove za gradnju i održavanje svojih škola, ipak je zemaljski savez sazvao 1927 g. veliki protestni miting u Velikovecu (Felkermarkt) i 6 aprila 1930 god. veliko-nemačka stranka je izjavila, da će se usprotiviti svakoj diskusiji i autonomiji slovenačke koruške manjine.

Tom rezolucijom pitanje kulturne autonomije slovenačke koruške manjine skinuto je sa dnevnog reda.

Kakve su, međutim, takozvane utrakvističke škole u Koruškoj?

Pojam utrakvističke škole znači da se u tim školama deca uče svojem maternjem; a pored toga i drugom državnom jeziku.

Međutim, utrakvističke škole u Koruškoj nisu takve. I ako ono kompaktno područje, u kome su naseljeni Slovenci, obuhvata 105 škola sa 284 razreda u tim se školama održavaju predavanja na slovenačkom jeziku samo po 2 do 3 časa i to samo u prvim razredima i samo u slučaju, ako ima nastavnika, koji vladaju slovenačkim jezikom.

Sva se ostala nastava drži na nemačkom jeziku, i od drugog razreda pa na više slovenački jezik uopšte nije nastavni jezik.

U ostalim školama, gde nema nastavničkih snaga koje vladaju slovenačkim jezikom, slovenački jezik ne ulazi ni u prvom razredu u program predavanja.

Poluzvanični bečki list „Reichspost“ sam je ostudio taj način odnarođavanja slovenačke koruške manjine u napisu koji glasi: „Vaspitanje nepismenjaka“, tvrdeći da se u ovakvim školama, kao što su utrakvističke škole u Koruškoj za slovenačku manjinu, odgajaju nepismenjaci. Deca u takvim školama ne nauče pravilno nemački jezik, tako da ni oni koji su talentovani ne znaju pravilno da napišu obično pismo. Što je posve razumljivo, veli taj list, kada nastavnici ne znaju jezik te dece.”

Tako dakle piše poluslužbeni austrijski nemački list o školskom vaspitanju slovenačke manjine u Koruškoj.

Ako bi se, međutim, uprkos tome našao koji nastavnik ili nastavnica, koji bi se potrudio da razgovara sa decom na njihovom jeziku, kao što je bio slučaj u Neču, onda takav nastavnik redovno biva ukoren od svojih pretpostavljenih sa opomenom, da treba stalno imati pred očima samo jedno, da su to nemačke škole, u kojima on vrši nastavničku dužnost.

Deca, dok je prisutan nastavnik, i van škole ne smeju da govore maternjim jezikom. U kraju Tajnah učitelj je onim učenicima, koji su govorili slovenačkim jezikom, obesio crni lonac oko vrata te su morala deca na taj način osramočena nositi lonac na vratu sve dok nisu stigla svojim kućama.

U nekom drugom kraju je učitelj pozvao dete Janeza Osmulca koji je razgovarao sa svojim drugovima slovenački, ili da govori nemački ili u protivnom da ode u Jugoslaviju.

Takva je sudbina slovenačke koruške manjine; s njome se postupa onako kako se nije postupalo ni sa podjarmljenim narodima u starom veku. Silni osvajački narodi kao što su bili Grci, Rimljani, pa čak i Turci itd. nisu naturali svojim narodima svoj jezik niti su pokušavali da ih odnarođe.

Slovenačka koruška manjina odnarođuje se sistematski i na taj način, što se slovenačkoj omladini onemogućava studija u izvesnim zavodima. Tako je na pr. slovenačkim devojkama zabranjen upis u učiteljske škole, a slovenačke mladiće direktori učiteljskih škola primaju samo onda, ako im se pruži garancija, da će se primljena lica odreći svog maternjeg jezika (Dr. Fajter str. 70).

Austrijski nemački časopis »Die österreichische pädagogische Varte« br. 10 iz godine 1937, koga sam već na početku citirao, tvrdi, da je bilo u školskoj godini 1936/37 u 67 slovenačko-nemačkih škola 10.253 slovenačke dece, a sva ta deca nisu imala ni jednog slovenačkog nastavnika, jer je jedini slovenački učitelj, koji tobože još postoji u Koruškoj, postavljen u čisto nemačkom kraju.

Značajna je na pr. i činjenica, da u čitavoj Koruškoj nema nijednog slovenačkog pravника iz slobodnih profesija, tako da slovenačka manjina nema

nijednog slovenačkog pravnog savetodavca, dok kod nas ima na pr. mnogo nemačkih advokata.

Kakva međutim prava uživa, ako uporedimo, nemačka manjina kod nas, koja pored toga nije ni autohtona, nego je kod nas naseljavana iz raznih razloga n. pr. i za to, da bi odnarodila domaće autohtono stanovništvo i sagradila most od Beča do Trsta?!

Revija »Banater Schulbote« (Banatski školski glas) navodi u svojoj petoj svesci od godine 1937, da Nemci imaju samo u Banatu 114 nemačkih škola, koje pohađaju 21.486 učenika-dece i da vrše u tim školama nastavu 290 nemačkih nastavnika. 400 učenika ima u četiri niže gimnazije, a 510 učenika posećuju nemački licej, na kome predaju 11 nemačkih nastavnika. Nemci imaju u Banatu jednu mušku i jednu žensku učiteljsku školu, jedan licej, 1 nižu gimnaziju 1 poljoprivrednu školu i 11 ženskih škola.

U Dravskoj banovini imaju svuda nemačke manjinske škole gde god se javi tridesetoro ili barem 25 nemačke dece, ali moram pri tome naročito da istaknem, da naše vlasti ubrajaju među Nemce i decu onih stranaca, koji su u našoj zemlji namešteni, tako da svojim poreskim nametima i dažbinama moramo da izdržavamo i škole za strance.

Kod nas imamo na primer preko 60 nemačkih lekara nameštenih u državnim ili samoupravnim nadležnostima, dok je slovenačkim lekarima u austrijskoj Koruškoj zabranjeno i besplatno prakticiranje u državnim ili zemaljskim bolnicama.

Gospodo, izneo sam položaj naše slovenačke manjine u Koruškoj, i nemačke manjine kod nas, oslanjajući se na nemačke izveštaje. Videli smo da kod nas privremeno namešteni stranci imaju nemačke škole za svoju decu, dok u Austriji austrijski državljani slovenačke narodnosti nemaju nijedne slovenačke škole i nijednog slovenačkog nastavnika.

Naša nemačka manjina, međutim, nije se time zadovoljila, nego je prošle godine podnela Vladi nov memorandum u kome na pr. traži, da u četiri niža razreda osnovne škole, nastavni jezik mora biti nemački, a u višim razredima da se nastava vrši na slovenačkom, odnosno srpsko-hrvatskom jeziku samo iz geografije i istorije. Učitelji i inspektori u tim školama moraju da budu Nemci. Ostalim jugoslovenskim državljanima jugoslovenske narodnosti ove su službe na manjinskim školama kod nas dakle nedostižne čak i u slučaju da kandidati savršeno vladaju nemačkim jezikom.

Nadalje se traži na pr. da država novčanim sredstvima pomaže nemačku privatnu učiteljsku školu. U opštinama gde se nalaze i državna i manjinska škola, imaju da se vode odvojeni proračuni i uprave za manjinsku školu.

Manjina, veli memorandum, neka ima pravo školovanja svoje dece u privatnim tečajevima i osnivanja dečijih zabavišta.

Nemačko učiteljstvo neka ima pravo udruživanja u sopstvenom stručnom savezu. Ova poslednja odredba u direktnoj je suprotnosti sa Ustavom. U pomenutoj spomenici ima jedan pomenuti pasus, koji sadrži između ostalog i odredbu, prema kojoj narodna pripadnost deteta zavisi od jezika porodice. To znači: decu sviđu radnika koji su zaposleni u stranim preduzećima ili su podređeni stranim delovodama, direktorima i t. d. moraju se priznati Nemcima, kako bi šaka stranaca i naših podanika — Nemaca — imala mogućnost da pod zaštitom zakona i pomoću države

produži svoj razorni i nemoralni rad na odnarođavanju naše dece.

Na kraju ostaje još da rasмотримо питање, да ли може наша држава нешто да уради у прилог словеначке мањине у Корушкој? На то питање одговор мора да буде потврдан.

1) Код Друштва народа, чије су чланице и наша држава и Аустрија има једна стална комисија за проучавање жалби, упућених Друштву народа, у погледу испуњавања обавеза о заштити мањина. Овој је комисији стављено у дужност, да води рачуна о жалбама мањина, које се осећају потиштене у својим правима, јер је ова комисија узела на себе улогу чувара човећјих права.

У томе погледу имамо већ и један председан.

Аустријска делегација је на пр. поднела протест за неиспуњење Уговора о заштити мањина од стране Чехословачке, тврдећи, да Чехословачка својим специјалним Законом о школама и употреби језика није дала довољно слободе народним и језичним мањинама.

Ако је аустријска држава учинила то због тога, што немачка мањина није стекла довољно слободе, онда је у толико преће и право и дужност наше државе, да се залаже за словеначку мањину у Корушкој, која уопште нема никаквих ни језичних ни школских права.

А пре свега и изнад свега наша држава има права да се стара за своје савременике са гледишта елементарног, природног права, пошто су у питању права корушких Словенаца, а то су јој браћа, а природно право јаче је и преће од свега осталог.

Вода немачког народа у свом великом и важном говору од 20 фебруара ове године, казао је, да ће данашња Немачка умети и знати да заступа и чува своје интересе. Рекао је да у те интересе спада и заштита оних немачких савременика, који су становници двеју држава које се граниче са Немачком и који су услед мировних уговора били спречени да остваре своје тежње то јест сдружење са Рајхом.

Оно што је право и дужност једне државе и спада у питање njenog престижа и njenih interesa, право и дужност је и друге државе, т. ј. наше земље, а нарочито у конкретном случају, пошто ће словеначка мањина у Корушкој ускоро бити однародена, ако се њезина браћа по крви и језику и историји не заузму за њу, док је време. (Живо одобравање на левици).

Мишљења сам, да су наше владе у току 19 година много пропустиле на штету наше браће, која су услед мировних уговора била лишена могућности да се здруже са својом браћом, и да је крајње време, да се оно што је досада пропуштено надокнади. (Живо и дуготрајно одобравање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има у име Независног клуба народни посланик г. Миљивоје Перић. (Живо одобравање и плескање на левици).

Миљивоје Перић: Господо народни посланици, наша спољна политика није довољно објашњена. Наш одговорни носилац спољне политике врло ретко даје објашњења о спољној политичкој делатности наше државе. Али, и када даје обавештења, и ако ретка, та његова обавештења састоје се из лепих фраза која једним делом једва да казују нешто, а највећим делом не казују ништа.

Господо, необавештавање о спољној политичкој делатности срачунато је, очевидно, да се избегне што потпунија и што ефикаснија контрола и јавног мњења, а нарочито Народног претставништва.

Господо, Господин Министар спољних послова, уместо да у своме говору истакне чињенице, изнесе аргументе да своју спољну политичку делатност пред нашим разумом, ако не оправда, оно бар учини да ту може остати, Господин Министар спољних послова се задовољава само фразама. Шта значе те фразе? Да почнем са завршним делом његовог говора. Он каже: „Наша политика има за циљ, а тај циљ је већ остварен, да стекнемо нове пријатеље, а сачувамо старе пријатеље”. Нама Господин Министар треба да објасни да ли је то могуће у људском царству. Наше искуство казује да таква могућност уопште не постоји, да таква могућност може постојати још само у царству небескоме, у царству анђела, где влада братство и љубав. Али, у царству људском, где се издиже као максима сакро егоизам једне земље, а друге земље као максима, да је то народ рођених господара, искључена је свака могућност да се стичу као пријатељи непријатељи наших прокушаних и опробаних пријатеља, а и стари пријатељи као пријатељи задрже.

Друга фраза нашег Министра иностраних послова јесте, да се држимо по страни од завада и сукоба великих Западних сила.

Другом приликом он је за тај исти појам, појам неутралности, дао једну другу фразу а то је: У се и у своје кљусе. Али, господо, г. Министар иностраних послова није нам објаснио како је могуће да ми сачувамо своју неутралност и онда кад су наши битни интереси предмет сукоба и заваде тих великих сила. И ја вас питам, господо, и тражим да нам каже г. Министар иностраних послова кад је и у којој прилици наше кљусе могло да извуче кола из блата. Ми знамо, господо, да је ова држава постала и да је резултат једног великог ратног предузећа у коме није само наше кљусе било. Ми знамо исто тако да само наше кљусе ову националну тековину не може да очува. Каже се, нова се политика води. Вели се: да се у области наше спољне политике сада не ради оно што се раније радило. Пита се отуда каква је наша спољна политика? Да ли наша спољна политика значи нову оријентацију или нову тактику? Господо, ако је нова тактика, то значи ударити другим путем у истом правцу. До сада се на пример ишло правим путем а сада се иде кривудаџим путем. А ако је нова оријентација, то значи да је правац промењен. Шта је, господо, у ствари? Стоји као факт да спољна политичка ситуација није истоветна да су се ствари и односи на међународном пољу изменили, да су нови догађаји се збили и нове чињенице постоје. То ново стање свакако може да нађе и извесно оправдање за нов курс политике. Да то ново стање постоји, излази јасно из чињенице: да Друштво народа није више што је пре било. Некада је Друштво народа било нада свих, а сада је Друштво народа радом самих чланова, највећим делом, дошло у тако стање: да је оно нада само малог броја. То је, господо, дошло због тога што је Друштво народа од свог постанка само низало неуспех за неуспехом, почевши од Крфске окупације 1923. па редом 1932 заузимањем Манџука од стране Јапана, па 1933 године, октобра месеца, иступањем Немачке из Друштва народа, као и напуштањем конференције за разоружање од стране Немачке. Кад је Немачка напустила Друштво народа и отишла са конфе-

ренције за разоружање, женевски партнери само су трљали руке или посматрали догађаје скришених руку и нису ни претом мрднули да би Немачка, због тога свог изгледа на међународном пољу, претрпела ма какву штету. Даље, 1935 год. Немачка је једнострано отказала пету партију Версаљског уговора, која се односи на њено разоружање и предузела грчевито и ужурбао своје наоружање. И најзад, господо, 1936 у месецу марту Немачка војнички захвата тако звану демилитаризовану зону. Али највећи неуспех Друштва народа било је тако звано Етиопско ратно предузеће. Једна чланица Друштва народа, која има обавезе из Пакта Друштва народа, прекршила је све обавезе и на своју руку кренула се на ратно предузеће.

Први пут Друштво народа сетило се санкција из члана 16. Те су санкције вођене и резултат њихов је: неуспех! Господо, санкције нису биле потпуно вођене! Једна угледна чланица Друштва народа, сама Француска, није допустила у последњем тренутку да се прошире санкције и да оне буду потпуне. Вели се за те санкције и кад би биле потпуне да не би успеле. Али, господо, важно је то да су те санкције непотпуно примењиване и важно је да не треба ту санкцију процењивати по резултату већ по самој акцији Друштва народа. Господо, такав став Друштва народа направио је промену у самим државама чланицама Друштва народа. Пре смо имали Немачку која је била у ставу мирног члана Друштва народа, Немачку која није показивала ни садржавала никакву ефективну опасност за међународни мир, а сада имамо Немачку која је, благодарећи пасивности чланова Друштва народа и саме Женевске установе, постала једна сила која садржи и претставља опасност за међународни мир!

Господо, овим новим чињеницама на пољу међународних односа и догађаја ваља додати и нашу ситуацију, ситуацију затворене државе. Кад погледамо нашу државу, овакву каква је, Југославију, ми имамо утисак да је то само увећана Краљевина Србија. По чему то? Ми смо приморска држава, на мору имамо велики посед; ми на мору имамо посед са обалом континенталном дугом у правој линији 500 километара од ушћа Бојане до ушћа Рјечине, а у кривој линији континенталној имамо, пошто је наша обала јако разуђена, 1.700 километара, а ако томе додамо и обалу свега острвља, онда обала наша укупна, цео наш посед, изражен у километрима наше обале, износи преко 5.000 километара. Али, господо, иако смо ми тако велики поседници приморски, ипак ми смо затворена земља. Зашто смо затворена земља? Због самог нашег положаја на Јадранском мору. Доњи Јадран и на једној и на другој страни налази се у поседу наше велике и моћне западне сусетке. Целокупна арбанаска обала је у њеним рукама. Све арбанске луке јесу њене убојне луке. Она има острво Сасено, она има и велики Отрајтски канал. Према томе може се рећи да наша велика и моћна западна сусетка држи Јадрански Гибралтар. Држећи доњи Јадран наша сусетка у ствари има превласт на Јадранском мору. Улазак и излазак из Јадранског мора за нас и за нашу земљу, за нашу трговину и за нашу одбрану, зависи од милости наше сусетке, од добре воље и људи наше велике прекоморске сусетке. Ето то, господо, све скупа кад се узме, онда заиста могло

би и да се оправда држање наше у спољној политици, наш нов став. Али какав став? Какав је став наша спољна политика заузела? Ми ћемо размотрити односе наше спољне политике у два правца, у правцима само два најглавнија и најбитнија проблема наше спољне политике, а то су германски проблем и јадрански проблем.

Германски проблем, господо, малочас сам казао, благодарећи немару чланова Друштва народа и самој Женевској установи, Немачка се поново претворила у Бизмарков систем. Ја морам да вам кажем, господо, да је Бизмарков систем одвео скоро читаво човечанство у крваво разрачунавање, које човечанство не памти, и да је, господо, требало читавих десет милиона људских жртава да се тај Бизмарков систем обори. И, овај, оборени — трајало је његово уклањање непуних 15 година — као што видимо, Бизмарков систем је васкрснуо, васкрснуо у облику нацизма, а то изгледа тежи облик него што је сам Бизмарков систем по себи.

Господо, каква је опасност постојала од Бизмарковог система? Бизмарков систем је систем пангерманизма, то је систем завлађивања Средњом Европом и продирања на исток. Ви знате да у томе циљу Бизмарков систем довео је до напада на Краљевину Србију 1914. Али, господо, да ли су такве исте тежње и нацистичког система. То довољно јасно казује књига „Мајн кампф“, коју је књигу написао господин Хитлер кад је био у опозицији, а сад је главни одговорни државник Немачког Рајха, и може се рећи: да сањања једног опозиционог политичара нису јава, односно стварност једног одговорног државника. Али, господо, да су та сањања из „Мајн кампф“ једна реалност имамо потврду у публикацији главног доктринара Трећег Рајха за питања спољне политике др. Розенберга, који то потврђује, и као циљеве спољне политике Немачке означава: помицање на исток, у центар и на југоисток Европе.

Господо, у Немачкој, с обзиром на ово што је казао господин Претседник Владе, а он је рекао да треба гледати на дух, кажаћу, да ако гледамо на дух у Немачкој, у њој су наизменично владали два духа, један је дух Реформације, дух Лутера, дух човечности, дух изражен у великом Гетеу, а други је дух Хегела и дух Ничеа, изражен политички у Бизмарковом систему. Тај дух, господо, има као руководну максиму: „да је немачки народ, народ рођених господара“. А ко каже, господо, „рођених господара“, каже и то да пријатељство са „рођеним господаром“ може бити само у односу слуге према газди, а из тога односа излази: да слуга мора мислити главом свога господара. Господо, овде се и нехотице намеће једно поређење. Поређење са тежњама османлијског царства почетком XIV века. Те тежње османлијског царства почетком XIV века истоветне су са тежњама Германизма садашњице. И онда и сад земље Средње Европе и земље Балканске Европе су предмет тих тежњи, само сад у погледу Германизма су у обрнутом правцу.

А како су се држали народи Балканских земаља и народи Средње Европе према тежњама Османлијског царства? Они, господо, нису схватили озбиљност и величину замаха у нападу Османлија на почетку XIV века. Кад су Османлије нападале на Византију, онда су српски властодржци махом седели скрштених руку, или, ако су и интервенисали, они су то чинили и сами на-

падајући од стране Османлија нападнуту земљу, и тако, и на тај начин, помогли Османлијама, да што пре и што потпуније дођу до свога циља.

Даље, господо, кад је дошло и само Српско царство на ред, онда су Османлијски властодржци поручивали господарима севернога дела Душановог царства, онима северно од Шаре планине, „изнад свега своје срдечно пријатељство“, уверавајући их, да њихова политика неће ићи противу њихове земље. Али шта видимо, господо? Бије се бој са Османлијама, бије се бој са Османлијама на Марици, али на Марици нема господара из северних крајева него се тамо бију само господари из јужних крајева. И, наравно, ти господари из јужних крајева нису довољни да задрже и сузбију најезду Османлијског царства, и тако је и дошло до пораза на Марици. Али само после 18 година долазе у питање и земље северно од Шаре, долази до Косовске битке, и ви се сви сећате из народних песама, како је Царе Лазо позивао и преклињао свакога онога ко не дође на бој на Косово. И, наравно, битка је на Косову изгубљена; изгубљена је онако исто, као што је била изгубљена и битка на Марици. И ја вас питам, господо, зар битка на Косову није била изгубљена још на Марици? Да су они који су били на северу, одмах похрлили у помоћ онима који су се тукли на Марици, питање је да ли би стихијска снага османлијскога народа преовладала.

Да пођемо сада даље. Турци су и даље надирали. Како су се при томе држали Мађари? Северне делове српскога царства Мађари су и сами нападали; они су нападали на Босну и на Србију и узимали комад по комад, помажући на тај начин Турцима, да што лакше надире на север. И тако је редом, мало по мало, дошло и до Мохачке битке, до пораза Мађара, до губитка самосталности мађарског народа и пропасти мађарске државе. И ја вас питам, господо, зар мађарско царство и зар битка на Мохачу нису били изгубљени још на Косовом пољу?

Исто стоји, господо, и у погледу тежње пангерманизма.

Кад буде Трећи Рајх дошао на Караванке, и кад буде дошло до евентуалне битке, онда ја се питам: зар то неће бити друго издање косовске или друго издање Маричке или Мохачке битке? Зар се при том надирању германизма може и сме примити битка онде? (Један глас: Ми ваљда нећемо седети скрштених руку!) Чујем да неко из клупа каже како ми нећемо седети скрштених руку. Али, господо, видите, нама из Трећег Рајха долази порука „о срдечном пријатељству, о срдечном пријатељству изнад свега“. А такве су поруке долазиле и од османлијских Султана. (Новица Поповић: И поред свих порука ми радимо своје.) Жалосно.

Господо, г. Претседник владе није нам дао објашњење о нашем ставу према Аустрији. Какав је наш став према Аустрији? Аустрија може остати ово што је, може доћи до аншлуса, а може доћи и до повратка Хабсбурговаца. Г. Министар иностраних дела био је дужан да овде додирне сваки проблем понаособ, да изнесе гледиште наше Владе, и да пред Народним претставништвом аргументима и чињеницама о свакоме питању покаже какав став заузимамо. Г. Министар иностраних дела то питање није никако ни поменуо. Међутим

то је врло важна ствар. Ми у погледу Аустрије, као што сам већ напоменуо, можемо имати три решења: статус кво, аншлус и Хабсбурговци. Међутим што се тиче Аустрије ми имамо два споразума између Трећег Рајха и садањих властодржаца у Аустрији. Један је из средине лета 1936 године и један од 12 фебруара 1938 године. Оба споразума су у ствари једно исто, јер су све то етапе, на путу да се дође до аншлуса. Изгледа, у страњој јавности дошло је до израза, да је наш Претседник владе, приликом посете земљи Фирера и кукастог крста, дао пристанак на аншлус. Г. Претседник требао је да нам каже, је ли било разговора о томе, какви су били ти разговори и какав је став уопште заузео у томе питању.

Господо, ја морам до поновим да ми се чини да је „пријатељство, срдечно изнад свега“ само једна парка да би се обезбедила политика врло корисна за Рајх и његове империјалистичке тежње, а то је политика коју заговара г. Претседник владе: да се држимо по страни од заваде великих западних сила. Ја, господо, морам да поновим да такве изјаве могу давати претставници Скандинавских народа али такве изјаве не могу давати претставници ни земаља Балканске Европе, а још мање они из Средње Европе. Ја вас питам, господо, зар та политика неутралности неће бити сукривац ако се велика и крупна питања буду решила наопако по наше интересе без нашег учешћа?

Господо, постоји код нас и Јадрански проблем. Ја сам то питање додирнуо мало пре када сам споменуо наш став затворене земље, наш став поседника без пута, без пролаза. — Питање јадранског проблема, то је друго крупно питање из наше спољне политике.

У чему се састоји Јадрански проблем? Јадрански проблем изражен је у тежњи италијанског народа да буде потпуни господар Јадрана. То је управо тежња италијанског народа која је управљена на васкрс Римског царства. Они, господо, нису задовољни само превлашћу, они траже потпуно господарство! Целокупна њихова политика не иде само за тим да Италија остане оваква каква је, него траже да завладају и источном обалом Јадранског мора као и западном обалом, да Јадранско море буде „Њихово море“, да онуда плове само италијанске лађе, да се онде виђу само италијанске заставе и да се ту чује само италијанска песма! Малочас је било речи о духу народа. Ми смо се обазрели какав дух влада у Немачкој; да видимо сада какав дух влада у Италији? Један је дух Мацинија — дух Ризорђимента, други је национално-империјалистички, фашистички! Онај је први дух био дух слободе, дух пријатељства и пријатељских односа са Словенима, а дух фашизма управљен је баш противу Словена! Ја морам да споменем да је целокупна италијанска настава упућена на то да се створи свест и уверење код подмлатка, који ће стићи тек на снагу, да је Јадранско море њихово море по правима Италије на земље Балканске Европе. То се врши кроз њихове школе а то се врши и кроз њихово удружење „Балила“.

Господо, ми смо закључили извесан Уговор са Италијом 25 марта прошле године. О томе Уговору г. Претседник владе није учинио никакву напомену ни у Народној скупштини ни у Сенату иако је на два дана пре потписивања тога уговора давао свој експозе у Сенату. О томе уговору

бито је тек данас говора, после годину дана, иако је тај уговор један важан инструменат наше спољне политике. Морамо загледати шта се тим уговором од наше стране даје, а шта се добија; да ли се сви крупнији проблеми између нас и Италије тим уговором решавају, и да ли можемо бити мирни и спокојни за дуга времена, благодарећи томе споразуму склопљеном са Италијом.

Господо, ја морам пре него што кажем шта ми тим уговором дајемо, да споменем Тирански пакт који је већ поменуо наш бивши претседник Скупштине. Тирански пакт даје преимућство Италији над читавом Албанијом. То није само протекторат, то је готово анексија. Ја сам споменуо да се у италијанским рукама налази читав албанска обала, да су албанске луке у ствари италијанске убојне луке! И баш због тога је, због тога пакта, наше пријатељство са Италијом било запело. Наша традиционална политика вазда се руководила начелом: „Балкан балканским народима“. А то ће рећи: народи који нису са Балкана и на Балкану не могу имати никакав посед на Балкану! Али смо зато Уговором са Италијом од 25 марта 1935 год., ипак признали италијански посед у Албанији па и сам Тирански пакт!

Ми смо се на један прећутан начин одрекли руководног начела наше спољне политике: „Балкан балканским народима!“. Али, господо, није само то! Ви знате да код нас има Албанске мањине у самој Краљевини нашој Југославији и да се та мањина простире од Ђаковице до Пећи, а избија до Ристовца. Албанци су ту наменити у срцу старе српске државе од стране туђе државе. Наша држава није имала могућности да то питање, да тај проблем реши. Господо, тај проблем, то питање албанско није више у рукама Албанаца. То питање јесте у рукама господара њихових, оних у Риму, који и у Тирани господаре.

Господо, шта друго дајемо? Ми, господо, друго дајемо Италији одрешене руке за сву њену акцију на Средоземном мору. Она ће бити потпуно слободна. Видите, господо, да Велики Краљ Александар Карађорђевић није пао, није изгубио главу на питању унутрашње него на питању спољне политике. (Одобравање на левици). Његове физичке убице биле су само машице у рукама интелектуалних убица! Они су, господо, радили за рачун те друге политике. Господо, да видимо да ли је нешто тим уговором обезбеђено нама. Има тамо у Италији наших мањина које се састоје од наших Словенаца и Хрвата. О мањини говорено је овде, али ја ћу узгред ипак да допуним и нагласићу оно што није довољно наглашено. Ту постоје мањине. Италијанска врховна управа спроводи систематску италијанизацију те наше мањине. Она хоће потпуно да тај наш националан, етнички, део при своји и на тај начин увећа етнички свој народ! Они, господо, то раде тиме што су сва словеначка и хрватска имена места и насеља заменили италијанским именима, што су матичне књиге променили и тиме имена и презимена словеначка и хрватска заменили именима и презименима италијанским. Господо, та иста италијанизација траје и после нашег уговора са Италијом! Ништа се није у том правцу изменило. Ја питам нашег господина Претседника владе: Шта ми, управо, добијамо за све оно што овим уговором дајемо?

Господо, овде је напоменуто да оба наша односа: уговор са Италијом и пријатељство са Немачком имају и једну и другу корисну страну, а то је размена добара између тих земаља и наше земље! Господо, таква се политика назива реалном политиком. Заиста, после приближења Немачкој, Немачка је дошла у нашем увозу и извозу на прво место. Ми смо у прошлој години извезли у Немачку око 1.300.000.000, а из Немачке смо увезли за 1.600.000.000 динара. А то, господо, значи, да смо увезли више него што смо извезли за преко 300.000.000 динара.

Што се тиче размене добара са Италијом, ми смо прошле године из Италије увезли око 400.000.000 и нешто јаче, а увезли око 500.000.000; лакше, извезли смо више за скоро 100.000.000 дин. (Гласови са деснице: Ето, видите! То је добро!).

Претседник Стеван Ђирић: Господо, бројеви обично успављују, а ја се чудим да вас узбуђују.

Миливоје Перић (наставља): Али, господо, Италија је у нашем извозу била на првоме месту. Ја ћу вам напоменути само једну годину како је стајало раније, и да повучем разлику између ондашње трговинске размене наше са Италијом и садашње наше трговинске размене са Италијом. Помињем годину 1933. То је година наших највише затегнутих односа са Италијом а и година у јеси привредне кризе. То је година, кад смо имали спор са Италијом због трогирских лавова. Како стоји та година у погледу наше трговинске размене? Италија је увезла за преко 800 милиона а ми смо увезли из Италије за нешто јаче од 400 милиона. Разлика је у 400 милиона. Ту разлику Италија је исплатила готовим новцем, слободним левизама са којима смо ми могли слободно и свуда располагати.

Господо, ја морам да поменем да може бити врло штетно, кобно, па чак и фатално, везивати ту економску политику са чистом политиком. Ја морам у потврду тога да поменем 1906 годину. Ми смо били искључиво упућени трговински на аустријско тржиште. Аустро Угарска је била главни увозних наших продуката сточарства и наших земљорадничких производа. (Глас са деснице: То сте рекли!) Рекао сам, али морам опет напоменути. Једнога дана Аустрија је захтевала да врши политички утицај на нас. (Глас са деснице: Вршила га је!) Није. Она је хтела да изађемо из сфере утицаја Русије и њених пријатеља и да уђемо у сферу Аустрије. То је био услов за трговинску размену. Али наши властодршци нису хтели то прихватити, нису хтели да везују трговинску размену са чистом политиком и тежњама националним нашег народа. И онда смо, под врло тешким околностима, ступили и водили Царински рат. Јер онда на управи земље, према схватањима данашњих властодржаца, нису били реални политичари да везују те ствари него су били идеални политичари, који су стремљења и безбедност читавог народа и његову самосталност и сигурност његову и његових државних граница гледали у далекој будућности.

Господо, поставља се питање: да ли ипак Друштво народа треба да се одржи или не? Ја сам већ изнео све његове мане, све његове неуспехе. Друштво народа, које је било нада свију, свело се на улогу да оно буде нада, и то упола нада

врло малог броја држава. Али, господо, Друштво народа има две мане: једна је мана његова конституциона, а то је што се задржала и остала сувереност држава. Друштво народа не може да врши ефикасно своје функције због тога што је сувереност држава остала нетакнута. Али Друштво народа показује извесне функционалне мане, а то ће рећи да сами чланови Друштва народа нису одговарали својим обавезама према њему. Али, господо, ако је Друштво народа једно зло, ако систем Друштва народа није добар, онда зар га ваља заменити горим системом.

Али, господо, место зла има право да дође добро а никако нема право да дође горе.

Када се поставља питање одржавања или неодржавања Друштва народа, онда се поставља истовремено питање шта има да замени Друштво народа. Већ је речено да Друштво народа има да замени четворни пакт. Четворни пакт је, господо, систем Свете алијансије, или систем сличан ономе који је установљен у Европи и владао после Вестфалског мира, којим је окончан 30-годишњи рат, а то је, господо, да судбина свих народа и свих земаља буде поверена у руке три или четири велика народа. У овоме случају, господо, четворни пакт, четворни споразум требало би да образују Романи и Англо-Германи. Ми у томе четворном пакту не видимо претстављени, нити се по замисли оних који заговарају стварање тога четворног пакта, не видимо да ће бити заступљена највећа европска породица: Словени. Словени остају по страни. Они би били на милост и немилост остављени силама носиоцима власти и система четворног пакта. А, господо, како би се понајјаче силе када би имале да врше своје рачуне. Оне би свакако те своје рачуне односно апетите, те силе из четворног пакта, задовољавале коадима других земаља и других народа, па и на рачун Словенских народа.

Господо, помиње се и антикомунистички блок. Ја ћу вам, господо, рећи да је то једна варка. Антикомунистички блок је једна варка сила тоталитарних. Оне тобоже стављају себи као циљ тога антикомунистичког пакта да доведу и одрже други ред ствари тамо, где владају комунисти. Ја одмах морам да кажем да се под плаштом тих тежња у ствари скрива права тежња за завлађивањем и цепањем односно комадањем и одузимањем тих земаља. Господо, да је то тако служи нам као доказ најбоље то каква је била несретна судбина Тухачевског. Тухачевски је ставио себи за циљ да измени стање ствари у Русији. Он се је чак би поверио властодршцима Трећег Рајха и да су властодршци Трећег рајха искрено желели измену ствари у Русији, они би Тухачевског одржали у његовом предузећу и не би га издали.

Господо, покренуто је овде питање мањина. Мој предговорник је додирнуо питање мањина у Корушкој. Наша јака мањина у Корушкој јесте на путу потпуног германизирања. Ко прође кроз Корушку тај више не види без мало никакве остатке словенства. Седиште старог словеначког војводства изгледа да је већ до сада потпуно германизирано. Најп одговорни носилац спољне политике требао је да нам објасни да ли је наша Краљевска влада и шта је предузела да етички очува и одржи онај део нашег народа.

Господо, да ли је пријатељство „срдечно изнад свега“ могуће одржати. Речено је већ, а то

је и сам Хитлер рекао 20 фебруара ове године, да је он против Друштва народа зато што систем Друштва народа има за циљ да одржава Версаљски уговор и поредак створен уговорима о миру. Господо, можемо ли ми бити у пријатељству са народима који такав циљ имају? Зар, господо, уговори о миру нису она грађа на којој и наша држава постоји? Зар ми ту грану да ломимо? И зар ми нашом неутралношћу, купљеном изнад свега срдачним пријатељством са земљом Фирера и кукастог крста, то уствари не чинимо? И зар наша садања неутралност није слична оној којом је Султан купио господаре северно од Шаре: да не учествују у Маричкој битци? Немогуће је, господо, људски је немогуће — то нам искуство каже — да ми постанемо и да имамо за пријатеље непријатеље својих пријатеља, па да очувамо и пријатељства својих опробаних и прокушаних пријатеља и пријатељства њихових непријатеља. То, господо, у царству људи, понављам, не постоји. То је, дакле, био један проблем за решење, чије идеално решење — понављам — може да се нађе само у царству анђела. Ми смо имали старе и опробане пријатеље. Народ каже: „На муци се познају јунаци, а у невољи добри пријатељи“. И шта ћете, ми смо имали највећу невољу, били смо прегажени, били смо без икакве кривице нападнути и прегажени. И шта се је показало: ко нам је пријатељ? То је она прича о пријатељу који није дошао у помоћ наоко смо извешали заставе у Нишу у част његовог доласка. Ветрови су оборили те заставе и заставе су се ваљале по блату, а те пале заставе симболично су претстављале да нас је пријатељ преварио. Ваша прича, господине Претседниче, о тим заставама била је патетична, али непотпуна прича. Нисте причали даље шта су савезници радили, који онда нису могли доћи. Они су нас после гудура албанских прихватили, прехранили, опремили и са нама заједно борили се и рат водили, па је то целокупно заједничко ратно предузеће крунисано стварањем ове велике Југославије! (Упадице!)

Претседник Стеван Ђирић: Господо, молим вас да не упадате у реч, а господина говорника молим да води рачуна о времену које му наскоро истиче.

Милivoје Перић (наставља): Господо, ја морам да подвучем на крају крајева извесно протурчење у држању самог одговорног носиоца наше спољне политике. То је баш ради тога, што су ова господа упала у реч. Наш одговорни претседник и носилац спољне политике једно говори, а друго ради. Он је веран старим пријатељствима и уговорима које је закључио, а сви његови постојци напротив то искључују. Исто тако, господо, и у унутрашњој политици. Он је велики бранилац Устава и приврженик правог енглеског парламентаризма, како је казао овде, а у ствари ја сам показао у својој речи у генералној дебати да од Устава, после његовог гажења односно гажења његове Владе, не остаје ништа! Ја ћу да кажем како је то!

Претседник владе и Министар иностраних послова наш и сам је сукривац што Друштво народа се налази у оваквом стању. Господин Претседник владе у својим говорима ретко помиње Друштво народа. У своме говору, на пример, у земљи Дучеа и сакрогизма није га поменуо. Исто тако, у сво-

јим говорима у земљи Фирера и кукастог крста није га поменуо!

Даље, господо, и сам Уговор који је закључен са Италијом; није уговор који је у складу са лактом Друштва народа! (*Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан М. Стојадиновић:* Потпуно је у складу!). У томе Уговору каже се да Краљ Југославије закључује уговор са Краљем Италије и Царем Етиопије, а Друштво народа није признало Етиописко царство, односно Краља Италије за етиопског цара! (Један глас са деснице: Да ли је признао г. Чемберлен?). Господин Чемберлен неће признати пре но што Друштво народа не призна! (Један глас из министарских клупа: Је ли господин Чемберлен Друштво народа?). Није Друштво народа, али је моћан члан Друштва народа!

Ја ћу, господо, да напоменем како се односи други један члан Балканског споразума и Мале Антанте, Румунија. Она је донела један плебисцитарни устав у коме има и таква одредба која искључује њезине обавезе према Друштву народа! То је члан 16! А та иста Румунија, као што сте видели у Анкари, заједно са г. Претседником, признаје Друштво народа. Јесу ли те речи у складу са делима?

Господо, резултати политике садашње Владе не виде се! Они се у догледно време не могу сагледати, али ход историје указује каквом циљу и каквом резултату сигурно и неизбежно ће одвести. Ја вам помињем оно што сте рекли: „у старо доба“. Стари властодршци водили су реалну политику и док су Турци напредовали, они су одузимаи комад по комад земље од Византије. И стари Мађари водили су реалну политику и док су Турци нападнали, они су узимали од Босне и Србије комад по комад њихове земље! Али та реална политика одвела је једној катастрофи, а то је: петвековном робовању! Пет стотина година Србин је радио а Турчин сладио. То је политика реална! Јесте, реална, али и катастрофална! (Бурно одобравање и плескање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, сада ћемо седницу прекинути. Наставићемо је по подне у 17 часова.

(Седница је прекинута у 14 часова).

Наставак седнице у 17,30 часова.

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, настављамо седницу. Реч има народни посланик г. Артур Махних.

Artur Mahnik: Gospodo narodni poslanici, Pretsednik Kraljevske vlade g. dr. Milan Stojadinović pre podne u svom opširnom ekspozeu o našoj vanjskoj politici prikazao nam je međunarodni politički položaj u Evropi, kao i naš položaj u kariki evropskih država.

Dozvolite mi, gospodo narodni poslanici, da danas, kada dajemo odobrenje proračuna Ministarstva inostranih poslova mi ujedno dajemo i naše odobrenje za rad koji je gospodin Pretsednik Vlade, kao Ministar inostranih poslova za vreme prošle budžetske godine, prodavao a ujedno i poverenje i za budući rad, koji je vezan za taj budžet.

Ja ću se, gospodo narodni poslanici, u krupnim crtama osvrnuti na prilike u našoj vanjskoj politici

i molim vas, da me pozorno saslušate, a ja svakako neću da zloupotrebim vaše strpljenje.

Stara i nekad ponosna Evropa, do nedavna mozak tako rekuć čitavog sveta već mnoga desetleća ne može da se smiri.

Njezini još neustaljeni pogledi u novu historijsku epohu, u novi socijalni poredak, radaju neprestanim potresima na svim područjima narodnog života. Današnja Evropa ne može naći političko i socijalno smirenje i ne znade svoje velike tekovine prošastih vjekova iskoristiti za konsolidaciju prilika novog duha vremena i novog odsjeka u životu čovječanstva. Veliki politički događaji redaju se jedan za drugim. Tko bi si, gospodo narodni poslanici, mogao prije zamisliti, da je u Evropi moguć jedan građanski rat, koji se vodi evo već preko 18 mjeseci u Španiji i koji po svojoj sadržini i po vođenju ima karakter europskog rata. Španija proživljuje jednu užasnu nacionalnu tragediju, jer tamo u masama ginu nevina djeca i žene i uništavaju se kulturni spomenici njezine velike kulturne prošlosti. Preživjele su, gospodo narodni poslanici, i nekađa uobičajene diplomatske forme u vođenju vanjske inostrane politike.

Mi smo bili ovih dana svjedoci jednog krupnog političkog događaja. Tako rekuć preko noći između Trećeg Rajha i Austrije sproveden je jedan politički akt dalekosežnih posledica.

Nemački narod poslednjim događajima stvorio je svoje duhovno, nakon čega sledi i političko jedinstvo. Ako su moja predviđanja tačna, imaćemo za kratko vrijeme vjerovatno jednu carinsku uniju između Austrije i Trećeg Rajha. Time će naša država graničiti sa jednim velikim carinskim područjem, koje će obuhvatiti blizu 90 miliona duša, koje su upućene na jedan ogroman uvoz agrarnih proizvoda, na kome će, nesumnjivo, naša država sudjelovati s jednom velikom kvotom. Nemački narod svakako sada zadobiva u Podunavlju jedan dominantan položaj, dok istodobno, može se reći, pada potpuno u pozadinu povratak Habsburgovaca u Austriju. Zadnje dvije ovdje spomenute činjenice idu u aktivu naše vanjske i privredne politike. Svakako, gospodo narodni poslanici, tok zadnjih događaja mora naša država da prati s velikim interesovanjem, jer će suverena Austrija izgleda nestati u Trećem Rajhu, a kakvu će otpornu snagu pokazati osovina Berlin—Rim, kada se sastane na Brenneru, to će pokazati sigurno skorašnje doba, koje upravo sada rada nove i zamašne događaje. U Evropi se otvara sasvim nova politička perspektiva. Konačno se trgnuo gordi Albion, da u svojoj dojaškoj rezervi u kontinentalnoj politici izade iz te rezerve, da inicira pothvate za sporazum četiri evropske velesile. Bude li se našao sporazum između Engleske, Francuske, Italije i Nemačke, a događaji sile na to, možemo se nadati i računati, da će konačno u Evropi doći do mirnije političke atmosfere, do atmosfere u kojoj će zavladati duh pomirljivosti, harmonija političke i privredne naravi, a politika u takvoj atmosferi kadra je da novoj Evropi vrati mir, za kojim svi narodi čeznu.

Ne dodæ li, gospodo narodni poslanici, do jednog temeljitog sporazuma između ove četiri velesile može nastati jedna vrlo opasna situacija u Evropi, koja je do zuba naoružana i još dalje se naoružava.

U takvim međunarodnim prilikama voditi našu vanjsku politiku nije laka stvar. Treba imati mnogo i mnogo političkog instikta, treba imati mirno prosu-

divanje što se može a što ne može polučiti za našu državu, a da se pravač bolje reći: pravci naše vanjske politike tako ūdese, da imademo osigurane naše granice i da naš privredni život zadobije što veći zamah i da tako ojačamo i obezbijedimo sebi sve atribute za naš privredni život na Balkanu, gdje nam je sudbina opredijelila naše mjesto.

Gospodo narodni poslanici, na temelju činjenica i uspjeha u našoj vanjskoj politici mogu konstatovati, da je gospodin Pretsednik Kraljevske vlade vodio ispravnu vanjsku politiku i u tom radu polučio zamjerne uspjehe. Ja ove uspjehe ne gledam u onim sjajnim doćecima, koji su njemu, a kroz njega našoj državi ukazani u svim evropskim političkim središtima, koje je on prošle i ove godine posjetio. S većim interesovanjem gledam ja u pozadinu polučenih uspjeha, koji se najpozitivnije i najbolje zrcale u našoj vanjskoj trgovini, koja je prošle godine polučila zamjerni aktivni saldo od preko jedne milijarde dinara. Ta milijarda dinara povoljno je djelovala na naš unutrašnji ekonomski život koji se odražuje u svim privrednim institucijama naše države i u širokim slojevima našeg naroda. Naš narod sa tako dobro vođenom vanjskom politikom nosi u sebi uvjerenje, da sa svima susjedima stojimo u dobrim odnosajima i da nam je mir na toj strani osiguran, da nam od nikuda ne preti opasnost da ćemo biti napadnuti. Uspjeh vanjske politike našega Premijera rezultira sve jačim i aktivnijim povezanjem u međunarodnom privrednom životu. Vodstvo naše vanjske politike učvršćuje na svim linijama naš državni prestiž i tako naša država biva sve većma privlačiva tačka u međunarodnoj politici Evrope. To su činjenice, koje se poreći ne mogu i u skladu sa njima gospodinu Pretsedniku Kraljevske vlade dajem potpuno priznanje u vođenju takve politike. To moje priznanje, gospodo narodni poslanici, povezujem sa željom, da sa starim našim prijateljima — iskušanim u dobru i zlu — i dalje negujemo iskreno prijateljstvo, a kod novijih prijatelja da probudimo što većma dobre odnošaje u korist našeg unutrašnjeg života, a uvjeren sam, da time doprinosimo i naš obol miru i poretku u Evropi. Taj mir svima nama je poželjan i potreban.

U vezi sa našom vanjskom politikom dužnost mi je, gospodo narodni poslanici, da gospodina Pretsednika upozorim na jedan predmet, koji po svojoj vanjskoj formi spada u njegov resor s obzirom na činjenicu, da je pred kratko vrijeme došlo do snošljivih i prijateljskih odnošaja sa Kraljevinom Italijom. Radi se, gospodo narodni poslanici, o ratnoj šteti naših ljudi iz Istre, Gorice i Primorja, sa tako zvane fronte na Soči. Nakon svršetka rata i dolaska talijanskih vlasti u one krajeve provadala se je statistika ratne štete. Naši su ljudi tada većinom već bili preko granice, ili su se spremali da odu. Njima je nada ostala u statistici i u očekivanju na diplomatske konvencije. Koliko je meni poznato, mirovni ugovori sadrže odredbu, da davanje odnosnih ratnih šteta spada u nadležnost pojedinih država za njihove državljane. Kod nas je godine 1922 donešen i usvojen Zakon o ratnoj šteti. Taj Zakon obuhvatio je samo Srbiju i Crnu Goru. Kasnije je ovaj Zakon u ratnoj šteti protegnut i na neke naše krajeve, ali samo na one iz Srijema. Ministarstvo socijalne politike počelo je kasnije sakupljati podatke u ratnoj šteti naših ljudi sa Soče, kojim postupkom pomenutog Ministarstva nadali su se naši ljudi da će sada i za njih doći do isplate ratne štete. Godine 1923 prihvatila je Narodna skupština na predlog sada već pokojnog narodnog poslanika dr. Žerjava jednu re-

zoluciju, da se imade nadoknaditi ratna šteta naših ljudi iz Primorja, Istre i Gorice. Godine 1931, za vlade g. Petra Živkovića govorilo se je, da je pitanje ratne štete naših državljana iz spomenutih krajeva stupilo u odlučnu i završnu fazu i da će doskora biti povoljno riješeno. Docije došla je ta stvar pred Privredno-Finansijski Komitet i pred jednu komisiju Ministara. Međutim, ova stvar stoji još i danas na mrtvoj točki. Po statistici, čini mi se, da čitava najavljena šteta iznosi oko 60 miliona, za koje je interesirano oko 2000 obitelji, najvećim djelom Slovenaca i Hrvata.

Gospodo narodni poslanici, ovi jadni ljudi iz Istre, Gorice i Primorja izgubili su ne samo svoju imovinu i svoje domove, već i svoj zavičaj, pa zar da budu definitivno osvedočeni, da su bili građani drugoga reda ne samo u Austriji i Italiji, nego i u svojoj kući, a jedan od najmučnijih osećaja — je osećaj nejednakosti. Ja se koristim ovom prilikom, da gospodina Predsednika Kraljevske vlade umolim da ovaj predmet već jednom definitivno reši bez zatezanja na raznim za to sazvanim konferencijama.

U našoj diplomatskoj službi imade, gospodo narodni poslanici, jedna praznina na koju se u prečanskim krajevima stavlja zamerka, da je u toj službi i u tom radu zastupan razmerno maleni broj Hrvata i Slovenaca. Doduše gospodin Predsednik Kraljevske vlade ponešto je tu stvar korigirao, ali je još uvek premalen broj Hrvata i Slovenaca u našoj izvanjskoj diplomatskoj službi. U koliko se oni šalju kao poslanici u inostranstvo; šalju se većinom, mogao bih reći, isključivo za našu državu na manje važne položaje. Međutim mogu ustvrditi da za diplomatsku službu i Hrvati i Slovenci imaju i te kako spremne ličnosti, ličnosti kojima bi se naša država mogla ponositi, da nas u diplomatskoj službi i na najvažnijoj diplomatskoj poziciji u Evropi zastupaju. Svoju spremu dokazali su oni u mnogo slučajeva, kada su po Kraljevskoj vladi delegirani na razne međunarodne konferencije. Ja, gospodo narodni poslanici, neću tu stvar duže da obrazlažem. Princip jednakosti mora da zavлада i u našoj diplomatskoj službi, dosledno tomu imao bi se diplomatski podmladak u što većem broju uzgajati iz redova Hrvata i Slovenaca i da im se kao takovima daje napredak u toj službi kao i Srbijancima. Danas, nakon skoro dvadeset godina ujedinjenja, treba da u tom predmetu nadu zadovoljenja Hrvati i Slovenci, i da na tom području dode jednakost do potpunog izražaja.

Gospodo narodni poslanici, ja sam u toku ovog mogeg rasmatranja izjavio, da dobro i uspešno vođenje vanjske politike nosi pozitivne plodove u unutrašnjem privrednom životu države. Tu postoji neka kauzalna veza. Sreden unutrašnji državni život s druge strane daje prema inostranstvu jednu jaču i autoritativniju legitimaciju osobi, kojoj je vodstvo vanjske politike povereno. U vezi s ovim našim unutrašnjim državnim životom, neka mi bude, gospodo narodni poslanici, dozvoljeno da se u krupnim potezima osvrnem na naš najvažniji, nažalost, još nerešen problem, a to je hrvatsko pitanje, odnosno sporazum sa Hrvatima. Kao Hrvat osjećam u sebi potrebu, da u ovoj sredini i sa ovog mjesta otvoreno iznesem moje gledište na ovo pitanje.

Kako je nastalo hrvatsko pitanje! Nastalo je, gospodo, lošom politikom Beograda, koji je prepustio raznim ekspertima iz Hrvatske, da oni inaugurišu u Hrvatskoj politiku, koja je revoltirala najšire slojeve. Istodobno iz Beograda vodila se je državno-finansijska

politika, koja je hrvatske krajeve ekonomski i uopće privredno slabila. Beograd nije znao u onoj pobjedom opojenoj slavi u svjetskom ratu da odmah u početku unese u naš državni život potpunu političku i materijalnu ravnopravnost. Rušilo se je u Hrvatskoj ono, što bi trebalo da služi kao uzor dobre i poštene uprave. U Zagrebu takorekuć rastjeran je štab upravo uzornih i javnom radu predanih činovnika. Najmanje važni predmeti prenijeti su na rješavanje u Beograd, za koji se u ono doba ne može reći da je bio brz u posvršavanju poslova i da je te poslove posvršavao u duhu ravnopravnosti i onom brzinom, koju je posleratni tempo života iziskivao.

Председник Стеван Ђирић: Господине говорнице молим Вас, да мало гласније говорите, господи посланици жале се да ништа не чују.

Artur Mahnik (nastavlja): Izvolite, gospodo narodni poslanici, proučiti sve budžete od ujedinjenja i dalje i vidicete, kako su u nerazmjerno maloj mjeri participirali hrvatski krajevi na državnim rashodima, a kako su velika materijalna šrestva bila, koja su hrvatski krajevi dali državnoj zajednici.

Mi Hrvati, gospodo narodni poslanici, donijeli smo u ovu državu veliki moralni i materijalni kapital, donijeli smo našu nepatvorenu volju i želju, da u novoj državi, u ovoj novoj slavenskoj grupaciji, nademo bolji i zadovoljniji život i bolje uslove za naš sveopći napredak, no što smo četiri stoljeća imali u bivšoj monarhiji. Romantika za ujedinjenjem, u kojoj smo mi Hrvati uzgajani kroz jedno čitavo stoljeće, naišla je u zbilji života u novoj državi na veliko razočarenje. Sve većma nizali su se događaji, koji su zaoštravali stav Hrvata. Išlo se je i zatim, da se briše sve što nosi ime hrvatsko, a da to razočarenje i ogorčenje postigne svoju kulminaciju dogodila se je juna 1928 tragedija u Narodnoj skupštini.

Ako se, gospodo narodni poslanici, zadubite samo u ove činjenice, ako ih rasmotrite mirnim razmišljanjem, ako ih rasmotrite bez ikakvih predrasuda, onda morate priznati, da se ove velike grješke prošlosti u interesu svih nas moraju otkloniti, ispraviti i cijeli kompleks pitanja u sporu sa Hrvatima konačno riješiti tako, da Hrvati u ovoj državi nadu i da si osiguraju uvjete za njihov nesmetan, nacionalni, kulturni i privredno-financijski život, isključiv svaku državnu financijsku hegemoniju Beograda.

Povoljno riješenje sporazuma sa Hrvatima u interesu je svih nas, gospodo narodni poslanici. To pitanje, gospodo narodni poslanici, mora se riješiti i to što prije, jer zavlacenje ono više ne podnosi. Ako postoji dobra volja, u što ja ne sumnjam, i ako smo si sviješni toga, da je sporazum jedna opća i državna potreba, da je u interesu kôli Hrvata, toli Srba i Slovenaca, ako uočimo činjenicu, da su država i dinastija van diskusije u ovom pitanju, onda je provediv i ja u njegovu provedbu, gospodo narodni poslanici, tvrdo vjerujem ključ riješenja ovog pitanja leži kod Hrvata u rukama dr. Vladimira Mačeka a u Beogradu u rukama Predsjednika Kraljevske vlade g. dr. Milana Stojadinovića. Ja čvrsto vjerujem, gospodo narodni poslanici, da je g. dr. Vlatko Maček iskreno sklon sporazumu. Jedna od zadnjih javnih izjava g. Predsjednika Kraljevske vlade u istom pitanju naglašava i njegovu sklonost, da se dode do sporazuma, a ova harmonija u dispoziciji za sporazum dopire po svojoj važnosti sigurno i do najviših faktora u državi, pa uzevši k tomu široke slojeve naroda za sporazum, onda, gospodo narodni poslanici, pitanje sporazuma

treba da se riješi i da se ono definitivno skine s dnevnoga reda. Kraljevska vlada dokumentirajući svoj stav za ravnopravnost državne uprave prema Hrvatima treba već sada nakon što bude imala u ruci одобрен буџет да започне са радом на максималном проширењу савској и осталим бановинама дајући им најширу самоуправу, финансирану финансиским средствима за све установе унутарње управне службе. Princip ravnopravnosti мора доћи већ сада до потпуног изражаја за хрватске крајеве код претстојеће проведбе јавних радова, код свих културних и просветних потреба и коначно код давања материјалних средстава римокатоличкој цркви према броју њезиних вјерника. Такав став Кралјевске владе за рavnoprавни поступак и проширење дјелокруга банских управа био би позитиван увод за споразум са Hrvatima. Time створена психола повољно би дјеловаала на ток споразума.

Gospodo народни посланици, и ванјски догађаји траже да се наше унутарње прилике консолидују. Сваки час нас могу догађаји позвати да се у мутном метежу ванјских догађаја чује и наша ријеч. Јакост нашег става у таквим нежељеним моментима оvisи у велико о нашој унутарњој средености. Ја сам увјерен, да си је господин Претседник Кралјевске владе свјестан, да је скрајње вријеме приступити проведби споразума са Hrvatima и да ће он тај споразум и провести, провести га тако да не буде побједника и побједених, да ће се преко прошлих времена моћи бацили плаш зaborava.

Gospodo народни посланици, ова наша заједничка држава обилује толиким привредним красотaма, обилује огромним привредним богатством, како нити једна држава на континенту. Ова држава имаде све увјете за среден позитиван државни живот. Ја господа народни посланици, од могег хрватства не попуштам ништа, али ја истодобно и непатворено хоћу ову државу, ја volim ову државу и ја вјерујем у ову државу. Споразум са Hrvatima отклонити ће ону велику запреку, која коћи прави напредак свих нас. Не гледајмо у споразум кроз призму било какове партикополитичке догме, на тај споразум морамо гледати са вишег државног интереса, са интереса, који у потпуној потпуности даје савремен и задовољан живот свима Србима, Hrvatima и Slovencima. У овом праскозорју прамалјећа нека дoде право прољеће на споразум са Hrvatima основаном новом државном животу. Гледајући у нашем Премијеру све одлике, које су потребне да се споразум проведе на потпуно задовољење, ја ћу гласати за тај буџет. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Мита Димитријевић.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, ми данас имамо ретку могућност да о спољној политици наше земље чујемо обавештење од г. Претседника владе и да о том дадемо и своја мишљења. Ретка је то прилика, и једина у години. Наш Парламенат нема комисије или одбора за међународне послове, који имају готово све државе и у коме се одбору претреса политика спољна интимно и лојално са Министром иностраних дела и са владом. Ту се узимају у претрес сви важни моменти спољне политике. Али, зло је наше још веће, што ми имамо и систем управе у земљи такав да ни слободне штампе немамо, па се ни кроз штампу не може отворено говорити о спољним политичким проблемима наше земље. Тако смо, ето видите, готово једино упућени на оно што чујемо од стране г. Министра иностраних дела,

овог пута повећаног ауторитетом Претседника Владе. Ово што смо, малочас, овде чули од г. д-ра Стојадиновића то би се могло назвати аутентичним мишљењем о нашој спољној политици. То аутентично мишљење о нашој спољној политици ми можемо допуњавати или коментарисати једино ако смо у могућности да следујемо за писањем стране штампе, и да у иностраној јавности нађемо потврду или деманти онога што нам се овде са аутентичне стране каже. Ја унапред кажем да коментари стране штампе о спољној политици наше земље врло су интересантни.

Обичај је да Министри иностраних послова, и у другим земљама, па чак и у преокрету из једног режима у други, па и револуционарним преокретима, кажу да настављају исту политику својих претходника. Г. Претседник владе од те стереотипне формуле одступио је у толико што је у своме експозеу, дајући ону потврду да следује линијама досадашње наше традиционалне политике допуњује то и својом изјавом да нису само звучне традиционалне формуле, наслеђене из прошлости, које искључиво опредељују спољну политику наше земље и да она не зависи само од непрестаног понављања тих општих звучних традиционалних формула него да је потребно тражити и налазити сваки час и индивидуална решења за разна конкретна питања која у спољној политици искрсавају. И због тога спољна политика наше земље у овом времену, како рече г. Претседник владе, у времену брзога темпа еволуције, а ја бих додао у времену судбоносних нестабилности, налази се стално на укрштеним линијама. Боље би се рекло да се спољна политика наше земље стално гура или увлачи, као аероплан под унакрсне рефлекторе, у унакрсне, али супротне струје. Г. Претседник владе рекао је да општи циљеви сваке земље остају непроменљиви за дуго време, али вели, прилике се мењају. Околности се мењају под којим ове циљеве треба остварити. Хоћу поводом ове констатације г. Претседника владе да изразим бојазан да се на овом терену од сталности општих циљева прелази на клизав терен променљивости прилика. Какав критеријум г. Претседник Стојадиновић има да за сваку прилику нађе и најбоље решење? Зар ту не може бити опасност од произвољности? Зар још више не може бити у питању несталност прилика за које једно конкретно узето решење може бити и од негативних последица па и у најближем времену. А свакако тешко је прилагођавати се увек правилно у сплету тих пролазних прилика. Г. д-р Стојадиновић каже да у свему треба имати брзих инспирација, свежих инспирација за све моменте, па употребити на брзину она средства која у једној даној ситуацији најбоље одговарају. Али у свима тим брзим инспирацијама зар се не може десити да се узме, на брзину, и погрешни пут? Ја ћу овде, као савет, дати оно што је недавно у једној монографији о Николи Пашићу, издатој баш од пропагандиског одбора ЈРЗ, нарочито истакнуто као изрека Пашићеве мудрости, која каже: „Ради, иди макар и спорије, али увек сигурним путем.“ То је мудри савет нашега вође Николе Пашића. А да ли се ове изреке у свему придржава сад г. Стојадиновић. Од сталних циљева наше земље до прелазних и недуготрајних прилика има читав простор за погрешке могуће у оријентацији. Ту се може погреш-

шити и у правцу опредељивања и у моментима тог и таквог опредељивања.

Господо, у овако судбоносној нестабилности нису сви путеви у спољној политици такви да им се призна апсолутна сигурност, изузев оних путева који су се као поуздани показали у историјској прошлости у најсудбоноснијим моментима, кад је душа нашега народа долазила у подгрлац, и кад се у светском рату испитивала духовна снага нашега народа, његова верност, истрајност и херојство. На тим путевима искушења ишла је цела наша нација тако дуго кроз огањ и крв. Ти путеви су се показали и остају стално сигурни. И тим путевима треба и даље ићи јер се на њима створила наша држава.

Спољна политика Југосавије лишена је, као што сам рекао, утицаја и контроле слободног јавног мишљења у земљи, па с тога нисмо ни у могућности да видимо непосредне и практичне резултате свих учинених посета Београду, а још мање посета г. Претседника владе престоницама Италије и Немачке. Ми ни сад ништа не чујемо о томе поближе у експозеу г. Министра иностраних послова.

Сви ми желимо да видимо политику добрих односа на свима странама, са земљама које имају интереса на Балкану и у Средњој Европи. Али, господо, Француска код нас има посебан положај и она ће га и сачувати. Јер народи чувају велике завете и идеале а не министарства иностраних послова. Кад је реч о Француској није реч само о успоменама на заједничко ратно преживљавање и на искушења која не могу застарети. Реч је о доказаној верности и о доказаној сигурности Француске са којом смо били у савезу и пријатељству кроз легенде. Неразориве су духовне везе које везују народе међу собом. Ми смо се, заиста, сродили у тим великим легендама наше заједничке слободе у борбама против германства. Постали смо једно и душом и фронтом. Са Француском вежу нас, дакле, не само политичка заједничка схватања о режиму слободe у оквиру државе и чувања мира и културе у заједници народа, него нас везује и свест да су наше судбине и у будућности везане, може бити, пред истим непријатељем. Наше је место историјом предозначено уз велике демократске државе, уз Француску и Енглеску, са којима нас увек, па и сад више него икад везују сви животни и морални интереси, и бићемо са Француском и у будућности везани у добру и у злу, као и у прошлости што смо били. Овим што сам рекао, одужио сам, у своје име и у име народа, дуг наш према великој нашој савезници Француској. Али овим сам истакао и велику улогу наше радикалне странке увек верне и одане Француској. Наводим овде речи нашега вође Пашића, који је рекао: „Српска ствар била је спасена кад је била везана са политиком Француске, са политиком Антанте, а српска влада имала је у будуће да мотри да се та веза не слаби, него да се стално подвлачи, да су српски интереси и успеси уједно интереси и успеси Француске и Енглеске и наших великих савезника.”

Господо, ја ћу овде ради пијетета на ту велику државну политику радикалне странке и ради пијетета према самом мудром и неумрлом вођи да цитирам једну његову поверљиву денешу коју је господин Никола Пашић послао господину Протићу заступнику Министра Претседника за Његово Краљевско Височанство Наследника Престола у Солун. У том се телеграму каже:

Телеграм. Лично строго поверљиво; врло хитно.

Г. Протићу, заступнику Министра Претседника за Њ. Кр. В. Наследника Солун—Београд.

„Држимо да би било добро да Ваше Височанство учини посету Савезницима, Француској и Енглеској, пре него што би дошао Вилсон, јер после толиких посета малаксаће публика, а међутим сада она симпатише најјаче Србији и Вашем Височанству. Држимо да би прва посета требала бити Француској, па после Енглеској, а напоследку Италији. Да би било без примедба, могли би доћи морем до Тулона или Марсеља.

Пашић, с. р.”

Сад да пређем на садашњу ситуацију.

Југославија је у току прошле године била у центру многих догађаја, или боље рећи у сплету разноврсних међународних политичких струја које данас владају у Европи.

За то време, у кратким размацима, нашу су престоницу званично посетили три министра иностраних послова, два претседника владе и један шеф државе. Одмах првога месеца прошле године дошао је у престоницу Југославије Претседник бугарске владе др. Кјосеиванов и потписао је овде Пакт о вечном пријатељству Југославије и Бугарске. Три месеца доцније, у марту, потписао је у Београду граф Ђано Југословенско-Италијански пријатељски споразум. Затим је дошла посета Претседника Чехословачке Републике др. Бенеша, па Претседника турске владе Исмет Иненија, па немачког Министра иностраних послова фон Нојрата и, најзад, посета господина Ивана Делбоса.

У том међувремену Претседник југословенске Владе учинио је званичне посете Паризу, Лондону и Риму, учествовао је на конференцији Балканског споразума у Атини и Мале Антанте у Синаји, а у јануару је учинио посету Берлину и најзад у фебруару учествовао је на конференцији Балканског споразума у Анкари.

То би био биланс наше спољне политике. Ретко је која престоница у свету — како каже господин Стојадиновић — имала у току једне године толико званичних посета, али је исто тако још рећи случај да је преко њ једне престонице у свету било тако унакрсних политичких струја, тако супротних по својим дејствима и политичким тежњама. Исто тако, и никад се није толико коментаришао међународни положај наше земље, као у току прошле и у почетку ове нове наступајуће године.

Сви ти спољни политички моменти учинили су да је Краљевини Југославији давана водећа спољна политичка улога на Балкану. А што је још најважније, Југославија је у тој својој осцилацији између западне и централне Европе, између либералних и тоталитарних држава постала, у међународној политици, у неку руку, његова загоњетка, са неизвесношћу свога дожања на обе стране. Лице народа нашега као и његова душа стоје отворени према његовим традиционалним пријатељима и савезницима. А политика данашње Владе, ако је против тога, не ангажује народ.

Тешко је, господо, у дипломатији повући једну одређену линију дубоко, али није лако ни повлачити оне линије које не засецају дубоко, али које остављају ипак трага, али не и убедљивости. Пада ми на памет она шаљива реч једнога Црно-

горца који каже: „Са сваким лијепо, а ни са ким искрено.“ (Гласови: Ко је то казао?) То је казао Никац од Ровина.

Господо, да, са сваким лијепо, а ни са ким искрено, и то је једна политика, ни то није лако увек изводити. Па није то увек ни рђаво. Рђаво је, па овако површним линијама бити ангажован тамо где човек може љуто да настрада, и он и његова политика. Ако би се, рецимо, господин Претседник владе, ангажовао на све стране и на све понуде и предлоге, па то, господо, не би била политика. У таквом сплету унакрсних струјања, још је најбоље не ангажовати се ни на којој новој страни. Јер и најмањим ангажовањем у једном даном правцу, а у моменталним искрслим приликама, може се доћи у колизију са другим стварним интересима од првенствене важности за државу. Често пута, у тим личним разговорима одговорних државника није потребно закључивати споразуме. Данас спољна политика у свету води се више директним контактом између одговорних министара или државника. На тим састанцима врши се директна измена мишљења између њих и утврђују се и директиве за спровођење једне политике. Због свега тога овакви директни додир одговорних државника, какве је г. Стојадиновић имао у Риму и Берлину, имају, у ово наше време, готово већи значај и практичну вредност од писаних споразума. Нас овде, у Народној скупштини, као и цео народ, интересује више појединост свих разговора у директним додирима које је г. др. Стојадиновић имао у Риму и Берлину. Јер се увек поставља питање шта је у данашњој спољној политици активније, да ли опредељење наше државе на „звучним формулама“ — како рече г. Стојадиновић — наше традиционалне политике са Француском и Енглеском, или је то остало у стадију пасивитета, а спољно-политичка активност прелази изван тога на директне додире нашег Претседника владе са одговарајућим државницима Италије и Немачке.

За оријентацију на овом другом терену, и у овом времену судбоносних нестабилности у свету, наша држава има, за себе и за своју спољну политику један сјајан критеријум, историјом и догађајима потврђен с пуном поузданошћу.

Тај сјајни критеријум наследили смо из наше прошлости! Тај сјајни критеријум опредељивао је у политици малу Србију под Ослободиоцем у спољној политици наше земље. Тај сјајни критеријум био је афирмиран од једног Пашића, Миловановића, Веснића, никад није био поколебан и увек је остао потпуно у духу нашег народа и народних интереса.

Никакви догађаји у току пет деценија нису оборили овај здрав критеријум за нашу спољну политику него је он, у хармонији са свима осећајима нашег народа, подигао јасне и одређене и неоториве путоказе за опредељење наше земље у спољним политичким догађајима. Ти путокази увек чврсто стоје пред духом и очима нашег народа. Они су, у најкритичнијим моментима сумње и искушења, увек упућивали наш народ и државу на праве путеве, а спасавали од сваке странпутице!

И пред данашњом великом Југославијом стоје исти путокази. Она је већ тим правцем далеко закорачила и на одређеном путу створила је физиономију наше спољне акције и постигла и много неоспорних успеха. Ти путокази треба да стоје и

пред очима нашег Министра иностраних дела и, ја мислим, да их он не сме губити из вида.

Један је од тих путоказа: „Балкан балканским народима!“. Кроз ову идеју види се сав Пашић и сва његова историска политичка остварена мисија! Други је путоказ: Политичка и духовна заједница са словенством, са свима словенским државама. Кроз ову идеју манифестована је расна словенска солидарност која нас духовно држи и крепи. Трећи је путоказ оданост и пожртвовање у чувању светског мира, у заједници са свима народима, а тиме се обезбеђује и мир на нашим границама свуда. Та идеја везује нашу државу за свечовечанску културну заједницу која је увек свесна колико зло претстављају крвави ратови, а нарочито каква ће та зла бити у наше време ако букне рат и на копну и на мору и у ваздуху.

Господо, та приврежност идеја мира везује нашу државу за Друштво народа, за колективни и недељиви мир, у чему народ и држава види гаранцију обезбеђења свих тековина у стварању наше данашње велике државе што је скупо плаћено многим проливеном крвљу у најтежим искушењима.

На тим путоказима, господо, развијала се до сада наша спољна политика за време Блаженопочившег Краља Алесандра чијим напорима и дубоким схватањима створен је у међународној политици највиши углед и значај наше земље. То се обележило, поред приврежности наше земље миру и Друштву народа, још и позитивним стварањем и одржавањем Мале Антанте, Балканског споразума, консолидовањем братских односа са Бугарском и потпуном еманципацијом Балкана од туђих спољних превласти и утицаја, чему насупрот створена је апсолутна и ничим непомњена балканска солидарност у свима правцима. Сва ова консолидовања наше државе у међународној политици ближе и даље извршена су у оквиру наших верношћу доказаних пријатељских односа према нашим савезницима из времена рата. Трагична смрт нашег Краља само је још више потврдила верност наше државе консолидацији светског мира. За то велико дело и на олтар мира, наша је земља дала, заиста, најскупљу жртву и највећу залог.

Према извесним документима и сазнањима, пут нашег Блаженопочившег Краља у правцу Париза, ка западној Европи, имао је за циљ да своју миротворну акцију, тако сјајно обележену његовом иницијативом на Балкану и Малом Антантом у централној Европи, пренесе и даље, на неконсолидоване односе и самих великих држава. Та документ и сазнања историја ће временом још јасније утврдити. Факат је да је Блаженопочивши Краљ Александар желео, заложити се и за мир на Рајну као и на Јадрану. Његова сарадња у том миротворном дејствовању у корист мира и за дело мира пресечена је нажалост гнусним атентатом у Марсељу. Али та идеја остала је жива и ми је видимо јасно и одређено изражену у једној мудрој изјави Кнеза Намесника Павла који са највишег ауторитативног места полаже основу и даје директиву за нашу спољну политику. У тој својој изјави Кнез Намесник каже:

„Ја не верујем у рат. Верујем да се мир може сачувати и биће сачуван. Сматрам да се најбоље сретство за одржање мира састоји у сређивању размирица и побољшању односа са суседима. Када

би свака земља учинila у томе правцу све што до ње стоји у једном искреном и отвореном духу, резултат би аутоматичан био — општи мир! То је досада био главни циљ Југославије.”

Даље Кнез Намесник наговештава нови ток спољне политике Краљевине Југославије овим речима:

„Ми смо не само појачали и одржали постојеће савезе него смо и побољшали наше односе са земљама са којима смо у прошлости имали неке тешкоће. То побољшање односа довешће до правог пријатељства које ни у ком случају неће бити штетно по раније савезе.”

Ове мисли поновио је и Претседник Краљевске владе у својој изјави, давши у свом експозеу прво и видно место Француској и Енглеској.

Али, господо, није важно шта се каже него шта се ради. Много што шта од онога што се ради изгуби се у лавиринту дипломатских стаза и путања, тако да ми нисмо у стању да тачно просуђујемо, шта је у казаним речима тачно, или мање тачно, или, најзад, сасвим нетачно.

Господин Претседник владе, како је хронолошки почео, почео је са својим путем у Париз. Циљ тога пута био је да се обнови на трећи петогодишњи период Уговор о пријатељству између Југославије и Француске који је био потписан још за време Бријана 11 новембра 1927 године. Овај уговор потписан је по трећи пут овог пута од г. Стојадиновића почетком октобра прошле године. Југославија је у то време схваћена као држава од особите политичке важности за источну и централну Европу и увек у чврстом оквиру Мале Антанте и Балканског споразума. Француска јавност приликом обновљења Југословенско-француског уговора о пријатељству признала је по речима париског „Тана” да нашу спољну акцију опредељују и економски интереси као и њен географски положај. Француска јавност такође није порицала важност Краљевине Југославије према државама које су у часовима велике кризе и ратне опасности допринеле као савезници Југославије да се од мале Србије створи данашња проширена држава уједињењем Срба, Хрвата и Словенаца.

Приликом закључења, у марту 1937 године, Пакта пријатељства између Југославије и Италије, пали су прекори Југославији да је закључила пакт исте садржине и са Италијом какав од 1927 са Француском, са готово истим клаузулама. Међутим ти су прекори ублажени утолико што је француска јавност тврдила и то, да је баш Француска, за време Лавала, настојавала да дође до зближења између Југославије и Италије у интересу обезбеђења мира на Јадрану.

Занимљиво је и карактеристично писање немачке штампе о том путу г. др. Стојадиновића у Париз. Један немачки лист каже: Између Француске и Југославије не постоји уговор о савезу. Југославија се није тако чврсто везала за Француску као Чехословачка. Мала Антанта и уговор са Француском претстављају за Југославију само помоћна сретства у политици, корисној за сваки случај, али они не претстављају центар њене спољне политике. Успеси који су постигнути стварањем Балканског савеза и постизањем споразума са Бугарском и Италијом, сувише су очигледни да би Југославија могла напустити ту линију коју је започела.”

Господо, овако тумачење од стране немачке јавности уноси, на супрот француске јавности, је-

дну ноту сумње или бар жељу да се та сумња створи о томе као да наступа извесно олабљивање односа традиционалног пријатељства између наше земље и Француске.

Овом приликом хоћу да кажем да приликом свих путовања господина Претседника владе, како у Париз тако и у Лондон, јавност француска и енглеска била је у највећој мери исправна тврдећи да није промењено ни поремећено ништа у односима Југославије према тим државама. Али немачка и талијанска штампа, тврдила су увек супротно као да се раскидају ти пријатељски односи наше земље са Француском и Великом Британијом, и као да Југославија, у жељи за независношћу у спољној политици, напушта ове државе. Тако су ти фашистички листови из Италије и Немачке, у сав глас, уносећи сумњу, доказивали да је однос нашег непомућеног пријатељства са великим савезницима већ ствар прошлости, а да нови период наше спољне политике почиње од закључења Пакта пријатељства са Бугарском, извршен независно од политике Француске, а који пакт је дело италијанске политике и од ње инспирисан. Тиме се од фашистичке штампе хтелo тврдити да спољна политика Југославије креће, ослобођена од Француске, новом линијом која значи њено одвајање од Француске.

И чехословачка јавност, која је најближа нама као држава и највише заинтересована у томе, да ли се односи између Југославије и Француске расхлађују, тврди супротно. „Прагер Пресе” доноси на уводном месту чланак о обнављању Југословенско-француског уговора пријатељства и каже: „У последње време појавиле су се у штампи многе вести којима је био циљ да изазову узнемиреност тврдњама, да је Југославија не само изневерила своје старо пријатељство Француске већ да и Мала Антанта и Балкански споразум припадају прошлости. Разговори г. Стојадиновића у Паризу оставили су тада сасвим супротни утисак о томе.” Даље наводи тај лист: „Југославија је стварно закључила са Италијом и Бугарском Уговор о пријатељству а с Немачком трговинске уговоре. Али се при томе заборавља да напомена да је баш закључење Италијанско-југословенског уговора било једно од основних циљева француске спољне политике, да је Француска увек желела да попусти затегнутост на Балкану и да је зато и закључење Уговора између Југославије и Бугарске такође с радошћу поздравила.” Господо, уопште нама блиска чехословачка јавност кроз све листове тврдила је да односи између Француске и Југославије нису попустили.

Стављајући себи за задатак да на реалним фактима анализирам догађаје, не могу пропустити да укажем на дејства кроз немачку штампу, а којега је свакако било и путем дипломатије, а то је да се показује јасна тежња од стране Немачке за одвођењем и скретањем Југославије са њеног традиционалног пута. Важно је у томе смислу писање познатог званичног органа национал-социјалистичког Трећег Рајха „Фелкише Беобахтера” који у броју од 22 октобра доноси чланак под насловом „Независна политика Југославије” с циљем свакако јасним да претстави ту независност спољне политике Југославије баш у њеном удаљавању од Француске и од њеног политичког система савеза у Европи

Овај лист каже да према свима добијеним утисцима и према његовој дипломатској обавештености, г. Стојадиновићу није било тешко у Лондону да се тамо снађе. „Политика мира београдске владе — каже тај орган немачког национал-социјализма — наишла је у Енглеској на разумевање. Може се претпоставити да је Претседник југословенске владе успео да брзо и лако убеди енглеску владу о томе, да Југославија води политику која је једино правилна, с обзиром на њене реалне животне интересе. У Лондону је наглашено, да Београд жели мир по сваку цену, свој мир на својим границама, а за то види могућност у томе да не закључује никакве војничке савезе ни споразуме који би Југославију везали за интересе који нису интереси Југославије. Већ је Барту — каже тај лист — доживео велико изненађење и разочарење 1934 године у Варшави, а још више у Београду кад му је Краљ Александар доказао да Југославија не може следити само француску политику савеза.”

Зауставимо се овде. Не можемо примити овакво обавештење, које је у ствари само једна инсинуација. Никаква разилажења између Блаженопочившег Краља Александра и великог француског државника Бартуа, које је, једног уз другог, заједно однела трагична смрт у Марсељу.

На крају овај орган национал-социјалистичког Трећег Рајха каже још и ово: „Ако је г. Стојадиновић у Паризу добио признање за независност југословенске спољне политике — онда се долази до закључка да у реалном интересу Југославије нема више ниједне владе, ни у Лондону ни у Паризу, која би овој земљи одрицала право на њену независну политику.” Независност овде, у речима овог хитлеровског листа, значи одвајање Југославије од Француске. Где је истина? Или је она у овим речима или у експозеу г. Претседника владе?

Господо, ми знамо углавном, шта је било у Паризу, а либерални лондонски лист „Манчестер Гардијан”, по одласку г. др. Стојадиновића истиче да је Југославија остала лојална према Енглеској. Нећу се задржавати на писању осталих листова, али сматрам да је потребно да прочитам једно писмо, које је велики наш пријатељ и познати државник енглести г. Черчил написао за време бављења нашега Претседника владе у Лондону. То писмо пријатеља нашега народа треба да се чује овде. (Један глас са деснице: Врло важно!) Ако за вас г. Черчил ништа не значи, ја нисам за то крив. Али радујмо се, господо, да један тако велики политичар, какав је г. Черчил, тако лепо и тако добро мисли о нашем народу, и тако добро схвата наш проблем. То писмо изашло је у „Тајмсу”, најважнијем листу. То писмо читало се на пет континентата (Жагор... Један глас: Шта је тај Черчил?) Господине Претседниче владе, видите какав специмен имате међу вашом већином. Овај човек не зна ни који је то Черчил. Ви сте господине у политици преисторијски човек, ако не знате ни ко је г. Черчил ни шта он значи! (Жагор и смех). Господин Черчил каже ово... (Жагор на десници). Видите, г. Стојадиновићу, ова господа не могу да слушају ни озбиљне ствари.

Господин Черчил каже ово: „Познато је, да је Кнез Павле либералан Намесник и да нема никакву другу жељу осим да испуни Своју високу дужност до пунолетства Младога Краља. Кнез Павле је показивао увек до сада, да има разумевања британских демократских идеала. Стога постоји добра

нада, да ће се под тим духом створити уједињење свих позитивних политичких снага за велике политичке циљеве Краљевине Југославије.”

„То би имало утицаја на мир у Европи. Била би несрећа од далекосежних последица, ако би се Југославија сасвим без потребе ставила на страну диктаторских или тоталитарних држава. Велике унутрашње незгоде настале би непосредно од тога. Мала Антанта била би потпуно растурена. Судбина Чехословачке могла би бити запечаћена. Ческа и Моравска могле би бити врло лако и убрзо придружене национал-социјализму, а ове конвулзије могле би лако изазвати Светски рат са његовом неизвесном перспективом. Положај Југославије био би у том случају заиста за жаљање.” (Један глас са деснице: Јели то из Сановника?) Како се Ви зовете, господине? Ја не знам ни Ваше име! (Жагор и смех). Ако Ви мислите, да можете за Черчила везати ваш Сановник, онда сте Ви заиста из преисторијског доба! (Општи бурни смех).

Чинећи овако апел Југославији, озбиљни енглески државник није пропустио да учини опомену и западним демократским државама, Енглеској и Француској, овим речима:...

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорниче, ја бих Вас молио, да мање цитирате, јер Ваше време истиче.

Мита Димитријевић (наставља): Нека истиче време, оно се не губи кад се речи г. Черчила цитирају! (Веселост).

Претседник Стеван Ђирић: Морам Вас опоменути да Вам не бих одузео реч!

Мита Димитријевић (наставља): Черчил каже: „Од момента када би наоружане западне демократије, Велика Британија и Француска, изгубиле своје интересовање за судбину југоисточне Европе, Југославија би била остављена да преговара за свој опстанак са двојицом диктатора, од којих један, италијански, посматра далматинску обалу и њена пристаништа са завидљивим очима, па макар да их сада привремено упућује својој афричкој империји. Други од ових диктатора, германски, није далеко од скорих амбиција за обновљење Мител Европе и хегемоније на Дунаву.”

Господо, ја сам прочитао један одломак из овога писма, и може бити да ове речи тако искрене и пријатељске заслужују, да ми са овога места одамо пуну захвалност једном великом енглеском државнику, какав је господин Черчил. (Др. Мирко Косић: То би запленила цензура из захвалности!)

Господо, ја ћу прећи преко писања стране штампе, нарочито преко писања италијанске штампе, која је, у истој мери како је необично пријатељски повисила тон приликом дочека господина Претседника тамо, исто тако и сад повисила је тон и у подизању сумње о том да се наша земља од својих савезника све више удаљује.

Господо, та штампа рђаву услугу чини Претседнику владе. Ако је све истина, што италијанска и немачка штампа доноси о вођеним разговорима г. др. Стојадиновића у Риму и Берлину, морало би се закључити да је Југославија прекинула све историјске везе са својим осведоченим пријатељским и савезничким државама, и морало би се веровати да је Југославија, заиста, везана за осовину Рим—Берлин, да припада антикомунистичком пакту, да је напустила Француску — и Малу Антанту! А то

би био општи раскид и са прошлошћу и сумњива гаранција за будућност.

Господо, то није писано у малим листовима, него у озбиљним листовима, италијанским и немачким, блиским влади и у којима не излази ништа што се унапред не одобрава и са званичне стране. Демантујте их, господине Претседниче!

Али, господо, примимо све то као један маневар. Било би неумесно, непаметно и неозбиљно... (Петар Косовић: И неполитички!). ... да и неполитички, Косовићу, ако би ко тврдио, да Пакт пријатељства са Италијом не преставља ипак један добитак. Јесте, господо, добитак је да нема више затегнутости на нашим границама, добитак је свакако имати нормалне односе са суседима, и не слушати више отуда претње и поклице фашистичке с оне стране Јадрана упућене нашој далматинској обали.

Добитак је у томе, што се, најзад у Риму дошло до истине да је неосновано тако често вређање Југославије, око које је г. Мусолини правио, после Тиранског пакта, обруч, и живо се радило да се Југославија са свих страна изолује. Добитак је морални да се после свега тога Југославији пружа рука од самог Мусолинија. (Одобравање). Господо, али ако је све то тако, онда нека се та искреност од стране Италије од г. Мусолинија покаже и на делу. Нека се испуне дате речи и обавезе у питању бољих односа италијанских власти према нашим сународницима у границама Италије. Нашој држави налаже се дужност да на бази тог пријатељства италијанско-југословенског сдд захтева још више све обзире према нашим сународницима под Италијом. А тамо ништа није пошло на боље. Ја ћу овде изложити вам податке, добивене са аутентичне стране, из прве руке.

На дан потписа Уговора о пријатељству између Италије и Југославије, дне 25 марта 1937 године, познато је да је гроф Ђано добио брзојав од Претседника италијанске владе с налогом да га прочита југословенским новинарима у којем је обавештавао југословенску јавност да је том приликом пуштено на слободу задњих 28 политичких конфинираца југословенске народности. Та вест није одговарала истини, јер и иза споразума остало је у конфинацији око 30 Хрвата и Словенаца из Јулијске Крајине. Од споразума па до поласка др. Стојадиновића у Рим, некоји су били пуштени на слободу, али у исто време било је конфинирано још 12 Словенаца. Дакле, док је др. Стојадиновић био у Риму још увек је било око 30 наших конфинираца на отоку Понзи или којем другом отоку Италије. Мусолини ипак је том приликом учинио „велики гест“ и пустио десеторицу кући, док су други још и данас у конфинацији. Не само да нису били сви пуштени још у марту 1937 године, већ су остали до данас, а задњих дана био је конфиниран Фердо Зидар, студент политичке зnanости на универзитету у Фиренци.

Месеца марта 1937 године, када је др. Стојадиновић био у Риму, наше и италијанске новине донеле су вест да ће бити пуштени на слободу политички осуђеници који већ годинама чаме у италијанским затворима. Та вест није била тачна и данас морамо на жалост констатовати да није нити један од политичких кажњеника био пуштен на слободу. Ми данас имамо у италијанским затворима преко 30 људи, који су осуђени на робију од

20 до 30 година, а број оних који су осуђени на мање казне много је већи. Дакле, нису се обистиниле наде ни обећања, која су се давала док се је потписивао споразум са Италијом, јер како видимо сви наши политички кажњеници остали су у италијанским затворима, а некоји су били осуђени и после споразума.

Наша мањина није добила никакве користи од тог споразума ни на другим пољима. Гроф Ђано је обећао, како је то донео „Тајмс“ у тајном анексу његовог писма на нашу Владу, да ће мањина добити извесне правиче на културном пољу. Било је обећано да ће наша мањина моћи издавати своје новине и књиге, да ће се моћи одржавати курсеви на хрватском и словеначком језику, да ће се дозволити оснивање културних друштава, да ће се дозволити већа слобода у црквама итд.

Сва та обећања остала су на папиру. Наш језик је још увек забрањен у цркви и до данас црквене власти нису опозвале забрану употребе нашег језика у неким обредима. Мора се ради истине споменути да је понескад било и дозвољено певање на словеначком језику, али у последње време, место да би се положај поправио, опажа се нажалост да се забрањује и тамо где је до сада било дозвољено. У неким крајевима пре споразума певале су се песме некоје, али после споразума и то је било забрањено, јер баш ради тога што смо у пријатељским односима са Италијом мора се у цркви певати сада само талијански. Тако је у Горици била забрањена проповед на словеначком језику после споразума, а некоји жупници били су кажњени полицијским надзором, јер су криво тумачили споразум између наше и италијанске државе у погледу употребе нашег језика. У јавном животу употреба нашег језика није дозвољена. У задње време пак стижу вести да се прогањају сви они који у јавним локалима говоре нашим језиком и то опет због пријатељства са Југославијом. Сада смо пријатељи и према томе Хрвати и Словенци у Јулијској Крајини морају говорити само талијански. О културној организацији нашега народа тамо нема ни говора. У некојим крајевима не дозвољава се певање нити онда када се наши младићи у благдане састају у којем локалу. Дозвољена је продаја некојих југословенских новина, али ту се стављају многе запреке. Чешће су новине заплењене, а полиција добро пази на оне који те новине купују и читају. Једног дана скупо ће платити да су се усудили читати југословенске новине у Трсту или Пуљу.

Иако је било обећано да ће бити дозвољене приватне пучке школе на хрватском и словеначком језику и курсеви на нашем језику, до данас то се није обистинило. Ми данас немамо у Јулијској Крајини нити једне основне школе на нашем језику, а још мање средње школе. У некојим пучким школама подучавао се је веронаук на нашем језику, али у задње време и ту се је стање погоршало...

Господо, сви покрајински државни функционери јавно изјављују да Југословени под Италијом нити смеју предавати се илузијама и надати се да ће се њихов положај променити на боље!

Господо, ја ћу ево овде, овако из руке у руку предати г. Претседнику владе списак свих наших сународника, Словенаца, који су затворени и леже по затворима. Тиме сам испунио једну дужност према тим нашим мученицима. Ако буде од овога

какав довољан резултат, то неће бити само за личности, које леже неправедно у затворима италијанским, него ће од тога бити користи и за политички здрав развој наших односа.

Остаје ми важно и најглавније питање које бих хтео озбиљно да размотрим. Тиче се борављења г. Стојадиновића у Берлину. Ми верујемо да се г. др. Стојадиновић није тамо ангажовао никаквим уговором, никаквим споразумом, али питање је дали су и сами разговори донекле ангажовање, дали и разговори не значе обавезе. Из немачке штампе види се да је било разговора о независности Аустрије. Најбоље је у том остати при нашем од увек понављаном гледишту, оном којег се наша држава увек држала, а то је независност Аустрије: ни рестаурација, ни аншлус. Ја нећу рећи, јер не могу тврдити, али, господо, постоји једна велика опасност од тога да ли је аншлус близу и тешко је рећи на који начин може се то избећи, и шта ће бити ако до њега дође. Господо, разнo је наше гледиште на то питање. Питање уједињења Аустрије и Немачке, кажу чехословачки листови... (Глас деснице: Кажи шта ти мислиш, а не шта мисле чехословачки листови!) Ти ћеш чути шта ја мислим, али нећеш разумети.

Господо, ја наводим шта о том пише један озбиљан лист, који је најближи г. др. Бенешу: „Питање уједињења Аустрије са Немачком, Југославији изгледа битно друкчије него Чехословачкој. Ми се неминовно налазимо под притиском географске ситуације државе, која има јаку Немачку мањину и која је упола опкољена од Немачке велике силе. Такве бојазни Југославија нема, па зато у алтернативи између аншлуса и рестаурације Хабзбурга она неминовно радије прима прву могућност. Зато као и због унутрашње политичке структуре Југославије, нису само Хитлеров преврат и нови немачки режим имали тако непријатељског одјека као код нас”.

Господо, то је истина. Г. Хитлер је у своме говору објавио да Немци где год били припадају отаџбински Немачком Рајху. Ја ипак мислим да овако мишљење овог Чехословачког листа није сасвим тачно. Бар што се тиче мишљења и народу о немачкој опасности и по нашу државу. Није тачно да и ми у нашој држави не осећамо притисак од овог налета, који се чини говором вође Рајха, да Немци свуда где год их има припадају Немачкој и за коју су везани вечно. Тај говор који је г. Хитлер одржао у Берлину имао је свог одјека сада много више, него досад, јер је г. Хитлер данас у исто време вођа државе и врховни командант војске и све што је он говорио није то само говор једног државника него су то говори врховног заповедника немачке војске. После говора у изгледу су дела.

Југословенска држава била је међу првима, која је у одбрану независности Аустрије прихватила принцип ни рестаурације ни присаједињења Немачкој. Свака промена у том смислу наилази код нас на исти политички отпор као и у Чехословачкој. Ако је Београд географски од Немачке даљи него Праг, то ништа не значи. Притисак и опасност од Немачке осећа и наша држава непосредно. Свесни смо те опасности. Словенци осећају ту опасност најнепосредније и већ подижу свој глас узбуне.

Господо, „Словенац”, лист г. Корошца, пише о томе ово: „Надамо се да ће Југославија знати схва-

тити положај нас Словенаца у овај час, када је после слома аустриског отпора навалила на нашу северну границу тежина 75 милијунског духовно такорекући једнако устремљеног немачког народа.

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорниче, још једанпут Вас опомињем да престанете са цитатима, јер имате још свега 5 минута да завршите свој говор. Молим Вас да то имате у виду.

Мита Димитријевић (наставља): За 5 минута овако важан цитат свршићу, али треба да разумете да цитирам велике мисли...

Претседник Стеван Ђирић: Тај смо цитат већ чули, баш зато сам Вас и замолио да кажете оно што Ви имате да кажете.

Мита Димитријевић (наставља): Заштитите ми слободу говора, и онда ћу Вас троструко поштовати.

Зато није празан страх који изражавамо, ако отворено кажемо да су у том тренутку, кад су аустријски маси против национал-социјализма попустили, дошли у опасност и северни делови наше државе.

Да ли ми црно гледамо, ако тврдимо да вал национал-социјализма, који је плуснуо преко понижене Аустрије, притискује са истом снагом до Караванки? Зар не треба да рачунамо са озбиљном опасношћу да неће сад Немци много лакше него пре моћи продужити пут према Јадрану, који је раније зауставила победа савезничких држава.

Ову опасност мора Југословенска држава да узме озбиљно у обзир као најважнију ствар своје спољне политике.

Немамо разлога да мислимо, ако је тако, да је југословенска Влада, као чувар великог наслеђа, извукла из аустријске капитулације науку који јој диктује потреба самоодбране наше државне целине.

Са становишта словеначког народа, ови видци који се пред нама отварају још више су жалосни. У Корушкој живи словеначка мањина, којој је живот зајемчен међународним уговорима.

Корушки Словенци су културно продужење словеначке и југословенске културе према северу. Они своја призната права нису ни добили. Сада под влашћу Трећег Рајха сва та национална права Корушких Словенаца биће коначно угашена. Ту је опасност непосредна, а за њом следује и друга са притиском Немачке на све наше границе према Дунаву и Јадрану.

Господо, ја ћу да завршим овим речима: Удар германског блока од 70 милиона није само једна идеја, то је у суштини стварност, то је кретање маса. То је кретање масе у пуном напону и у пуном налету.

Господо, сада кад је Аустрија отворила брану национал-социјализму и чак му предала унутрашњу управу у држави, сад кад је национал-социјализам сасвим и практично постао у држави законит и одлучујући, а већ сутра може и војнички захватити Аустрију, отпашће у тој инвазији немачке превласти сви обзири и Корушки Словенци ће се наћи пред непријатељем противу којег неће имати никаквог оружја више. Међународни уговори неће их више штитити. Аустријски Устав исто тако неће их штитити. Хитлеризам сад ће мирно развити свој фронт одрођавања да би очу-

стио читаву територију, која југословенски национално одваја национал-социјализам од наше граничне караванске линије. Опет прети великом делу Словеначког народа да без гласа издахне у загрљају туђинском, који ће преко њега продужити полет, у правцу на Јадранско море. (Одобравање на левици.)

Господо, ја сам од оних који не желим да у питање дискусије о спољној политици уносим ништа друго до објективно схватање и нарочито подвлачио сам да се ангажовање наше државе често пута потврђује и онда, ако се то и не призна нарочитим споразумом. Разговори у Берлину могли су бити опасни, ако се није одредила граница између куртоазије и обавеза или какве било сагласности.

Никад више него сад потребно је да очувамо према новим односима пуну независност наше спољне политике. Упоредно треба очувати линије одређености у политици и односима према нашим савезницима и потпуна одређеност у неангажовању у ма којој новој струји, у ма коме новом блоку на ма којој осовини, у ма којем пакту, који није везан специјално за интерес светскога мира, него привремено показује своје тежње, које нису сувише миротворне.

На завршетку хоћу да кажем и да нагласим да је нашој земљи пре свега потребан унутрашњи мир. Створимо пре свега мир у земљи, ред и мир! Нема, нити може бити добре спољне политике ако нема мира и реда у земљи и здраве унутрашње политичке и правне консолидације.

Зато не губимо време, створимо једном братски споразум између Срба, Хрвата и Словенаца... (Пљескање на левици)... час пре и брзо. Много је значајнији тај споразум, који ћемо створити унутра у нашој земљи, него сваки споразум који стварамо изван наше земље. (Пљескање на левици). Данашња Влада то не чини, напротив омета. Тако ради у унутрашњој политици, а у спољној данашња Влада удаљује се од оних историјских традиционалних директива идући којима наш је народ, кроз огањ и крв, заједно са својим великим савезницима, створио данашњу велику Југославију. И унутрашњом и спољном политиком данашње Влада не може имати наше поверење, и зато изјављујем да не могу гласати за буџет Министарства спољних послова. (Пљескање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Јоца Георгијевић.

Јоца Георгијевић: Господо народни посланици, субјективна и местимично оштра критика, којој је наша спољна политика била изложена приликом буџетске дебате у овом нашем високом Дому, дала ми је повода да у неколико речи мирно и објективно рекнем како ми привредници гледамо на ту нашу спољну политику.

Пре рата свака је држава била у стању да без икаквих тешкоћа и ограничења, просто напросто за новац, набави себи све што јој је требало за изградњу њене националне привреде и одбране. Ратом настала нова географска ограничења, нагле промене валутарних вредности, безбројна ограничења у промени добара у читавом свету онемогућила су и поставила друга начела, друге методе за националну опскрбу, методе уже и много себициније. Та је себициност довела, господо, до

начела самоопскрбе, довела преко ње до једног претераног национализма, и, најзад, довела до нетрпељивости и шовинизма.

Природно је, господо, да су се услед таквих доминаната мењали и политички односи, и док су пре рата постојале у Европи релативно чврсте али стабилне политичке групације, везане међу собом међународним уговорима, који су били поштовани по свим правилима међународних права, а које су групације имале своје изричите и свима јасне тенденције, државе малих народа тражиле су што тешње везе и што више ослона на те групације. Међутим, рат је раскинуо ове везе! Данас те групације не постоје. Данас се пипа, данас се испитују могућности за формирање нових групација, за формирање нових савеза одговарајућих новим приликама.

Међународни догађаји последње две године јасно су доказали да је у међународном односу ишчезао сваки осећај правних начела и правила и завладао систем силе! Друштво народа творевина је предратног политичког менталитета и дипломатије, па су и Друштво народа и његове одредбе, како то каже господин Мота, претседник најнеутралније земље на свету, Швајцарске, добили парализу.

Додајмо, господо, још једно! Додајмо да је капитал, у тежњи за одржавањем традиција капитализма, и сам врло много допринео стварању опште неизвесности и несигурности, која га је после нагнала на сталну сеобу и рискантне политичке маневре. Додајмо да је капитал дошао у најоштрији сукоб са тежњама рада, у чије се редове убраја и незбринуту интелектуалну, па ће нам бити јасно зашто је овде толико наглашавана демократија и у великим демократским земљама било је дотерано до ивице крајњег левичарског схватања, у коме власт не држи више масе, него масе држе власт, готове да свакога момента гурну у неправилу крајност!

У другим пак мањим државама та је борба довела до наглих политичких промена и примена најдрастичнијих сретстава у толикој мери, да је сам владар био принуђен да спроведе хитне корените реформе, да улаже сав свој углед и ауторитет, примајући сву одговорност на себе, да би тако спасао ситуацију. Посве је онда природно да су државе малих народа, поучене искуством ових догађаја, почеле критично да посматрају и да анализирају своје досадашње политичке односе и суштину својих веза и да покушају да ограничењем пријатељских обавеза дођу до независности биле саме, било у савезу са себи једнаким и да тако себи обезбеде свој опстанак у сложном иступу наспрам трећег, увек тражећи да буду стављени на једнаку ногу са моћнима не само у њиховом властитом интересу, него и у интересу општег европског мира, који се никада неће помирити са ма каквом, или ма чијом империјалистичком тежњом!

У овом високом Дому постављен је захтев да се настави са политиком традиционалног пријатељства и симпатија. Шта треба да значи тај захтев? Треба ли да значи безусловну и једнострану везаност у једном правцу, у испољавању на приступачност на све друге стране; треба ли да значи крутост, непомирљивост у међународним односима?

Ја сматрам, господо, да у политици, а напосе у вањској политици, нити има традиција, нити има симпатија, бар ми није познато да су из тих побуда потекле ма какве акције у историји светској, у историји Европе! (Јосип Цветић упада у реч). Има, господине колега, у политици једно, што је традиција, а то је апсолутна коректност! То је једина традиција, господине! Политика се не води ради симпатија, политика се води из реалних, националних, привредних разлога! (Живо одобравање у центруму и на десници).

Данас се у Шпанији боре о разне руде, данас се у Кини боре за једну територију и за милионе становника, које треба да снабдева јапанска индустрија да би створила ухљебље и рад милионима својих становника! То су мотиви политике! А симпатије, — оне могу да саодлучују, али не могу да одлучују!

Ја ћу одмах дати један доказ да су моје тврдње тачне. Наша велика словенска сестра, или мајка, како смо радо назвали моћну царску Русију, несумњиво је давала доказе својих симпатија наспрам нас Јужних Словена. Али, то јој није сметало да иза тих симпатија врши покушај оснивања разних држава на Балкану и да преко њих покуша да дође до Јеђејског мора и да обезбеди себи пролаз кроз Дарданеле, који су њој били толико потребни за испољавање читаве силе и моћи у даном моменту, када то њени интереси буду захтевали. (Један глас: Је ли боље да Русија има Дарданеле или Немачка?) Није о томе реч, реч је о томе да ли су симпатије наше велике мајке Русије, односно да ли су њена деловања и њене намере биле диктиране искључиво само симпатијама или њеним виталним потребама, очувањем њене моћи. (Милан Петковић: И једним и другим, без осећаја не може бити ни праве ни здраве реалне политике). Али, господо, те симпатије према Словенима нису сметале истодобно великој Русији да потчини и држи у ропству на небратски и несловенски начин словенску Пољску. Ви видите, господо, отуда да у политици — ја ћу да идем даље — нема не само симпатија као доминантног разлога за одлуку него чак често пута ни братства. А, господо, историја се понавља и данас је наш географски положај један од главних разлога зашто се нама излази на сусрет са тим политичким симпатијама са разних страна. Али баш тај положај намеће нам и дужности. Код нашег народа важи први сусед као једна врста далеког сродства. Па зар онда треба да буде штетно или суспектно ако наша спољна политика тражи приближавање свима суседним државама са тог народног правила заснованог на искуствима и разлозима здравог разума? Ми би смо могли само једно да жалимо, господо, што смо у том правцу, можда, још што шта пропустили, те имамо то што пре да надокнадимо. Прилике у дунавском басену, у коме смо толико присно заинтересовани, развијају се неочекивано брзо, па та брзина изискује и од нас да се у тој брзини, у тим приликама и променама сналазимо. Али ако је та брзина била можда и неочекивана, није могла уједно и да нас изненади. И то што није могла да нас изненади имамо да захвалимо једино и искључиво далековидости наше спољне политике. Француска и Енглеска, у којој се потпој гледа носилац демократске владавине под пуним уливом јавног мишљења, које је на високом културном степену, — данас видимо Енглеску

да по цену највећег напора преговара са својим супарницима осовине Рим—Берлин у сврху пријатељског зближења и споразумевања, у сврху обезбеђења европског и преко њега светског мира. Па где смо ми, где је онда погрешила наша спољна политика, ако је она могућност таквог споразумевања предвиђајући гледала и за себе саму већ да створи погодне предуслове да у том споразуму учествује у што ширем обиму? Или би, можда, корисније било да је наша спољна политика својим уливом на своје пријатељске везе, на своје пријатеље, гледала да их побуди на једну одлуку у противном смислу, услед чега би свакако ови данашњи преговори који се воде, не кажем били онемогућени, али у сваком случају отежани?

Овде се, господо, споменула и намера „Дранг нах Остен“ и то поглавито у вези са резултатима посете у Берхтесгадену. Господо, ја не верујем да та намера данас још постоји и ако постоји да је она још спроводљива. (Смех на левици.) Ви се, господо, можете смејати, то је ваше право, али ви заборављате, господо, да се прилике мењају, да се тежње мењају, да се могућности мењају. (Један глас на левици: Ви сте шалив човек!) Молим лепо, примам тај комплимент са захвалношћу. Ја ипак сматрам, господо, да је вечити тешки болесник на Босфору умро, њега је наследио јак, здрав и отпоран наш пријатељ и наш савезник Кемал Ататурк. Ја не верујем да он има интереса да индиферентно гледа на евентуално остварење Дранг нах Остена, а исто тако мало верујем да на то индиферентно може да гледа Мала Антанта, Балкански споразум, који је знатним делом творевина наше спољне политике, па исто толико не верујем да ће на такав покушај или на такву намеру да гледа Бугарска, Пољска и Мађарска и, најзад, господо, не верујем, ма колико то вама смешно звучало, да ће здрав разум једног великог народа и његовог вође, као што је немачки народ и његов вођа, доћи у двоумицу где има да стави границе својим реалним тежњама и да се упушта у оваквим приликама у снове, у авантуре са неизвесним излазом. (Одобравање на десници.)

Господо, крајња сврха наших југословенских тежњи јасна је и ми немамо разлога да их тајимо као млада држава на почетку свога развоја. Не само да Југославија хоће, него она мора да се постара да освоји у првом реду она тржишта која су јој најближа, најрентабилнија, а која по својој структури обезбеђују сталан консум свега онога што производи баш та сталност. Господо, ми нисмо у стању да управимо нашу Југославију у једном одређеном правцу нити да јој омогућимо оне инвестиције које су јој потребне за отварање нових извора сировина или производа, нити оне инвестиције које су јој потребне за рационализовање њене производње и за њено повећање. Без ових елемената пак, господо, нема оне рентабилности која даје вишак консумне моћи саме наше земље и вишак прихода и националног и државног, а без тога вишка прихода ми нисмо у стању да задовољимо ни културне ни привредне ни војне потребе земље у оној мери, у којој то дух данашњег времена и социјални интереси земље захтевају, као што смо сви ми овде без разлике у току ове буџетске дебате подвлачили и наглашавали. Средства којима смо се пре служили, господо, промењена су. Зајмови са њиховим јавним и тајним картелима и сувише су ризикантни а да би могли бити симпатични.

Пореско преоптерећење саме земље крије у себи ризик социјалних пертурбација зато што онда треба да не наставимо оним путевима које нам је наша спољна политика обезбедила, а чије смо успехе почели да осећамо. Рекао сам, да су нам те користи потребне и у војне сврхе, несумњиво, али не у агресивне него у пацифистичке, мирне сврхе, преко оног решења који улива један храбар народ кад је савремено наоружан. Назирати у оваком ставу оправдану самоодбрану и неодвисности претњу на ма чију адресу било би директно тенденциозно. Наши пријатељи, господо, било стари, било нови, треба да знају једно, да је Југославија увек остала верна својој датој речи и својим обавезама, али треба исто тако да разуму да ми не можемо дати више него што смо и можемо дати без угрожавања наших најбитнијих интереса и нашег опстанка. Они треба да разуму, да кад траже више од тога да не користе ни себи ни нама, него штете и себе и нас. Југославија ће да поштује увек твђе, али неће да да ни своје. Тако ми привредници, господо, схватамо нашу спољну политику како је води са пуно успеха наш Министар спољних послова господин др. Милан Стојадиновић, а са којом је нашој земљи обезбеђен много већи углед у свету и много већа важност него што би одговарало њеном обиму. (Повици на десници: Тако је!) Тој спољној политици, која је благовремено не само назирала него је и инспирисала и дух политичког развоја других малих народа, имамо да захвалимо што смо данас остали заклоњени од бура и међународних догађаја и што на Блакану влада ред и мир.

Ми привредници уверени смо у једно: да ће наш господин Министар спољних послова, и ако није Енглеz, у оном моменту кад се буде уверио да је његова спољна политика штетна по ову државу са истим отменим гестом диктираним патриотизмом да се одрекне вођења спољне политике у моменту кад види да његов начин вођења спољне политике може да штети његову отаџбину.

Ја, господо, одобравам нашу спољну политику и изјављујем да ћу гласати за њу. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Претседник Стеван Ђурић: Реч има у име Југословенског клуба народни посланик господин др. Јанко Баричевић.

Dr. Janko Baričević: Gospodo narodni poslanici, pristupajući prvi put ovoj govornici da iznesem izvesna svoja opažanja o našoj spoljnoj politici, ja ne zaboravljam niti za jedan trenutak na delikatnost same materije, koja je danas na dnevnom redu. Radi toga, ja neću zanemarivati dužnu obazrivost i potrebnu umjerenost, smatrajući istodobno, da obziri ne smiju ni skriti ni izopačiti istinu i gole činjenice onakve, kakve one jesu u stvarnosti.

Spoljna politika Kraljevine Jugoslavije poznata je našoj javnosti i političkim tijelima naše zemlje samo po zdravicama, koje su se, prilikom raznih posjeta, držale dr. Stojadinoviću, i po zdravicama, kojima je dr. Stojadinović uzvraćao.

Narodno predstavništvo, politički krugovi i cela naša javnost upućeni su kao na vrelo saznanja informacija na šampanjsku sadržinu kristalne čaše, koja je pratila šture, nejasne i često puta zakukuljene misli, izgovorene u zdravici. Iz toga razloga mi smo natjerani da tražimo informacije u ovoj debati, u

ovome Domu. U tu svrhu postavimo neki red da postignemo bar jasnoću, ako ne možemo što drugo.

Preteča spoljne politike Kraljevine Jugoslavije bila je spoljna politika Kraljevine Srbije. Za današnje naše prilike i odnose merodavan je period koji datira od stupanja Blaženopodivšeg Kralja Petra I na presto. Karakteristika spoljne politike Kraljevine Srbije bila je: potpuni stoprocentni, oslonac na Rusiju, a docnije, kroz Rusiju, na Veliku Antantu. Svjetski rat je tu spoljnu politiku Kraljevine Srbije i još više produbio, davši joj i oblik i sadržinu najintimnijeg, najiskrenijeg, prijateljstva i najvjernijeg savezništva. Za takovu orijentaciju Karadorvedske Srbije nije bio najmanje važan razlog činjenica, da je Njemačka bila nacionalna roditeljka vladalačkih dinastija svih balkanskih susjeda Kraljevine Srbije. Na spisku i u programu je bila čak i Albanija, u kojoj je jedino pokušaj sa princem Vidom svršio sa neuspjehom. Peripetije svjetskoga rata dovele su do značajnih pomeraanja. Ruska revolucija je za dugi rok izbacila Rusiju sa koloseka slovenske politike, naročito srbofilske politike. Njeno mjesto zauzela je Francuska, ne samo država nego i cjelokupna Francuska nacija. Sa iskrenošću, sa ljubavlju, sa viteštvom, sa čašću, sa golemim žrtvama, sa neprispodobivom vjernošću, Francuska je sa Srbijom i za Srbiju išla do kraja. Ona je tu svoju politiku u potpunosti prenijela i na Jugoslaviju.

Blagopočivši Kralj Aleksandar smatrao je najprije i najvjernije savezništvo i prijateljstvo sa Francuskom stožerom spoljne politike naše države. Na tom poslu je i poginuo, čuvajući netaknutim i neokrnjenim taj glavni temelj naše spoljne politike. Kralj Aleksandar nije zanemario da traži pogodne načine i pogodno vrijeme, da sredi i normalizuje naše odnose i sa drugim državama, osobito sa susjednim, pa i sa Vatikanom.

Na tom poslu međunarodnog smirivanja po utrim, prokušanim stazama naišla je Vlada gospodina doktora Stojadinovića.

Posle skoro tri godine njenog upravljanja državom i njenom spoljnom politikom, danas možemo samo kroz nagovještaja dati bilans njene aktivnosti u spoljnoj politici.

Neosporno je, gospodo, da je naša spoljna politika kroz ove tri godine podvrgnuta ozbiljnim, ne dao Bog i sudbonosnim, skretanjima.

Silom prilika, tajanstvenošću, kojom ovaj režim obavlja svoju spoljnu političku djelatnost, omalovažavanjem kojim režim usrećuje Narodno predstavništvo u stvari informiranja o našoj spoljnoj politici, mi smo upućeni samo na krupne i značajne indicije, iz kojih ipak možemo izvući prilično tačne i sigurne zaključke. Sve u svemu, naša spoljna politika nalazi se u znaku skretanja sa tradicionalnih njenih linija.

To skretanje treba podvrći mirnom, hladnokrvnom i objektivnom rasmatranju, bezstrastvenoj ocjeni. Sve to sa stajališta pravih interesa i istinske bezbjednosti naše države i nacije. Radi bolje jasnoće i razumijevanja mojih daljnjih misli smatram potrebnim, da naglasim neke važne činjenice.

Poslije Svjetskog rata konstelacija u Evropi pretrpela je neke promjene od važnosti. Velika Antanta je osjetljivo amputirana kroz boljševiziranje Rusije; Italija je zauzela stav nezadovoljenika, jer njeni apetiti nisu u svemu zadovoljeni. Tri države, naslednice Austro-ugarske: Čehoslovačka, Rumunija i Jugoslavija stvorile su Malu Antantu sa određenim ciljem

samoodbrane i čuvanja mirovnih ugovora, kao jednog od konstitutivnih činbenika svoga postanka.

Kao logični nastavak obrazovan je kasnije Balkanski sporazum prema vazdašnjoj direktivi srbijanske spoljne politike: Balkan balkanskim narodima. U međuvremenu, a i docnije, udarena je osovina Rim—Berlin, koja u prekinutom pravcu ima svoj kraj u Tokiju. Nemačka i Japan, a za njima Italija, istupile su iz Društva naroda. To je izazvalo oživljenje i učvršćenje linije London—Pariz; ovaj potonji je prebacio vezu i na Prag a preko njega je ukopčao i Moskvu.

Naša tradicionalna spoljna politika, kontinuitet Aleksandrovske spoljne politike upućivao nas je na oslonac London—Pariz.

Međutim, ima znakova i događaja, koji ubjedljivo i nepogrešivo nagovještavaju da takav slučaj nije nastupio. Obnova našeg Pakta prijateljstva sa Francuskom, obavljena je skroz formalistički, u tonu prisiljene i prilično hladne etikecije. Doktor Stojadinović učinio je posjete Rimu i Berlinu.

Ove posjete su praćene tolikom nevidenom pompom i napornim paradama i karakterističnim izjavama, da su te posjete i njihov cilj pravilno shvaćeni i u inostranstvu i kod nas kod kuće.

U Rimu je dr. Stojadinović dao izraza dezinteresmanu naše države na teritorijalne aspiracije, brišući iz svog pamćenja, da je Rim nama otrgao Istru, seo na našu Rijeku, zabio nam u srce trn kroz Zadar, i postavio na našim otocima svoje osmatračnice prema našoj obali.

U Berlinu su pale reči da Nemci i Srbi nisu nikad bili neprijatelji; nego viteški protivnici. Te jeftine retorske akrobacije ne mogu ništa menjati na činjenicama: prvo, da je Njemačka isto toliko odgovorna za Svjetski rat koliko i Austrija; drugo, da su nemačke trupe na okrutan način porobile Srbe a Srbiju okupirale i opljačkale do gole kože, ne štedeći nimalo ni privatne kuće; treće, da je Nemačka svim silama pomagala plan Austrije o podjeli Srbije između Bugarske i Austrije.

Prije posjete dr. Stojadinovića Berlinu imali smo ovu i ovakovu Njemačku.

Od 1933 godine naovamo odbacila je na brutalan, ni malo pravni način, skroz jednostrano sve finansijske, ekonomske, političke i vojne obaveze Versaljskog ugovora o miru. Ona je samovoljno odbacila i ugovor Lokarnski. Ona je išla još dalje: odbacila je posrednim putem i izvjesne teritorijalne klauzule. Primjer: Austrija i Dancig.

Danas se sa puno prava može reći da je revizija ugovora o miru, i Versaljskog, i Senžermenskog, i Trijanonskog i Nejskog u punom jeku.

Sve je palo, sve je ugruvano, osim još odredaba o državnim granicama. A dokle će se ove održati?...

Treći Rajh prosto na prosto pokazuje jasnu neskrivenu i određenu volju, da stvori i organizuje u Evropi jedan »Nemački blok« od 80 miliona ljudi.

To je Nemačka prije posjete dr. Stojadinovića Berlinu.

A Nemačka posle svečanih dana posjete dr. Stojadinovića?

Eto vam njemačkog ultimatumu Austriji od 12 februara koji je dr. Šušnik morao da primi. Šta taj uspjeli ultimatum za nas znači? Šta pretstavlja?...

Težak potres: mi na Karavankama imamo veliku nemačku imperiju! (Odobranje i pljeskanje na levici).

Teritorijalni kontinuitet između Rajha i nemačke manjine u Jugoslaviji je uspostavljen. Austriskí mini-

star unutrašnjih dela Sais Inkvart 5 marta ove godine u Lincu, bez uvijanja i ustezanja, otvoreno govori ovako:

»Zajednička nemačka carevina je sada jedna činjenica«, pa dalje nastavlja: »Nezavisnost Austrije osnovana je na garanciji nemačkog naroda«. »Austrija može ići samo putem Nemačke«.

Dakle, naša država je neposredni komšija velikog, jakog i marširajućeg nemačkog carstva.

A naša spoljna politika vizavi ovog događaja?..

A naš šef spoljne politike?

Odgovor je samo jedan: postoji u svemu ovome njegova saradnja. I to dvojaka: posredna i neposredna.

Posredna, jer je dr. Stojadinović prepustio Austriju njenoj sudbini i dezinteresovao se za bezbjednost naše sjeverne granice

Neposredna, jer je razbio jedinstvo Male Antante i prekinuo kontinuitet savezničkih odnosa i solidarnost sa Francuskom.

O ovome uspehu dr. Stojadinovića, razbijanja jedinstva Male Antante i prekidanja pravih tradicionalnih odnosa sa Francuskom, ne kanim trošiti ni jedne jedinate riječi u svrhu dokazivanja, jer je to notornost, koju ne može ni oboriti ni sakriti nia koja šuplja, petrificirana diplomatska fraza.

A sada, posledice toga?

Pri ovakvom potresu u centralnoj Evropi, Mala Antanta ne pokazuje nikakove znake života. Nasuprot tome dr. Stojadinović odlazi u Aziju na konferenciju Balkanskog sporazuma sa svrhom: da bi tamo utvrdio priznanje talijanskog carstva sa aneksijom Abisinije; da bi utro pute priznanju vlade generala Franka u Španiji; da bi potvrdio još jedanput da je Balkanski sporazum sveden na čist savez protiv Bugarske i u prkos »večnog prijateljstva« sa njom — izgleda paradoksalno, ali je zato ne manje tačno — (Glasovi sa desnice: To je intriga! Kao što je u Užicu govorio o Konkordatu!) Predmet je previše ozbiljan da bih danas imao volju i ambiciju da odgovoram na ma kakve upadice! ...i da bi na taj način posredno još više izolovao Čehoslovačku u njenom sistemu bezbednosti i saveza. Ali ipak dr. Stojadinović pored sve ove činjenice nije ni malo zabrinut za bezbednost Jugoslavije u budućnosti. (Miloje Rajaković: To je onaj vaš monopol! Ti si zabrinut, Janko, a on nije!) Kad ništa drugo ne znate govoriti onda govorite o monopolu! Monopol je u vašim rukama i politički i novčani!

...On za našu bezbjednost nema brige ni onda, kada dojučerašnji poslanik Rajha u Austriji g. fon Papan u poslednjem svom intervju-u kaže, ni više ni manje, do ovo: »Sa Austrijom nismo napravili vojni sporazum, jer je potpuno nepotreban. Austrija i Nemačka imaju i danas iste interese kao i 1914 godine«!

Iste interese kao i 1914! (Pljeskanje na levici).

Je li gospodo, sa desnice, je li vi Srbijanci, znate šta znači zajednički interes Nemačke i Austrije iz 1914 godine! (Aleksandar Đačić: Dobro što ste Vi došli da nas naučite! Mi smo znali i umeli da se branimo!) Jesu li to razumeli srbijanski seljaci, srbijanski ratnici, jugoslovenski dobrovoljci, srbijanski političari?...

Zar opet kaznena ekspedicija protiv Srbije, opet Albanska golgota, bekstvo izvan otadžbine, skrvnavljenje svetinja, mučenje djece, glad i golotinja! Opet, gospodo, »Drang nach Osten«.

Sa tom razlikom, da je danas Italija drugojačije vezana sa Nemačkom, da je Francuska razočarana, da je Engleska neverovatno zaokupljena na krajnjem istoku, da je Rusija danas sovjetska i od nas nepriзната!

Kao odgovor svemu tome čuli smo u prijateljskim razgovorima Stojadinović-Gering, od 16. januara, i ove reči: »Znam koliko je naš narod sudbinski bio vezan sa vašim narodom, (sa nemačkim narodom). »Raci« su nekada stajali kao grenadiri pred dvorima Fridriha Velikog, a spnsko-hrvatski pukovi nosili su česarsku zastavu«.

Tako je g. Gering pozdravio premijer jugoslovenske vlade, dr. Stojadinović! (Glasovi sa desnice: To nije tačno!) Pred gordim Nemcem nije iz naše slavne istorije znao ništa drugo izvući do li dvorjanske grenadire naše krvi, koji su kao lakeji paradirali pred kapijom Fridriha Velikog i robovanje naših pukova pod česarskom zastavom! Kako se je slatko, ali i prezrivo, morao nasmejati u sebi g. Gering pred ovom neukusnosti dr. Stojadinovića, premijera i Ministra spoljnih poslova Kraljevine Jugoslavije.

Naš Ministar spoljnih poslova može da se brani time, da je htio onemogućiti restauraciju Habsburga u Austriji. Slaba je to utjeha, kad maloj habsburškoj državi preferira silno carstvo od 80,000.000! Ali ta utjeha je i kratkoviđa, jer je tu Mađarska, koja uvijek može da posluži za restauraciju Habsburzima.

Naša spoljna politika treba da ima samo jednu stalnu devizu: niti restauraciju Habsburga, ni Nemačko carstvo na našim granicama. To je politika predostrožnosti, politika bezbjednosti naše države i nikakova druga. Ako ju Vlada ne umije voditi, onda neka se skloni! (Smeh na desnici i glasovi: Znamo mi to! To je Vaša pusta želja) To je jedino čega se vi bojite!

Jer sa puno opravdanja smemo postaviti pitanje: a zašto je ta jedina prava jugoslovenska politika na tome sektoru uspijevala prije dolaska na vlast dr. Milana Stojadinovića?

Kroz sve ove činjenice neosporno je utvrđen naslon šefa naše spoljne politike na osovinu Rim—Berlin. (Aleksandar Đačić: Sigurnija su kola kad imaju četiri točka!) Je li to Vaš glavni govornik, Gospodine Pretsedniče? (Pretsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova dr. Milan Stojadinović: Vi ste jedini govornik!) Ja sam opozicioni govornik.

Ta činjenica ima jednu zamašnu posledicu: zatvorila nam je vrata za jednu veliku mogućnost, koju je naša spoljna politika do sada uvijek držala u rezervi: budućnost naših odnosa sa Rusijom!

Naša spoljna politika je stalno budnim okom i neskrivenom pažnjom pratila razvoj prilika u Rusiji, i sa puno nade očekivala uskrснуće nacionalne Slovenske Rusije. Pa i danas, kao i ranije, naša stalna i ozbiljna briga trebali su biti naši odnosi prema Rusiji, i nije se smjelo propustiti ništa, da se ta budućnost brižljivo sprema u korak sa postupnom evolucijom i konsolidacijom nacionalne Rusije. Ali dr. Stojadinović, koji je prividno odbijao da se prikloni ma kojem od dva bloka u Evropi, ipak se angažovao. Angažovao se na drugu stranu. Njegova štampa, i lična i partijska, oprezno izbjegavati svaku raspravu o sada istaknutim činjenicama i odnosima.

U mesto toga, ona pravi ekskurzije po Albaniji. Zar vam nije bilo upadno: sa kolikom je pompom naša država sudjelovala u proslavi jubileja alban-

ske nezavisnosti? Zar nije bilo veoma interesantno ono naročito reklamiranje same proslave u našoj štampi? (Aleksandar Đačić: I Grga je išao! — Glas sa levice: Išao je privatno!)

Druga stvar: Zar niste opazili, da režimska štampa posvjećuje više pažnje vjeridbi Albanskog Kralja sa jednom mađarskom plemkinjom, — naglašujem, Mađarskom! — nego li, recimo, značajnom i velevažnom nekadašnjem govoru Pretsednika Čehoslovačke Vlade g. dr. Hodže?

Jeste li se upitali: čemu ta upadljivost, to nametljivo reklamiranje, ta tendencioznost? To mora da ima svoje značenje. Da nije to zahvalnost za to, što je Albanija poslužila Italiji — i još danas služi — kao veza za njeno koračanje na Balkan i eventualno smještanje njenih armija i topova ravno nama u leđa? Da nije to priznanje za to, što je pakt Italija—Albanija svojevremeno oborio jednog našeg petogodišnjeg Ministra spoljnih poslova?

Pakt prijateljstva sa Italijom pretpostavlja priznanje sa naše strane postojećeg stanja odnosa između Italije i Albanije. Sledstveno znači priznanje naše i obnovljenog garantnog ugovora o režimu u Albaniji iz 1926 te prema tome i objašnjivo samo reklamiranje albanskog Kralja, koji nosi titulu Kralja svih Arbanasa.

Mi smo na taj način posredno sajemci režima u Albaniji. Mi priznajemo sve pozicije Italije u Albaniji, i privredne, i političke, i vojničke. Mi petogodišnjim paktom prijateljstva sa Italijom priznajemo dvadesetogodišnji savez vojnički Italije i Albanije. Priznajemo i vojničku i političku potčinjenost Albanije, i to protiv nas. (Žagor i glasovi na desnici: Mi to ne priznajemo, ako Vi priznajete! — Josip Cvetić: Vi ste vesela, pa ne priznajete!) Pristali smo čak, da Italijanski Konsulat u Skoplju izdaje i dostavlja u cilju propagande i jedan fašistički list u Južnoj Srbiji. O tome Beogradska „Pravda“ od 22 februara donosi sledeću vest: „Od pre izvesnog vremena počeo je u Skoplju da izlazi italijanski glasnik „Skoplje“, koji donosi kratke biltene o događajima u svetu, kao i razne izvode i natpise italijanskih i Italiji naklonjenih svetskih listova. List naročito pažljivo registrira razne fašističke manifestacije i ističe uspehe fašističkog režima. List se dostavlja gotovo svima ustanovama, — državnim i samoupravnim, — kao i mnogim privatnim ličnostima, za koje se zna, da nisu neprijateljski raspoloženi prema fašizmu. Redakcija lista nalazi se u ovdašnjem Italijanskom Konzulatu.“

Šta nam, gospodo, ovo otkriva?

Da je sa Rimom sklopljen isto takav jedan sporazum o štampi, kao što je dr. Stojadinović sklopio prilikom svoje posjete Berlinu sa Nemačkom. Po tim sporazumima naša cenzura primila je izvjesne obaveze prema nacional-socijalističkom režimu i fašističkom režimu, čijoj propagandi su širom otvorena vrata u našoj zemlji. Da li je to likvidacija prošlosti i nova budućnost, — o kojoj nam je tako emfatično govorio naš Ministar spoljnih poslova? Vidite li, gospodo, ... (Jedan glas sa desnice: To Ljotić kaže!) To razgovarajte Vi sa njime! Vidite li kuda vodi elastičnost, taj toliko slavljani elastičnost u principima sa vaše strane i sa strane Vlade!

U veoma mutnoj situaciji, kad je autoritet Društva naroda neobično pao, i to i sa našim saučešćem, kada je Velika Britanija mnogo manje zainteresovana za sudbinu Centralne Evrope, jer mora svu pažnju

da posveti Imperiji i da spokojstvo i bezbjednost u Sredozemnom Moru smatra kao centar svoga staranja, baš tada naši odnosi sa Francuskom pod ovom Vladom su prestali da budu saveznički i baš tada Mala Antanta biva od nas svedena na jedan prost i neefikasan savez protiv Madarske.

G. Stojadinović je prvi naš Ministar inostranih poslova od ujedinjenja, koji kad govori o Francuskoj, ne kaže saveznička Francuska. Javno postavljam pitanje, radi umirenja našega naroda i ovoga Doma:

Je li prekinut saveznički odnos i kontinuitet sa Francuskom? Je li to cena prijateljstva sa Italijom? Je li to u znaku politike neutralnosti i ravnoteže, za koju se g. Stojadinović angažovao? Ima li dobrih sinova ove zemlje, koji vjeruju da to može biti politika bezbjednosti i dobre budućnosti naše zemlje?..

U nizu ovih opažanja ne možemo i ne smijemo da mimoidemo jedan drugi sektor naše spoljne politike, naše odnose sa Vatikanom. Ti naši odnosi sa Vatikanom još uvek su u znaku Konkordata. (Protesti i graja na desnici). Interesantno kako se desnica buni i roguši svaki put kada se pominje reč Konkordat. Ja ću vam kazati jednu talijansku poslovicu koja glasi: »La lingua bate ove il dente duole«, jezik udara tamo gde zub bole. Kadgod udarite jezikom na Konkordat, tamo vas zub bole i dugo će vas boleti. (Zagor). Lakoumno.....

Претседник Стеван Тирнић: Господо, молим вас за мир! Још има 13 говорника!

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Lakoumno donošenje Konkordata, diletantsko postupaње sa njime, povlačenje istog preko noći, a da nije za to bio pripremljen teren kod Vatikana, dovelo je do toga da je g. Stojadinović i kao diplomata i kao državnik došao ljetos u veliku nevolju. Pritisnut sa svih strana, umjesto da povuče konzekvencije on se hvata svega što mu je pri ruci. Ne ženira se da pribjegne poniznoj molbi, vrlo poniznoj molbi grofu Čanu, da bi ovaj obavio blagohotnu i milostivu intervenciju kod Sv. Stolice za odlaganje ratifikacije Konkordata. Grof Čano je intervenciju preduzeo i ona je uspjela. Ali se postavlja pitanje: po koju cijenu? Jer, konte Čano nije učinio to bez naknade. Da je to učinio bez velike cijene, ne bi bio italijanski ministar spoljnih poslova, naročito ne bi bio dobar italijanski ministar spoljnih poslova.

Da li dr. Stojadinović nije morao za uzdarje progutati izvesne nove obaveze? Ne bi li on nama nešto imao u tome pravcu da kaže? Da li nije morao kao cijenu izdejstvovati u Ankaru priznanje vlade generala Franka?

Prvi korak za to već je tu, kad je dr. Stojadinović već poslao u Frankovu Španiju komercijalnog atašea. Dobar početak!

A, gospodo narodni poslanici, šta je dr. Stojadinović morao obećati Svetoj Stolicu za toleranciju odlaganja ratifikacije Konkordata? Jer Svetoj Stolicu to nije bilo svejedno. Ona je diplomatski učinila svoj formalni protest, da bi očuvala svoju stečenu poziciju, ali van toga Sveti Otac Papa ovako u jednoj svojoj alokuciji prijeti, doslovno, tekstuelno: »Osservatore Romano« od 17 decembra 1937 godine, doneo je, u potpunosti, govor Pape Pija XI, održan 15 istog meseca, prilikom ustoličenja petorice novih kardinala. Nuzgredno budi rečeno: ni do danas nema nijednog kardinala jugoslovenske krvi! Govoreći o

Pačeliju, o Pelegrinetiju, i sad pokojnom nadbiskupu Baueru u vezi Konkordata, Papa kaže doslovno: „Doći će dan — a on, (Papa), želio bi da to ne uzmogne reći, ali je u to siguran (siguran je da pravilno i tačno vidi i zato kazuje) — doći će dan, kada će biti ne mali broj duša koje će oplakivati što nisu široko, generozno, revno primile jedno tako veliko dobro, kao što je dobro, koje je namesnik Isusa Hrista nudio njihovoj zemlji; i ne samo za crkveno-versko tjesno jedinstvo (njihove) nacije, već i za njeno društveno i političko jedinstvo, ma koliko da je on, (Papa), odlučno protivan, da se služi politikom kao svojom stvari i svojim delom“.

Da li ovim jasnim pretnjama treba ma šta nadodati?

Međutim, »Osservatore Romano«, zvanično glasilo Vatikana, u svome broju od 19 februara donosi opširan članak o Konkordatu i njegovoj sudbini. Opisujući povlačenje Konkordata, taj vatikanski list izražava stanovište Vatikana, da je on pristao samo na odlaganje Konkordata, „dok se duhovi smire“, — i nastavlja: „Sveta Stolica vodila je računa o toj izjavi i nije ni malo sumnjala, da će Vlada, vjerna svojim ponovljenim uvjerenjima, ipak ispuniti obavezu, koju je primila potpisom 1935 godine“.

Osvrćući se, na izjave gospodina Korošca u Finansijskom odboru i na pismenu izjavu g. dr. Stojadinovića Arhijerejskom saboru od 1 februara ove godine, o utrnuću Konkordata, vatikansko glasilo završava ovim rečima: „Na osnovu situacije, koja je stvorena pomenutim izjavama, Sveta Stolica, koja se u prošlosti uzdržavala od bilo kakvih izjava, vjerujući uvijek da će Konkordat biti zaključen, našla se u žalosnoj potrebi, ma da je to i ranije mogla učiniti — da prekine ćutanje i da objavi 15 ovog meseca posredstvom jednog potsetnika, da je uložila formalan protest protiv postupka, koji je bio prema njoj primenjen, upozorujući Vladu jugoslovensku: prvo, na njezin potpis, stavljen na svečani akt od 15 jula 1935 godine i na obavezu, koja iz toga potpisivanja proizilazi; i, drugo, na nepobitno pravo jugoslovenskih katolika da ne budu stavljeni u inferioran i izuzetan položaj, s obzirom na druge veroispovjesti u Kraljevini“.

Iz svega ovoga, gospodo narodni poslanici, jasno proizilazi, da je Vlada do zadnjeg momenta igrala dvoličnu ulogu: i prema Vatikanu i prema našem narodu i prema pravoslavnoj crkvi. Jer, u poslanici Svetog Arhijerejskog sabora sveštenstvu i narodu, kaže se: „da je dobijeno i jemstvo, da je taj i takav zakonski predlog jednom za svagda skinut sa dnevnog reda u Narodnom predstavništvu i da više neće biti iznesen na ozakonjenje“.

Dakle: Sveti Arhijerejski sabor u poslanici, g. Korošec u Finansijskom odboru i g. Stojadinović izjavljuju da je Konkordat ugašen, a po »Osservatore Romano« proizilazi, da je g. dr. Stojadinović u razgovoru sa Papom samo tražio, da se pričekava sa ratifikacijom!

Može li nam reći naš Ministar spoljnih poslova šta je rekao o ratifikaciji Konkordata pred Svetim Ocem u audijenciji u Vatikanu, 7 decembra 1937 godine? Da li postoji protuslovlje između onoga, što je rečeno Svetom Ocu i onoga jemstva datog Svetom Arhijerejskom saboru? Mi vjerujemo da postoji! Ako je Sveta Stolica uistinu uložila protest, znači, da je za nju potpisani ugovor o Konkordatu

u obavezi. Naš Ministar spoljnih poslova nije honorisao svoj potpis na jednom međunarodnom ugovoru i time kompromitovao potpis Jugoslavije! (Graja i protesti na desnici).

Mi smo protivnici uzakonjenja Konkordata onakvog i prije i danas. I zato ukazujemo na loše i nepromišljene radnje Ministra spoljnih poslova, koji je državu i narod stavio pred alternativu: ili primiti jedan nadasve nesrećan i štetan međunarodni ugovor, ili kompromitovati i teško umanjiti ugled naše države.

I, gospodo, za sve ovo u ovoj blaženoj zemlji, pod ovim divnim režimom, nema odgovornosti. Ovako velika diplomatska vještina ima i dalje svoje posledice i obaveze koje mi još ne znamo!

Na primer: po kojoj su cijeni vraćeni u krilo pravoslavne crkve neki zabludjeli i izbačeni njeni sinovi, koji su sad mogli čak da biraju i Patrijarha. (Prigovori i žagor na desnici) Mi bi bili znatiželjni. (Stojadin Dimitrijević: Ostavi nas pravoslavce, da mi sami o tome mislimo! — Žagor i međusobno objašnjavanje između poslanika sa desnice i levece).

Bilans ovoga državničkog posla g. Stojadinovića zaksjučujem i on izgleda ovako:

Prvo, nemamo Konkordata;

Drugo, nezadovoljstvo i pretnje Svetog Oca Pape jugoslovenskom narodu, u mesto blagoslova Vladi za svečano date obaveze;

Treće, obaveza prema Italiji, odnosno grofu Čanu za njegovu intervenciju;

Četvrto, nekoliko desetina mrtvih, mnogo ranjenih i hiljadama pohapšenih i oglobljenih u narodu;

Peto, moralni gubitak pravoslavne crkve i razdor u njenim vrhovima;

Šesto, pad autoriteta države u zemlji i uništenje prestiža naše države u inostranstvu (Stojadin Dimitrijević: Nemate pravo da branite pravoslavce, vi niste pravoslavni. — Žagor i prigovori sa desnice i iz centra).

Mene neobično interesuje stav desnice, koja dobacuje meni da nemam prava da se interesujem za stvari pravoslavne crkve, a ova desnica zašto se nije dezinteresovala kad se radilo o katoličkom Konkordatu? (Pljeskanje na levice). Zašto, onda niste pustili nas, katolike da glasamo, jer bi onda pao Konkordat u Skupštini. (Pljeskanje na levice i uzvici: Tako je!)

Kao dokaz za ovo poslednje, iznosimo ono što je Ki de Grinvald otkrio u »Revi d' Paris« od 1 januara o. g. u članku pod naslovom »Jugoslavija«. Pored ostalog navodi za smrt Patrijarha Varnave doslovno ovo:

»U vladinim krugovima našli su oni ingeniozno objašnjenje kao da su egzaltirani ultrapatrioti sprečili lekare da neguju bolesnika da bi umro u času baš kad se Konkordat glasao i da bi tako doveli u zabunu parlamentarnu većinu g. Stojadinovića«.

U ovom stavu najvažnija je tvrdnja ovog novinara, koja glasi od reči do reči ovako: »Ovu verziju sam čuo iz samih usta jednoga člana Kabineta«.

Gospodo, traže se i troše mnoge desetine miliona dinara za propagandu i ugled naše zemlje u svijetu, a jedan aktivni član Vlade ovako svoju zemlju strancima zlonamjerno i bezobzirno predstavlja, samo da bi političkim protivnicima štetu naneo...

Претседник Стеван Ђурић: Господине говорнице, Ви своје тврдње не можете поставити на основу тврдње једног страног новинара!

Господо посланици, у овој ствари имала је Народна скупштина прилике непосредно да слуша све који су били у том погледу заинтересовани. Ја сам том приликом изјавио да је Народна скупштина дошла до свог уверења. И ја молим господина посланика да води рачуна о томе да је са ове говорнице ова ствар јасно и добро приказана, а, с друге стране: да се на основу тврдње извесних страних новинара не понављају оне оптужбе које су потпуно неосноване! Господу са деснице молим да господину говорнику не упадају у реч, јер његово време скоро истиче, а ми имамо још 13 говорника! Ја Вас молим да будете парламентарни и да саслушате господина говорника. (Гласови са деснице: Али он врећа!)

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Ја морам да се осврнем само са две riječi на примедбу господина Претседника. Ја сам овде citirao tekstuelno reči једног veoma poznatog i uvaženog novinara, који је то napisano u uvaženom listu »Revi d' Paris«, a Vlada nije našla za potrebno da to demantuje. Na meni nije da ispitam, neka g. Ministar spoljnih poslova to obračuna sa onim gospodinom novinarom, a ne pretsjednik Narodne skupštine sa mnom. (Odobranje na levice).

Za nas je značajan i važan razvoj prilika i stav našeg sjevernog susjeda Mađarske.

Gospodo, Pretsednik mađarske Vlade g. dr. Daranji, 5. ov. m. održao je u Đeru jedan veoma važan govor, koji je za nas od najvećeg interesa. On je najavio da će mađarska vlada u toku idućih 5 godina utrošiti 9 milijardi dinara za naoružanje zemlje. Gospodinu Daranjiu je ta pitaljotka naoružanja tako važna i presudna, da će on dve trećine te sume, ti. 6 milijardi dinara namaknuti oduzimanjem imovine od imućnih svojih mađarskih stanovnika.

Govoreći o zemljama, od kojih Mađarsku dijele izvjesne nesuglasice, Pretsjednik mađarske vlade kaže: »Mađarska je spremna, da sa ovim državama sklopi sporazume pod pretpostavkom, da se i sa druge strane pokaže ista dobra volja i da izvesni opravdani mađarski zahtevi budu shvaćeni«.

Zna li naše ministarstvo spoljnih poslova: kakvi su to zahtjevi? Kakve prirode? U kojoj mjeri? I prema kome?

Gospodin Daranji nam otkriva jedan dio tih zahtjeva kad kaže: Neminovni uslov za uspostavljanje dobrih odnosa sa susjedima jeste rješenje pitanja mađarskih manjina zakonitim putevima. Ako se sudbina manjina ne rješi normalno između Mađarske i država Male Antante, ne mogu se uspostaviti normalni odnosi«.

Mi, međutim, znamo, da su dosadašnji pregovori između Jugoslavije i Mađarske zastali baš na pitanju neprihvatljivih zahtjeva Mađarske u odnosu na mađarsku manjinu u našoj zemlji.

Bože, Bože, šta je Mala Antanta, a naročito Jugoslavija dočekala, da joj Mađarska u nadmenom tonu postavlja uslove — za milost normalnih odnosa!

Ali, gospodin Daranji ide i dalje. On nam poručuje: »Mađarski predlozi ostaju isti pod uslovom da niko ne zloupotrebi strpljenje Mađarske. (Prigovori na desnici i uskllici: Pa šta je s tim?) Ovakova

besprimerna izazivačka pretnja mogla je proizići samo iz uvjerenja i znanja g. Daranija da je spoljna situacija Mađarske toliko jaka, da smije preći i na nadmene pretnje, a naša da je tako slaba, da tu pretnju moramo mirno i gutati. (Prigovori na desnici).

Mi svi u zemlji osjećamo težak naš međunarodni položaj, zna ga sad i malena Mađarska, koja postaje izazivačka, samo to neće da prizna šef naše spoljne politike.

U daljem toku svoga govora g. Daranji naglašeno ističe, da su Italija i Austrija, prilikom poslednje tripartitne konferencije u Budimpešti, priznale potpunu jednakost prava Mađarske u pogledu naoružanja i podvukle potrebu da Mađarska to pravo jednakosti naoružanja ostvari što je moguće pre. Time je i opet i Mađarska sa svoje strane, po primjeru drugih pobiedenih država, jednostrano i samovoljno oborila jednu obavezu iz Ugovora o miru.

Treba, gospodo poslanici, ispravno i tačno shvatiti nekadašnje reči g. Nevila Čemberena: »Kada jedanput pitanje Španije bude uklonjeno, biće potrebno posvetiti se dubljim uzrocima nemira i teskobe u Evropi«.

U tim rečima vidimo avet »četvornog pakta«, koji Italija i Nemačka još od 1933. godine konzekventno i ustrajno propagiraju i nameću. Gospodin Čemberlen se tome ne protivi, a g. Idn je napustio Forenž ofis. Sa »četvornim paktom« dolazi na dnevni red revizija Ugovora o miru, naoružanje Mađarske i njena iredentistička politika u našoj zemlji preko mađarske manjine. A s njom i drugi iredentizmi.

I dok Poljska, kroz akciju ovih dana svoga Ministra spoljnih poslova g. Beka, ulazi kao važan faktor u raspravi svih ovih pitanja, i dok se stavlja u izgled njeno ulaženje u sistem »četvornog pakta« kao petog člana, dotle Mala Antanta, koja je u tome trebala i mogla da ima veoma važnu i uvaženu reč, danas stoji nemoćna. Nemoćna pred opasnostima koje joj prete, nemoćna da bude jedinstvena, a po tome u stanju da otkloni i spreči opasnost.

Ko je prouzročio tu nemoć Male Antante, a po njoj i našu? Zna li nam to da kaže Ministar spoljnih poslova?

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорниче, Ваше је време истекло и ја Вас молим да завршите!

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Pa najmanje četvrt časa su mi oduzeli upadicama.

Претседник Стеван Ђирић: Зато Вас молим да заокружите Ваше мисли!

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Sad je, gospodo, nastupio momenat, da obratimo pažnju i na jednog drugog faktora, nama dosad nepoznatog faktora naše spoljne politike. Potrebno je, da naša Skupština i naša javnost saznadu jednu tajnu, koju g. Stojadinović brižno krije. (Sava Mikić nešto dobacuje).

Претседник Стеван Ђирић: Господине Микићу, Ви сте забележени као последњи говорник по списку и имате прилике да одговорите, па Вас молим да господина говорника саслушате.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Evo u čemu je stvar: Ja pouzdano znam da je dr. Maček naročitim pismom upućenim sekretarijatu Društva naroda pri-

javio, akreditovao dr. Krnjevića kao posebnog predstavnika, izaslanika hrvatskog naroda i njegovog šefa dr. Mačeka.

Naglasimo okolnost, da je danas dr. Krnjević i izabrani senator, a po tome i tako legalizovani i kvalifikovani predstavnik HSS u inostranstvu. Dok ovu zamašnu tajnu g. Stojadinović škrto čuva, dotle ju dr. Maček — u suprotnosti — ne krije, smatrajući ju kao dopuštenu i potpuno u redu. Čak i dr. Korošec je tu činjenicu posredno priznao, kada nam je neki dan u svom ekspozeu ovde govorio „Da je jedan emisar Mačekove stranke na putu, da opet obide pariske i londonske krugove i da se opet obavesti o naklonosti tih anonimnih krugova naspram Mačekovim ciljevima“.

Ali sekretarijat Društva naroda nije anonimn. Neka nam odgovori šef naše spoljne politike: Da li je moguće da on — kraj sve svoje obaveštajne službe i jakog dispozicionog fonda — ne zna, da je dr. Krnjević prijavljen sekretarijatu Društva naroda kao vanredni opunomoćenik hrvatskog naroda i dr. Mačeka? Da li on zna, u čemu se sastoji aktivnost dr. Krnjevića i šta je pred tim činjenicama preduzeo?

Ja se sada obraćam dr. Mačeku, kao vodi većine Hrvata, lično, i Hrvatima, koji slijede njegovu politiku. obraćam im se kao Hrvat.

Ja lično cijenim dr. Mačeka i to nisam nikad krio. Ja se ne borim protiv dr. Mačeka lično, jer znam da bi on lično bio golemu snagom za prosperitet naše države i našeg naroda, kada bi on hteo, hrabro i muški, zastupati interese Hrvata kroz jugoslovensku ideologiju. Ja po svojoj savjesti i po svom uvjerenju smatram da je nacionalni separatizam dr. Mačeka štetan i po državu, i po sve Jugoslovene, a pogotovu po Hrvate. Ja hoću da vjerujem da će zablude biti uklonjene. Ali, zašto ja ovo govorim?

U istoj svesci »Revi d' Paris« isti pisac, Grinvald, u istom članku iznosi i svoj razgovor sa g. dr. Mačekom. Razgovor, koji nije nigde i nikad demantovan, uslijed čega zaslužuje punu vjeru. U riječima dr. Mačeka ima stavova, koji tangiraju i našu spoljnu politiku. Pitanje granica naše države, u koliko je stvar unutarnje politike, bar je isto toliko i u okviru spoljne politike. Dr. Maček izjavljuje: „Šta mi hoćemo? Federaciju Srba, Hrvata i Slovenaca, selfgovernment hrvatskog naroda“. A malo niže u vezi toga odmah dodaje: „Ali ja ne mogu ništa da obećam za budućnost. Ako se nama ne da zadovoljština (razumije se kroz federaciju!) separatističke tendence mogle bi se naglasiti i dovesti do dislokacije države, nada sve u slučaju velike evropske krize. Vi mi kažete: Jedna nezavisna Hrvatska, to je šimera? Ja ne znam to. U svojoj mladosti bio sam osvedočen panslavista; danas kad vidim kako Poljaci progone Ukraince, kako Česi tlače Slovake, a Srbi naš hrvatski narod, ja više ne vjerujem u uniju svih Slovena. Ali ne smije se zaboraviti, da naš narod misli sa izvesnim žaljenjem na doba Habsburgovaca...“.

Претседник Стеван Ђирић: Пошто је завршио г. др. Мачек, ја молим говорника да и он заврши. (Веселост).

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Zar, gospodine Pretsedniče, smatrate da je to tako malo interesantno za ovu Skupštinu?

Претседник Стеван Ђирић: Не сматрам, господине говорниче, али ја морам да поштујем Закон о пословном реду и знам да има још 13 говорника!

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Dobro, dobro, ja sam za 10 minuta gotov. Nastavlja dr. Maček: „Stare tužbe su zaboravljene; sećamo se nade sve slobode diskusije u starom Saboru, prizivao se federativni Ustaj koji je car Karlo obnarodovao u predvečerje svog zbacivanja te nije imao vremena da ga uvede. Jednog dana Hrvati bi mogli kazati: Na koncu, zašto mi ne bi imali Habsburgovce još jedanput?”

Kratka analiza dr. Mačkovih izjava daje ove rezultate: Ili federacija ili rasturanje države, naročito u slučaju velike evropske krize! Kao Hrvat na ovo slobodan sam upitati: A gde će onda Hrvatska? Je li dr. Maček dobro uočio političku konstelaciju u Evropi i težnje hrvatskih susjeda? Da li je dobro osmotrio geografski položaj Hrvata? U slučaju rastapa Jugoslavije, Hrvatska ima na jednoj strani srpski iredentizam, na drugoj mađarski, a inače leži između dvije silne velevlasti: Italije i Nemačke. Zar dr. Mačeku ne pretstavlja za Hrvate nikakovu opasnost činjenica, da bi mi Hrvati bili stisnuti, mrcvareni u kliještima jednog bloka država, koji pretstavlja strahovitu snagu od 120.000.000 ljudi?

Meni nije do slave, da ovde, u ovom Domu, podvučem kako je izjava dr. Mačeka još jedan dokaz više o tajnosti i ispravnosti predviđanja, koje ja stalno sa ovoga mjesta iznosim. Meni je stalo da dr. Mačeka — poštenog i dobrog čovjeka, koji kao takav neće i ne može želiti zlo Hrvatima — upozorim na opasnosti, kojima Hrvati idu neminovno u susret kroz separatističku politiku. Neka se obazre na Istru i Korušku, neka pomisli na županiju Zala u Mađarskoj. Još malo, i nestatiće ne samo našeg imena, nego i svakog traga našeg jezika u tim krajevima.

Dr. Maček zna, da se za poslednjih 50 godina iselilo iz Hrvatske 500.000 Hrvata a da se za to isto vreme uselilo u Hrvatsku tudeg elementa iz Austrije, Nemačke i Mađarske preko 400.000. Osamljeni Hrvati, siromašni, prepušteni sami sebi, uz bijes Srba radi cijepanja države, kakav će otpor dati najezdi Talijana i Nemaca, propagandi njihove jače kulture i civilizacije, kakva će sretstva suprotstaviti instrumentima asimilacije: novac, knjige, novine, industrija, oružje?

I k tomu bočni politički pritisak dvaju kolosa prama jednom patuljku.

Ako se zaboravljaju stare žalbe prama Austriji, zar se mogu zaboraviti činjenice, da se Dalmacija jedva othrvala talijanstva, da je Medumurje bilo skoro potpuno zatrovano mađarštinom, da su Slavonija i Srem bili gusto kolonizovani Švabama i Mađarima i da je trebalo još samo dve do tri decenije, pa da ti naši krajevi izgube posvema svoj nacionalni karakter. Ti pioniri su još uvek na istom mjestu, na osvojenim pozicijama. I, možda, čekaju....!

Neka dr. Maček, kao voda većine Hrvata i kao dobar Hrvat, dobro vagne nekadašnje reči fon Papena: „Austrija i Nemačka imaju i danas iste ciljeve kao 1914. godine”.

A uz to neka uvaži i vagne i ovu informaciju, koja se pruža i njemu, ali i dr. Stojadinoviću.

Dana 9 novembra 1937. godine specijalno za to određeni delegat talijanskog glavnog generalštaba u Udinama održao je izabranim delegatima Udruženja rezervnih oficira triju Venecija, Venecija, Venecija Duliya i Venecija tridentina, predavanje vojno-političkog značaja. Uz ostale bili su prisutni: komandant armiskog korpusa u Udinama i svi komandanti divizija na teritoriji 11 armiskog korpusa.

Taj delegat glavnog generalštaba u Udinama između ostalog rekao je: „Gospodo, ko vjeruje u iskrenost fraze, da Jadran ne razdvaja već spaja, taj vjeruje u doktrinu Rimskog mira. Jadran spaja sve djelove Rimskog Imperija. Jadran je italijansko jezero. Ovim rečima iskazane su sve akcije, koje nas čekaju u bližoj budućnosti. Sa našim susjedom na istoku sklopili smo prijateljsku pogodbu na pet godina. I ta je pogodba obuhvaćena Musolinijevim programom. Za ostvarenje Rimskog Imperija potreban je mir na onim granicama, koje momentalno nisu interesantne. Takav mir imperijalna Italija trebala je za pet godina, a možda će ga trebati još za koji period preko toga vremena. No to nije važno. Ovo je nalagala diplomatsko-politička nužda. Sada ćete, gospodo, razumjeti rad i strpljenje Italije i po potpisivanju prijateljskog ugovora i na istočnoj granici. Taj ćemo rad u bliskoj budućnosti upetostručiti...”

Председник Стеван Тирпић: Ја Вас молим, господине посланиче, да завршите, јер видим непрекидно стално цитирате. Ми морамо да поштујемо Закон о пословном реду!

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Sa obzirom na opomenu gospodina Predsjednika ja prekidam sa citiranjem ovoga važnog predavanja toga delegata i završujem.

Kad se uvaži nemački »Drang nach Osten«, potreba nemačkog prodiranja na Jadran i talijanski »Mare Nostro«, talijansko jezero talijanskog velikog imperija, onda vidimo položaj Hrvata, osamljenih i napuštenih: između strahovitog germanskog čekiča i tvrdog izdržljivog nakovnja.

Pa, pred tim uništavajućim perspektivama, ako dr. Maček može da zaboravi na žalbe protiv Habsburga, zar ne može još lakše, daleko lakše zaboraviti i naše nesporazume, pa, ako hoće, i na krivice nanesene Hrvatima u Jugoslaviji.

Neka se dr. Maček visoko uzdigne nad dnevnim zadavicama i nedaćama, neka pusti maha svojoj prirodnoj širini i dobroti, i on će u sebi i u svim dobrim Hrvatima ponovo naći i dobrog Sveslovena i dobrog Jugoslovena. Neka se baci u borbu za Jugoslovensko jedinstvo i u njemu za jednakopravnost, za slobodu čovjeka, i on će u radu za mirnog doba učiniti, ako ne više, a ono toliko, koliko i pobjednički vojskovođa u ratu.

Neka dr. Maček posveti svoju punu pažnju našoj spoljnoj politici i dogodiće se, da će preko spoljne politikite doći na državni i nacionalni unitarizam, na korst i za sreću Hrvata, pa i svih Jugoslovena.

Sa tih gladišta i iz tih razloga potrebno je i dr. Mačeku postaviti pitanje: koju on spoljnu politiku hoće? Osovinu Rim—Berlin i Nemačko carstvo na granici hrvatske ili je protiv nje?

U ovom momentu nije ni malo teatralno ni patetično pitanje: Quvo vadis Kroatija?

Pri današnjoj međunarodnoj situaciji, krajnje nepregnutoj i kritičnoj, kada se strahovite milijarde troše na naoružanje, kada ratna industrija sveta radi više no u jeku svjetskoga rata, zar se smije kod nas da ostane pri ovakvoj istrošenoj partijskoj Vladi, zar se smije da nastavi sa ovakvim sistemom uprave, u ovakvoj zavađenosti i razrivenosti; zar da J. R. Z., ideoloheterogena, na Vladi bez obzira i nasilnička, u narodu neprihvatljiva i neprihvaćena, zar ta odozgo stvorena i neuspela kombinacija da bude oslonac i nosilac vladavine u Jugoslaviji? Zar da se sa tim ide u susret događajima?

Zar se ne oseća, da treba tražiti više vjere i povjerenja u narodu pred ovako sudbonosnim događajima?

Narod treba spremati za sve napore i na sve žrtve. Narodu našem je već danas jasno pred očima, on uviđa šta se oko njega zbiva; on već osjeća na svojim granicama dvije velike imperije. On zna da do smrti Kralja Mučenika nije bilo ni jedne do pre samo tri godine. Narod zna, da je Vlada dr. Stojadinovića pripomogla i priznala obe imperije na sjeverozapadnim jugoslovenskim granicama; još i više, stvarno se priklonila njihovom bloku. Uz jedno jedino obezbjeđenje za Jugoslaviju: lična naklonost i prijateljstvo g. g. Geringa i grofa Čana prema dr. Stojadinoviću.

Obezbjedenje naših strateških pozicija na Karavankama ne postoji: koruški i istarski Slovenci žrtvovali su; nikakovo obezbjeđenje protivu teritorijalnog revizionizma, pošto su sve druge obaveze ugovora o miru bile odbačene; u stvari pravi revizionizam tek sada počinje u seriji poteza nove manjinske agresivne politike, koja je novi oblik nemačkog i mađarskog iredentizma; Društvo naroda i kolektivna bezbjednost odgurnuti su; naši stari i oprobani prijatelji razočarani su i oslabljeni; Mala Antanta, jedna lepa prošlost, a pakt u četvoro na pomolu!

Događaji se razvijaju mnogo brže, no što se očekivalo. Gde je i u čemu politika ravnoteže i neutralnosti dr. Stojadinovića; u čemu je bezbjednost Jugoslavije i njene budućnosti?

Narod je u očajanju i još uvijek sa dubokim poštovanjem, ali sa strepnjom, gleda u Krunu, gleda i nestrpljivo broji dane. Narod zna iz iskustva da se u trenutku katastrofe ništa više ne da izmjeniti i da će onda sve biti kasno. Odgovornosti se sve više preciziraju i usredsređuju. Sa svoje strane i odavde, mi činimo poslednji apel: Caveant consules! (Odobravaње i pljeskanje na levici).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч у име Радног клуба народни посланик г. др. Мирко Косић.

Др. Мирко Косић: Господо народни посланици, уверен сам да је данашњи експозе господина Министра иностраних дела очекиван од свију нас са необичним интересовањем, и не само од свију нас овде, него и са исто толиким интересовањем биће данашња излагања господина Министра иностраних дела дочекана и широм Европе. Ја жалим само да је тај експозе био релативно кратак и да је оставио недодирнута и нерасветљена по нека веома важна и крупна питања. Али и у овако кратком експозеу има неколико теза, које заслужују да се на њима нешто задржимо, а то је пре свега наш однос према Лиги народа, затим оно друго начело наше спољне политике које гласи: „Одржавати и развијати наше традиционалне савезе и пријатељства” и треће начело: „створити нашој земљи нова пријатељства где год за то постоје реалне могућности”. — То друго и треће начело: одржавати стара пријатељства и стварати нова, доћи ће касније на ред. А сада да се задржимо на првом начелу: Да сарађујемо са свима на обезбеђењу мира у оквиру Друштва народа „обраћајући пажњу да учешћем у томе раду не дођемо у контрадикцију са својом жељом да са свима великим силама Европе одржавамо добре и пријатељске односе и да останемо по страни свих идеолошких блокова”.

Питање је, господо, да ли је у данашњој ситуацији, а ми смо одмах на почетку експозе чули да „наша спољна политика треба да налази најбоље методе у свакој ситуацији за остварење сво-

јих циљева — а то је пре свега безбедност земље и одржавање мира — да ли је такво одређивање спољне политике у смислу међународне сарадње у оквиру Лиге народа, са ограничењем да се при томе не дође у сукоб ни са којом великом силом практично могуће? То значи да кад год Лига народа, као установа када би наступила противу спољно политичке акције једне велике силе — конкретно то би могла бити Немачка и Италија — то значи да у томе случају не мислимо да дођемо с њима у сукоб ни као чланица Лиге народа, него да останемо по страни. Значи да ми напуштамо једну институцију, напуштамо један терен на који се после великога рата мислило да се може обезбедити европски поредак створен системом мировних уговора. Ту се каже у експозеу господина Министра: „да учешћем у томе раду не дођемо у контрадикцију са жељом да са свима великим силама Европе одржавамо добре и пријатељске односе и да останемо по страни свих идеолошких блокова”. То је јасно, да ако би дошли у контрадикцију са том својом жељом, да онда престаје та сарадња.

Али ми смо, господо, читавим низом других аката у нашој спољној политици напустили тај терен безбедности поретка утврђеног мировним уговорима. Напустили смо прво слабењем Мале Антанте и слабењем у последње време и Балканског споразума, а пре тога и слабењем Лиге народа које ни један од господe предговорника није поменуо. Не ради се овде само о споразумима које нисмо регистровали код Лиге народа, него у једном отсудном моменту у марту 1936 године, када је Немачка ушла у демилитаризовану зону Рајнске области, када је на заседању Лиге народа, које се тада одржавало у Лондону, у име Мале Антанте Титулеско, на основу сагласности са нашим делегатом др. Суботићем, изјавио да ће Мала Антанта учествовати у евентуалним санкцијама које би Лига народа превзела противу тога кршења мировних уговора. И господин Титулеско је био демантован, — речено је да др. Суботић није био овлашћен да то изјави. Наш посланик у Лондону, покојни Славко Грујић, дао је поводом тога једну изјаву „Тајмсу” која је била нејасна, и остало је после тога необјашњено да ли смо се ми у томе питању солидарисали са Чехословачком и Румунијом или нисмо.

То је био први ударац задат од наше стране Лиги народа 1936 године.

Мала Антанта је била установа коју смо створили после рата ради обезбеђења мира у дунавском басену. Тада је то учињено ради заштите од евентуалних ревизионистичких покушаја Мађарске и евентуалне рестаурације Хабсбурга.

Али у томе моменту када је стварана Мала Антанта претпостављало се да ће Немачка бити држана у границама одредаба мировних уговора од стране великих сила, тако да су чланице Мале Антанте сматрале за свој специфични задатак да обезбеђују поредак овде у дунавском басену. Смисао, ипак, Мале Антанте јесте несумњиво одржавање поретка свеједно ко би био онај ко би тај поредак имао да обори.

Балкански споразум је имао исто тако да обезбеди ситуацију створену мировним уговорима на Балкану, али је имао још једну другу намеру, а то је: да обезбеди независност балканских народа, свију, од евентуалног покушаја надирања великих сила на Балкан. Ми смо доживели, односно

г. Министар иностраних дела је доживео, недавно у Анкари, да му је саопштено образовање, склапање ужег савеза између Грчке и Турске и то са оправдањем да смо ми били ти који смо слабили уверење Грчке у Турску, у ефикасност Балканског споразума нашим посебним споразумом са Бугарском! Тако је, дакле, и у тај Балкански споразум, тај инструменат за одржавање поретка створеног мировним уговорима, унешена подвојеност!

Нема никакве сумње, господо народни посланици, да су то само спољни догађаји, спољни отсеви једног много дубљег процеса преображавања читавог поретка. До недавно, до пре неколико година, веровало се и мислило да се системом мировних уговора може одржати њиме створени поредак, тј. постављене границе, да неће доћи, бар у догледно време, никакви озбиљнији покушаји за обарање тога поретка. Међутим, одмах после рата почеле су да се појављују нове снаге које су налазиле да та равнотежа, која је створена мировним уговорима, њима не одговара. Наступила је преоријентација у расподели међународних снага. Италија, која је одмах од почетка помагала Немачку да се искобеља из обавеза наметнутих мировним уговорима, образовала је ону доктрину која одговара једној великој и озбиљној реалности, доктрину о народима и државама које „имају“ и које „немају“, то јест, које имају базе сировинске и велика подручја за даље развијање своје националне снаге и оне које немају такве базе.

Италија се солидарисала у томе погледу са Немачком да је и ова пренасељеношћу својом упућена да тражи нове животне могућности. Једна и друга, и Италија и Немачка, отворено проповедају и покушавају, шта више делимично и успевају, да измене тај поредак у Европи, који им не даје довољно животног простора, да створе себи нове животне могућности. Једном речју, међународни простор се динамизирао. У њему се појављују нове снаге, које из основа мењају досадашње односе и које обарају равнотежу која је била мировним уговором створена. Питање је куда те нове снаге, које расту из дана у дан, куда оне траже излазак, којим правцем? Италија развија идеологију обнове Римске империје не из неког историског романтизма, него што у оквиру те идеологије може да изврши концентрацију својих националних снага да би проширила животни простор својој нацији. Немачка исто тако на првом месту поставља захтев уједињења свију Немаца. Уједињење свију Немаца практично значи бар аншлус и одузимање 4 милиона Немаца од Чехословачке. Свеједно да су тих 4 милиона Немаца колонизацијом били импортирани у Чешку земљу, свеједно да су они размештени тако да стратешки доминирају чешким котлинама, свеједно да би Чехословачка била лишена својих животних база, својих индустријских најважнијих крајева. То је прва етапа стварања великог блока. Али та иста политика Немачке и њени посиоци нису крили шта ће бити друга етапа. Јер тај блок од 80 милиона Немаца аншлусом Аустрије и присаједињењем Судетских Немаца, тј. њиховим одвајањем од Чехословачке, не решава питање проширења животног простора Немачке нације, јер је још увек у том простору од 80 милиона сувише много људи и сувише је мало сировина и сувише мало је подручја за производњу животних намирница. Према томе баш самим проширењем

Рајха, увеличавањем његовим на степен империје од 80 милиона људи постаје још интензивнија за њу потреба да нађе базе за egzистенцију и за даљи развитак своје националне моћи! Где? Највише би било мислити да би то било решено враћањем колонија Рајху. У тој дискусији око проблема расподеле сировина, међународне расподеле, и око проширења база egzистенција појединих нација, у тој дискусији, која се већ годинама води пред разним форумима, доказано је несумњиво да Немачке колоније не решавају то питање! То признају усталим и сами одговорни државници Немачког Рајха. Недавно, пре неколико дана, један од чланова владе Рајха, казао је: нису за нас колоније, питање, којим се решава обезбеђење потребних сировина, него је то надасве питање националне части! После тога долази, кад се буде решило питање националне части, после тога долази питање где ће наћи потребног животног простора.

Господо народни посланици, господин Министар иностраних послова нагласно је да је један од задатака односно његовог треће начело спољне политике: „отклонити све неспоразуме на нашим границама и створити нашој земљи нова пријатељства гдегод за то постоје реалне могућности.”

То је врло лепо. Само да видимо шта иза реалних могућности може да стоји. Да ли су наше затегнутости и повремена трвења и повремене опасности од сукоба на нашим границама потицале само из „неспоразума”? Да ли између нас и Мађарске, између нас и Италије, између нас и сутра Немачког Рајха на Караванкама, да ли постоји само „неспоразум”?!

Па да продужим: да ли између нас и Бугарске постоје само неспоразуми? И да ли та нова пријатељства: пријатељство Италије, пријатељство Немачке — да ли су она реално могућа? И то једно и друго истовремено да ли је реално могуће? Ја бих разумео да је могуће пријатељство између нас и Италије ако би било фундирано заједничком свешћу опасности од трећег — од опасности Рајха, који надире према Јадрану и низ Дунав. Али кад то није база пријатељства између нас и Италије, него истовремено постоји још колико уска сарадња између Италије и Рајха — и та уска сарадња иде тако далеко да, како се види, Италија напушта своја интересовања у Аустрији, да не зазира од појаве великог Рајха на Бренеру, — значи да су они међусобно уже везани за неке друге крупније интересе и подухвате, него што би било само обезбеђење мира у Средњој Европи.

Питање наших односа са Немачким Рајхом — то ново пријатељство — то је, извесно, најкрупнији наш национални проблем и, према томе, најтежи задатак наше спољне политике.

Господин Министар спољних послова добио је једноме предговорнику: да смо се ми везали у пријатељству са Трећим Рајхом ради одржавања мира. Ради одржавања мира у Европи била је предвиђена институција Лиге народа. И ту институцију напустили су редом они, који нису били задовољни да се одржава мир, који нису имали намеру да учествују даље у одржавању мира. И један за другим како су напустили, одмах су пошли у немирне и немирољубиве активности! Да ли постоје реалне могућности за то ново пријатељство? Одговор на то питање зависи од објективних околности, објективних снага које ће одлучивати о држању Немачког Рајха и нашег држања према њи-

ма, и зависи од духа, који је данас неколико пута овде спомињан, од менталитета, којим се извлаче закључци из објективних чињеница и објективних околности, под којима живи једна нација или у којима се налази једна сила. Објективне околности Немачког Рајха несумњиво су такве, да захтевају проширење животног простора, али животни простор не мора да се ствара увек силом оружја и не мора да се ствара проширавањем и суверенитетом тј. освајањем нових подручја.

Животни простор може да се прошири и интензивирањем међународне размене добара, или исељавањем, колонизацијом, али не политичком, него приватном, економском колонизацијом, исељавањем вишка становништва у друге непренасељене крајеве и земље.

Међутим, менталитет једне или друге нације забрањује тај пут, онемогућује га. Исто и у Италији, као и у Немачкој, неће да се „драгоцена крв нације“ пушта у свет, да одилази у, рецимо, Јужну Америку, да одилази у страна подручја и да тамо налази, истина, хлеба, али да буде изгубљена за националну заједницу, тј. да буде изгубљена за онај задатак увећања силе, увећања националне моћи. Него, Италија и Немачка одлучиле се и проповедају, да они хоће да створе тај животни простор својој деци, целокупном прираштају у сопственој земљи, не у данашњим границама, него да прошире те данашње границе, да прошире животни простор који је под влашћу, под империјумом њиховим. Значи, отворено проповедају потребу политичке војне експанзије. (Одобравање и плескање на левици.)

Италија је отишла и освојила Етиопско царство, али се не задовољава тиме, јер ће покушати да створи превласт на Средоземном мору и да реализује — колико буде успела — некадашњу Римску империју.

Немачка предвиђа друге могућности. Осамдесет милиона у једном Рајху, једне националне свести и то свести необично интензивне, сви политички једнако настројени, „глајхшалтовани“, под командом једне енергичне руке, могу да владају, стварно да владају, са једним огромним простором, у којему се налази неколико, пет-шест, народа од по десет-петнаест милиона који међусобно немају никакве додирне тачке, који немају никакве заједнице, мисли етничке, психолошке; имају само нешто што би им било заједничко, а то је заједничка опасност, коју или неће да виде или је не виде.

Ми видимо истовремено политичаре мађарске, који имају исто толико разлога да страхују од експанзије немачког Рајха у Дунавском базену, као што имамо ми, — видимо да налазе могућности, да мисле да постоји могућности, да сарађују на тој експанзији.

Господин Миливој Перић је развио данас врло лепо и врло инструктивно једну историјску паралелу, која, иако у размаку од неколико стотина година, у историји има заиста инструктивне сличности, то је надирање Османлија од југоистока на северозапад и Немаца са северозапада на југоисток где је у етапама вршено освајање, јер једни и други народи на њиховом путу нису били свесни заједничке опасности.

Господе народни посланици, тај менталитет о коме је реч, који извлачи закључак из тих објективних чињеница, да се та нација множи, да је

њезина територија пренасељена, тај менталитет је код Немаца релативно константан и можемо рачунати њиме за дуг период. Ја ћу казати још неколико реченица о томе, да буде јасно о чему се ради. Имамо стару паролу Немаца: „Моћ иде испред права.“ Имамо на почетку рата оно признање да су „уговори комадићи хартије!“ Имамо паролу националсоцијалиста, који се хвале, да је у њима необично јако нордиско, „северњачко лукавство“.

Имамо недавну изјаву господина Гебелса, Министра пропаганде, који развија идеје у Трећем Рајху, који је једну библијску реченицу само у пола цитирао, ону „Будимо питоми као голубови, а мудри као змије“. Он је голубове прогутао и рекао само: „Бићемо мудри као змије“. Господе, ми слушамо стално наглашавање преосетљивости Фирера Трећег Рајха за „част нације“. Кад год се изјашњавао за мир, свагда је казао: „Ми ћемо бити за мир, осим кад би нам неко дирнуо у част“. Али, господе, част је субјективно осећање и повреда части подлежи веома субјективним интерпретацијама. Увек кад нам конвенира, можемо да конструирамо да је повређено осећање части. Ту су људи различито осетљиви, а нарочито није могуће контролисати кад та осетљивост постоји, а кад је фингирана. Ми смо пре неколико дана чули изјаву господина фелдмаршала Геринга, личног пријатеља и мал'те не другара нашег Министра спољних послова, који је на дан ваздушнoг оружја — Luftwaffe — 1 марта, изјавио две ствари. Прво се похвалио како се Немачка потајно — *getarnt* наоружавала пре но што је збацивала обавезе по мировним уговорима и тиме је признао оправданост разлога онима, нарочито Французима, што се даље наоружавају, јер Немцима увек могу пребацити да су се тајно наоружавали док су тражили да се други разоружавају. Он је изјавио друго, што је нарочито интересантно, да је ваздушно оружје — Luftwaffe — „најоштрије ратно оружје“ које никакве параде мирнодопске неће да прави и онда што је врло значајно: „Ми као људи желимо истина мир, али као род оружја горимо од нестрпљења да покажемо, упркос свима нашим непријатељима, колико смо непобедиви!“ То је, господе, тај менталитет. Има, господе, још једна реченица која обележава тај менталитет и коју је националсоцијалистички режим прогласио као темељни принцип свог схватања света, као своју животну филозофију, а то је, да је „право оно што немачком народу користи, а неправдо је оно што му шкоди.“ То је једно софистичко схватање које је старо 2000 година, али то је темељни принцип читавог новог национал-социјалистичког законодавства, а нарочито организације судства. Кад се има тај менталитет у виду, кад се знају те објективне потребе експанзије немачког Рајха — немачки Рајх је за 40% гушће насељен, него што немачко тле може да исхрани — кад се те објективне околности имају у виду, онда знамо трајност и постојаност тих експанзионистичких тежњи. Оне нису биле никада исчезле, оне су биле мировним уговорима пригушене. Али онога момента када се Немачка ослободила тих тегова, тога момента те тежње испољиле су се у свој својој виталности.

Господе народни посланици, народ Југославије живи већ 10 година под једним режимом потпуно неслободне јавне речи и писане и говорене. У последње време та неслобода можда је још оштрија, али у сваком случају 10 година није ди-

скутовано довољно слободно о свим основним питањима, животним питањима и унутрашње и спољне политике.

И, сада, када је на помолу једна тако велика опасност, Немачки Рајх који може сутра да буде са 80 милијона и који с тих компактних и концентрисаних 80 милијона лако може да влада са 80 па ако хоћете и 100 милиона других, који нису компактни, и нису једно, у томе моменту наш Министар спољних послова преко свога шефа Пресбироа склапа са шефом Немачке пропаганде један споразум о штампи, који споразум треба да обезбеди немачкој политици неприкосновеност критике код нас. Ништа што би било штетно по углед и интересе Рајха не сме код нас бити написано. Колико је данас Трећи Рајх осетљив на сваку критику, можете видети по томе, што се недавно нису либили ни тога, да су захтевали од Енглеске, да има обуздати своју штампу, а која штампа није сокачка него критичка, и да се не дозволи критичко писање о приликама у Рајху и о настојањима Рајха, — колико су више енергије могли да дозволе себи према нама да захтевају „брњицу“ за нашу штампу, када се ради о питањима политике Трећег Рајха. А, господо, то значи да нам се одузима и последња могућност да обавестимо нашу ширу јавност, наш народ, о стварној опасности која постоји и која претстоји и за нас тј. тражи се од нас да се унапред одрекнемо моралног наоружања, да се унапред одрекнемо могућности, да се оријентишемо за будуће опасности. И, ми смо на то пристали! (Пљескање на левици. — Војислав Лазин: Нисмо ми, само Стојадиновић!)

Енглески одговорни министри одбијају од себе и помисао да би могли приступити неком обуздавању своје штампе, када год је реч о једној објективној критици. Они могу само да упуте апел тој штампи да води рачуна о осетљивости, али не и да угуше слободу критике сваког грађанина Велике Британије. Ми смо се одрекли могућности да ма шта информативно-критичког чујемо о политичким настојањима Трећег Рајха.

Господо народни посланици, у тој промени међународне ситуације, појавом тих динамичких снага тј. изменом става Италије према творевинама мировних уговора, њено придружење Немачкој, у Азији и Јапану, приступање политици мењања и укидања постојећег стања, политици експанзије, паралелно с тиме, наравно, да су измењене и извесне конкретне ситуације и на нашим границама.

Ми смо последњих година признањем права Италије на њен специјалан положај у Албанији, који мислим није признат само прећутно кроз споразум са Италијом, него се тврди да постоји у том погледу и један анекс, међу неколико анекса, који постоје уз тај споразум.

Затим наш споразум о пријатељству са Италијом. Он обезбеђује наше границе од стране Италије, али ништа у томе споразуму нема да нам Италија гарантује наше границе уопште. Према томе ни према Мађарској. Значи, да је цела наша граница према Мађарској негарантована (Глас са деснице: Лако ћемо!) „Лако ћемо“! — данас Мађарска приступа наоружању са скоро десет милијарди динара. Мала Антанта је такорећи већ непостојећа, па није ни протествовала против тога акта Мађарске, да приступа наоружању, иако није дошло до споразума, који је био покушан међу члановима Мале антанте са Мађарском, односно који је

требао бити склопљен заједно између Мале антанте и Мађарске.

Према Италији, и Италија нам обезбеђује наше границе у моменту кад треба сву своју војну снагу на другој страни. Значи да је постигла код нас да ми гарантујемо њена леђа да може да употреби сву своју снагу у борби, засада међународној дипломатској, јер ништа према нама не мора оставити, може неподељеном својом снагом наступити код својих захтева у Средоземном мору, или где би иначе имала да их реализује. У ствари, ми смо оспособили Италију да са пуном тежином своје снаге може да иде за реализовањем тих нових експанзија. (Одобравање на левици).

На нашој граници има још једна промена, о којој су предговорници доста говорили, то је промена према Аустрији. Та ће се промена у пуном свом значењу испољити за неколико месеци, вероватно током ове године, неће дуго да траје, видеће се каква се снага ту појављује. Ја не верујем да би се немачка експанзија сконцентрисала само на драг на Јадран. Јадран је једно затворено море, то је једна затворена флаша, чеп је у рукама Италије на Отранском каналу. Ту Немци немају шта много да траже, то може да буде једна диверзија њихове експанзије, у колико би се разишли са Италијом, али главно је подручје експанзије њихов пут низ Дунав. То је стари пут, у томе подручју има свега онога, што њима треба. Не у колонијама афричким, него овде, ту има животних намирница, ту има сировина, бакра, бауксида, цинка, дрвета, мангана, — свега. Ту се може све то наћи.

Немачки Рајх је у могућности да постигне позиције експлоататора тих подручја и без војног освајања. Он је у могућности принципијелно. Блок од 80,000.000 са огромном војном силом, може да наступи са захтевом и према Мађарској, и према Југославији и према Румунији, чак према свима једновременно: имате да ступите са мном у Царинску унију!

Ви ћете казати, па може да има за нас и добре стране ако ступимо у Царинску унију. Замислите, ако би се продавало жито и стока по оној цени, по којој се плаћа немачким продуцентима стоке или немачким продуцентима жита.

Скоро идеално стање за наше аграрце. Само у немачком Рајху данас влада још једна концепција, још једно схватање, које није чисто политичко али је у тесној вези и са спољном политиком, а то је концепција да није потребна међународна размена добара, или да није она од првокласнога значаја, већ да је од првокласнога значаја да сваки народ у своме животном простору, у својој, како се то каже „просторној привреди“ може да задовољи све своје потребе и тако по тој њиховој концепцији у кругу тога великога простора има да се организује укупна производња према потребама Рајха.

Али кад се организује нешто плански, онда неко мора да буде који прописује план, који контролише извршење плана, који командује, једном речју у тој великој просторној заједници, у тој просторној заједници, у коју улази 80 милиона Немца и десетак милиона Чехословака, 15 милиона Југословена, Мађара непуних 10 милиона, Румуна 15 милиона, у тој просторној заједници унапред се зна ко командује! То командовање

није чисто диспонирање управника једног привредног предузећа, него је то командовање организована власт на томе подручју, јер то је контролисана привреда и диригована до тога степена да је строго узевши један степен колективистичке привреде.

Господо народни посланици, било је критичара новог поретка у Немачкој, који су налазили да тај нови поредак много потсећа на прилике у Русији и назвали су национални социјализам националним болшевизмом. То на први поглед може да збуњује пошто се национал-социјализам у својој спољној политици служи антикомунистичком пропагандом и своје огромно наоружање правда пред целим светом мисијом својом да нарочито Средњу и Источну Европу заштити од болшевизма. Али је био један моменат, у коме се показало да то није ништа друго него вешто камуфлирање других циљева који су данас споменути. То је било издавање Тухачевског од стране шефа Гестапоа Химлера Стаљину. Тухачевски је успео да направи нешто са немачким генералима Фричем, Бломбергом и осталима који су после Рапалскога уговора помагали изградњу руске ратне индустрије и давали инструкторе Русији, надајући се да ће тамо имати резерву, да реализују своје планове ако то не би успели на другој страни. Са Тухачевским било је кувано збацавање Стаљина, са тим продужењем, које овде није речено, да после та Русија помогне те немачке офицере, претставнике феудалне класе и тешке индустрије, да они изврше рестаурирање своје династије и да се ослободе својих нових господара. И у томе моменту видимо како се врши издавање плана интернационалног болшевизма од стране националног болшевизма, о обостраном ослобођењу од болшевизма у Русији и оваквог националног болшевизма у Немачкој. (*Милан Банић*: То нема никакве везе с нама!)

Том приликом се видело колико огромну улогу, г. Банићу, игра чак и новац за задобијање у међународној политичкој акцији... (*Живо одобравање на левици*)... и за добивање људи да воде политичку акцију и против сопствене владе, и против сопственог режима и против интереса, крајњих интереса, своје Отаџбине. (*Живо одобравање на левици*). — *Милан Банић*: Дакле, по Вама су и Троцки и Бухарин и Риков плаћени! Што се Ви са њима идентификујете, ако Бога знате? (*Александар Дачић*: И цигани имају пара, али је потребно овде нешто друго. — Жагор и објашњења.)

Сада се, господо, намеће питање да ли у једној ситуацији, која је пуна толико великих нових момената, нових снага, снага са доста већ видљивим и одређеним правцима деловања, да ли се у тој новој ситуацији за ове, који стоје на путу тим снагама експанзије, препоручује политика „нових пријатељстава“, т.ј. да ли су она ту „реално могућа“, како је г. Министар спољних послова рекао, или пак нису, и да ли у таквој ситуацији, где се већ откривају груписања тих снага, које могу да дођу у сукоб, постоји могућност и за веће силе него што смо ми да одржавају истовремено стара, традиционална пријатељства и савезе и да буду пријатељи са овима, који цео тај поредак, на којима почивају та стара пријатељства и савези, цео тај поредак хоће да оборе?

Ја се бојим и имам ту импресију да код сталног нашег понављања, да ми не напуштамо старе пријатеље и савезе, да ми остајемо и даље, ма шта радили иначе, савезници Француске и даље не знам да ли и Чехословачке, — јер не знам ко су ти „стари савезници“, — бојим се да се преврћа једна веома значајна и важна ствар, а то је ово: Пријатељство и савез то није парче хартије које се потписује, и које веже људе, или не веже, већ према томе како се хоће накнадно да интерпретира, него пријатељство и савез огледа се у томе да ли је изражено постојање у ставовима, у поступцима, у међусобним сталним односима, у међусобној сарадњи и у међусобном поверењу. Ту постоје савези, или не постоје. Немамо ми тапију од Француске у џепу! Ако ми много „врдамо и много тактизирамо, у моменту кад више нема места тактизирању, када је свако тактизирање анкуражирање онога другог, т.ј. дајемо му куражи да учини нешто што није никако у сагласности са интенцијама наших савезника и интересима нашим сопственим, — у томе моменту можете те наше савезнике, са потписом парчета хартије да натерате да прво у себи, у души, кажу, баш као што је казао Пол Бонкур: Француска је обезбедена својом силном армијом и својим утврђењима и својим ослоном на Енглеску. Али, ти мали народи, чиме су они обезбедени?

Обезбедени су тапшањем и плескањем камерада г. Геринга нашем Министру спољних послова по рамену и чиме још? Постављамо питање: чиме смо ми обезбедени? Лиге Народа нема, јер се тврди да Лига народа није ефикасна а, осем тога, одговорни г. Министар каже „ја учествујем у Лиги Народа само дотле док не дођем у сукоб са новим пријатељима, али чим дођем с њима у сукоб, ту престаје моје учествовање у Лиги Народа. Дакле, нема обезбеђења. Савезнике, кажете, начео је црв. Господо народни посланици, ја бих очекивао једну реалнију или субстанцијелнију примедбу. Та примедба била би: Савезници су далеко. Али то да је црв начео Француску, у то су веровали Немци 1914 године па су се грдно преварили на Марни и Вердену а исто тако ће се и идући пут, кад буду напали Француску, преварити љуте... (*Плескање на левици*)... јер су Французи пре свега свесни, да могу да живе слободни само и једино у независној Француској. Тога су они свесни и зато ће је сви бранити, и они са деснице и они са левице, а они на левици, овог пута, још жешће, јер ће се борити против једног противника за кога верују да је узрок свему злу на свету, да деца њихова не могу да живе због њих и да због њих не може да постоји правда у свету. То верују код њих они на левици. Наши савезници су далеко и ту настаје питање: Кад имамо тако удаљене савезнике — Чехословачка је у горем положају него ми, — кад имамо тако удаљене савезнике, шта треба чинити? Спријатељити се са онима који хоће да Вас прегазе?! Је ли то решење? Може ли се с њима? Је ли то реална могућност? (*Александар Дачић*: Али са комшиницом у првом реду!) Италија као комшиница била би природан савезник ако се није везала за много крупније потхвате? (*Један глас*: Ми ћемо то да одрешимо!) Зато смо ми мали. — У тој ситуацији се намећу две могућности, у тој ситуацији постоје две потребе. Једна је, прво извршити консолидацију земље... (*Живо*

плескање на левици) ... имати добру унутрашњу политику, па онда не бисмо морали да водимо рђаву спољну политику због рђаве унутрашње политике. Затим: спремити се и материјално, не само морално, али и морално, и материјалне жртве и све што је потребно морамо да учинимо да будемо спремни. (Др. Часлав Никитовић: Тога се не бојте!) Ја се бојим да тако не радимо. За наоружање модерно и савремено потребно је да се има времена, да се војска научи руковању модерним оружјем које изискује много више техничког знања него дојучерашње. (Александар Дачић: Научиће се за два сата!) А извињите, за тенкове, за авијацију треба много више. Постоји опасност да ми нећемо имати времена да извршимо потпуно обуку за тако савремено оружје. Има још једна могућност, а то је имати наслона на савезнике или савезника у близини. За време рата ми смо добијали нешто оружја и нешто муниције из Русије Дунавом. (Један глас: Рђавог!) Па, и рђавог и доброг, ја сам имао за време рата руску пушку која није била рђава. — Али код нас постоји једно апсолутно „не можемо и нећемо“ да признамо Совјетску Русију. Цео свет је признао. Признала је Енглеска чији је владалац у најближем крвном сродству са царском кућом руском, али ми не можемо. Човек долази код нас у сумњу да је комуниста ако захтева признање Совјетске Русије, иако то признање Совјетске Русије и какви такви односи са Совјетском Русијом могу да буду диктовани у потребама војног снабдевања. (Др. Часлав Никитовић: Ми признајемо руски народ, али не и болшевизам!) Али пошто је болшевизам стварност, ми стварност не признајемо; ми признајемо „стварност“ код Италије и код Немачке, али овде код Русије не признајемо је. (Александар Дачић: Цабе губите време!) Не мислим ја Вас ни у што да уверавам, време ће бити то које ће донети сва потребна решења — ако не буде касно.

Овде се покушала правдати преоријентација наше спољне политике тобожњим трговинским потребама. Да није овакве преоријентације, каже се, ми не бисмо имали такав извоз. Г. Министар иностраних послова изговорио је једну емфатичну реченицу која гласи: „Југословенском извозу отворене су данас све пијаци света“. Пардон, ја не знам кад те све пијаци света у мирно доба, после рата, нису биле отворене. Био је један период санкција кад ми нисмо хтели да извозимо али иначе пијаци целог света су увек биле отворене. То ако случајно неко има амбицију да извози, рецимо, волове у Палестину, да „осваја једну нову пијаци“, да се похвали да је освојио нову пијаци и на то жртвује 10 милиона, 6 милиона државних а 4 приватних извозника, па то су потпуно неозбиљни подухвати.

Указано је већ на то да смо имали најинтензивније трговинске односе са Италијом кад су политички односи били најзатегнутији. Не иде паралелно трговинска политика са спољном политиком, и не иде у конкретном случају ни у Немачкој, која продужује своје трговинске односе са Совјетском Русијом кад мал'те неће да јој објави рат или стави под интернационални карантен! Немци су од нас извозили и извозе сировине и животне намирнице зато што их нужно требају. (Један глас: Могу их наћи и на другој страни!) Тако повољно их не могу наћи, док су и Бугари били толико паметни да су им отказали тако повољне

услове под којима им ми лиферијемо. (Александар Дачић: То не стоји!)

Али постоји једна друга тесна веза не између трговине и спољне политике, постоји једна друга тесна веза, а то је између унутрашње ситуације једне земље и њене спољне политике. Господин Министар спољних послова у своме експозеу на једном месту чак је индицирао ту везу, и ја сам се изненадио да је то рекао нако друге ствари није изнео. Он је рекао: „Наш нарочити географско-политички положај, (то је то са чиме Немци стално оперишу: „геополитички“ њихов положај!) то је питање наше унутрашње консолидације и потреба наше спољне ситуације императивно су захтевале овакву политику“.

Питање наше унутрашње консолидације! Шта се крије иза те реченице? У нашој земљи шестојануарски режим није успео да донесе унутрашњу консолидацију. Консолидација није успела, зашто? Баш у јеку шестојануарског режима била је једна извесна снага и једна извесна група које су радиле против егзистенције Југославије или, бар, овакве Југославије, и налазиле су ослонац код извесних других сила, не само ослонаца у Италији него и у Немачкој. (Александар Дачић: И у Маџарској.) Свакако и у Маџарској, јер је она у томе погледу била под командом Италије или бар покривена Италијом. И наша спољна политика је дошла, изгледа, на идеју да одузме те ослонце тим унутрашњим непријатељима тиме, што ће се приближити спољним, и непријатеља претворити у пријатеља. Дакле, под утицајем тих потреба унутрашње консолидације извршено је приближење ка Италији. Ми нисмо добили од Италије много. Нисмо добили чак ни изручивање убица Краља Александра. Ни то нисмо добили. Нисмо добили ни њихово потпуно елиминисање из сваке активности. Они су у резерви. (Чује се: Они су у Америци.) Нису сви. То унутрашње питање, наше унутрашње консолидације, које признаје и сам господин Министар иностраних дела, детерминише нашу спољну политику, не само геополитички положај, него и питање унутрашње консолидације! То је, господо, управо оно што је најспорније између нас и између нас у разматрањима наше спољне политике. (Бурно плескање на левици.) А то је онај моменат где постоји срећна једнодушност гледања на ствари и код Хрвата и Словенаца и Срба, схватање, да ми имамо да тражимо обезбеђење наше националне слободе у наслону, не на те велике суседе који могу само да буду реални непријатељи, — јер смо им на путу њихове експанзије, — него у наслону на велике демократске земље. (Бурно одобравање на левици и узвици: Тако је!)

На тој линији се налази и др. Мачек са Хрватима. На тој линији се налази и др. Коросец, односно, словеначки народ, хтео не хтео. Он мора да вришти кад се појави на Караванкама Трећи Рајх; а на тој линији се налази и српски народ. Ми смо, господо, видели кад је долазио гроф Ђано, кад је долазио барон Нојрат и кад је долазио Делбос, ми смо видели где је српски народ. (Узвици: Тако је!)

Господо народни посланици, у овој данашњој међународној ситуацији опасна је ствар затварати очи испред реалних снага које се налазе у покрету, које се налазе у покрету у већ одређеним правцима. Ја сам као млад човек пре 25 година био

уочио ту опасност, свакако истовремено кад и многи други, уочио сам опасност која нам прети од германског Рајха, па сам написао једну дебелу књигу о томе. Прочитаћу вам један краћи став из те књиге, јер он, и после 25 година, није ништа изгубио од своје актуелности, а то је ово: „Догађаји долазе; њих не стварамо ми. Но од наше воље и разума зависи: колико ће нас ти догађаји погодити, колико ћемо ми бити спремни да их дочекамо. Ако не будемо приправни, онда нас чекају тешке кризе и болови преображавања. Ми морамо наше непријатеље упознати, морамо знати њихове циљеве, морамо знати правце њиховог културног и политичког живота. Не правдајмо се да немачки народ о нама тако мало зна, да он о души и способности Југословена има тако криве појмове. Незнање је привилегија моћних и силних, — то оставимо њима.”

При завршетку хоћу да вам испричам један кратак догађај с том књигом. Тај се догађај десно непосредно пред рат, 1914 године. Ја сам тада са својим куфером, у који сам био метнуо десетак примерака ове своје књиге, прешао у Србију. Кад сам био на граници, на царинарници у Текији, један поднаредник финансијске страже прегледао ми је овај куфер, па кад је видео ових десет књига и прочитао на њима наслов „Германија”, он је отсечно узвикнуо: „Германија не може у Србију!” Ја бих се радовао ако би у нашој политици не царински поднаредник, него „велики финансијер” господин др. Стојадиновић казао: „Германија не може у Југославију!” (Бурно плескање и одобравање на левици.)

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. Милан Банић.

Milan Banić: Gospodo narodni poslanici, neću vas zamarati, pa neću u diskusiji o budžetu spoljnih poslova progovoriti ni jednu reč, na primer, o konkordatu. Mislim da je pitanje konkordata tako rešeno da je tim rešenjem zadovoljna ne samo Kraljevska vlada nego i pravoslavna crkva, kao što pokazuje poslednji kominike Arhijerejskog Sabora. Ja bih rekao čak da je zadovoljan i Vatikan, ma da to ne pokazuje. (Smeh.)

Slušao sam pažljivo diskusiju o našoj spoljnoj politici. Slušao sam govornike sa levece, slušao i govornike sa desnice. I odmah mogu da konstatujem ono što sam konstatovao i u načelnoj debati! Gospoda sa desnice kažu: »Naša spoljna situacija — to je samo cveće, to su same ruže«; a gospoda sa levece kažu: »To je samo trnje!« Gospoda sa desnice kažu da je naša spoljna situacija takva da možemo mirno spavati na oba uva, a gospoda sa levece kažu: »Naša je spoljna situacija takva da treba da se vladamo kao da nas neko bocka iglom«.

A ja nisam kriv što nema ruža bez trnja (Smeh); ja nisam kriv što u spoljnoj politici ne možeš spavati na oba uha, ali se ne možeš ni onako ponašati kao da te iglom bockaju!

Ako hoćemo da ocenimo valjanost jedne spoljne politike, da kažemo je li dobra ili loša, onda treba, pre svega, da učinimo osvrt na prilike oko nas, osvrt na razvoj međunarodnih odnosa u Evropi posle Svetuskog rata. Ja ću, razume se, kod toga osvrta da budem sasvim kratak.

Vi znate, gospodo, da su se posle rata među samim Saveznicima, pobednicima u sverskom ratu, suko-

bile dve teze, teza američka (Vilzonova), i teza evropska (Klemansovljeva, Lojd Džordžova, Soninova it. d.) Teza američka, išla je za tim da se posle rata organizuje gotovo ceo svet na načelima bratstva i iskrenog opšteg izmirenja, da bi mir trebalo da bude gotovo mir bez pobedilaca i bez pobedjenih, da bi Društvo naroda trebalo da bude u punom smislu reči Zajednica jednakopravnih naroda. To je bila teza Vilzonova, teza idealistička. A teza realistička, teza stare grešne Evrope zamišljala je mir prilično drukčije, jer je ona htela da vodi računa o principu: »Vae victis!« — »teško pobedenima!« I vi znate da je iz sukoba ovih dveju teza, Vilzn, koji je bio otac zamisli o Ligi Naroda, povukao konzenkvence, odrekao se, razočaran i ozlojeden svoga deteta; znate da Sjedinjene Američke Države nisu potpisale Versajski mirovni ugovor i odbile da uđu u Društvo Naroda. To je bio prvi, neobično snažan udarac, nanesen Društvu Naroda.

U daljem razvoju evropskih prilika, vidimo da upravo velike sile potkopavaju prestiž i autoritet instrumenta koji se zove Društvo Naroda. Čovek pada gotovo u iskušenje da upotrebi drastično poređenje, i da kaže: velike ribe ne žele da male ribe budu od njih zaštićene! Zato, posle Sjedinjenih Američkih Država izlaze iz Društva naroda Japan, Nemačka i Italija, tako da na koncu u njemu ostaje Francuska i Engleska, a naknadno mu prilazi Sovjetska Rusija. Vidimo još jednu pojavu: Velike sile ne samo da iz vana miniraju Ligu Naroda, nego je i iznutra kompromituju i paralizuju. Neću se dugo zadržavati na ovoj pojavi, ali ipak postavljam pitanje: Ko je najteže kompromitovao Ligu Naroda u abisinskom pitanju? Ko je dao Italiji potstrek i privolu da uđe u Abesiniju? Ko je upropastio sankcije i sankcionističku politiku? Treba li da kažem, ko? (Čuje se: Zna se!) Zna se — ne treba, dakle, da kažem! Nedavno je Pol Bonkur kazao: »Liga naroda potrebna je malim narodima; veliki narodi mogu biti bez nje!« Stvarno, veliki narodi pokazali su da mogu biti bez nje. Ali šta mogu imati od nje mali narodi i nesređene nacije? Videli smo na primeru Abisinije, Kine i Španije! I sasvim je tačno ono što je reko nedavno Čemberlen: »Mali narodi ne mogu naći efikasne zaštite kod Lige Naroda! Mali narodi bi pogrešili, kad bi se odviše pouzdavali u sistem kolektivne bezbednosti!«

Prema tome, dok stvari tako stoje, logično je da kažemo: »Mi se ne odričemo ideala Lige Naroda, ne odričemo se ni ideala kolektivne bezbednosti! Ali to je pesma — možda pesma budućnosti — a stvarnost traži druge mere. I mi smo već prilično poodavno pristupili traženju drugih mera. Ne zaboravljajte gospodo, da smo upravo mi, Jugosloveni i Čehoslovaci, dalekovidnošću i inicijativom našeg pokojnog Velikog Kralja Ujedinitelja i Masarika, prvi osetili da nam Liga Naroda ne pruža dovoljno bezbednosti, i da smo prvi pristupili sklapanju jednog regionalnog pakta, t. j. formiranju Male Antante! Da nam je Liga Naroda davala punu sigurnost, ne bismo, gotovo neposredno nakon konstituisanja Društva Naroda, pristupali izvođenju jednog regionalnog pakta — Male Antante!

Tvrdi se, da je Mala Antanta danas prilično rasklimatana, i da smo je baš mi kompromitovali. Ako je reč o tome, valja, pre svega znati: šta je to Mala Antanta? — Govorim u svoje ime i obavezujem samo sebe, pa mogu otvoreno da kažem: Mala Antanta je čak i vojni savez! Ali taj vojni savez ne obezbeđuje, na primer, Čehoslovačku od eventualnoga — ne da! Bože, da do njega dode! — napada Nemačke; taj

vojni savez ne obezbeđuje ni nas od eventualnog napada — opet kažem: ne dao Bog da do njega dode! — od strane Italije, kao što ni Rumuniju od eventualnog napada od strane Rusije. U slučaju da Italija napadne nas, po ugovoru i sporazumu o Maloj Antanti, Rumunija i Čehoslovačka nisu obavezane da nas pomažu, kao što ni mi nismo obavezani da pomažemo Rumuniju, u slučaju Sovjetskog napada, ni Čehoslovačku, u slučaju nemačkog napada na nju. Taj vojni savez ima da štiti granice Čehoslovačke, Rumunije i Jugoslavije samo vizavi Madarske. Dok je Mala Antanta takav, samo takav, savez, da li je on, bilo čime, od naše strane kompromitovan? Podnipošto! Nasuprot, mogu da ga kompromituju samo oni koji hoće da na taj organizam natovare teret, koji on nije u stanju da ponese!

A da Mala Antanta ništa nije oslabljena, nekmoli likvidirana, dokazuju najnovije, sasvim nedavne izjave predstavnika Čehoslovačke i Rumunije. G. Hodža, predsednik vlade Čehoslovačke, u praškom Parlamentu 4 o. m. rekao je ovo: »Samo onaj kome u pravom smislu reči nedostaje objektivnost, ili koji nikako ne poznaje političku istoriju poslednjih 15 godina, može da kaže da Mala Antanta nije izvršila svoju misiju... Istoriske i psihološke snage Male Antante u punoj meri su opravdale nade koje su tri države članice i javno mnjenje svih miroljubivih država Evrope gajili, i još gaje, prema tome diplomatskom organizmu kao jednom stvaraocu mira... Javno mnjenje Čehoslovačke koje je u punoj saglasnosti s javnim mnjenjem ostalih dveju država Male Antante, zna da je efikasnost toga organizma pojačana i sa čehoslovačke strane, a naročito od strane drugih dveju država drugim sporazumima čije je sprovođenje u toku...«.

To kaže g. Hodža a to svakako nešto znači!

A g. Tataresku rekao je nedavno ovo: »Stvaranje tešnjih veza s našim saveznicima iz Male Antante i Balkanskoga Sporazuma, ostaje stalna osnova naše spoljne politike. — Organizmi koji vezuju našu državu sa Čehoslovačkom i Jugoslavijom s jedne strane, a s Turskom, Grčkom i Jugoslavijom s druge strane, predstavljaju svojom stalno sve većom kohezijom, snažnu garanciju za održavanje mira u Srednjoj i Istočnoj Evropi.

I prema izjavama rukovalaca spoljne politike Čehoslovačke i Rumunije, organizam koji se zove Mala Antanta, nije kompromitovan nego, nasuprot, ojačan. Ako bi imao biti kompromitovan, to sigurno neće doći od naše strane nego od strane onih koji — opetujem — tome organizmu hoće da nametnu obaveze i zadatke, koji prevazilaze njegovu snagu; od strane onih koji okvir Male Antante hoće da prošire do te mere, da taj okvir naprosto mora da prsne.

Predimo na Balkanski sporazum i na prigovore koji se, u vezi s njime, iznose protiv g. Stojadinovića. Rekao sam: Mala Antanta predstavlja ne samo jedan pokušaj nego realizaciju nastojanja da se mali narodi brinu sami za sebe. Šta u suštini predstavlja Balkanski sporazum? Opet, to isto, ali još u jačoj meri. Tvorac Balkanskog sporazuma bio je opet naš veliki Ujedinitelj sa Kemal pašom. Njih dvojica su se našli na jednoj liniji — na liniji usvajanja i sprovođenja principa „Balkan balkanskim narodima!“ Što ovo geslo u suštini znači? Znači da balkanske države saveznice ne dozvoljavaju velikim silama da se mešaju u balkanske poslove i odnose. Gospodo, mnogo se je ovde govorilo o tradicionalnoj spoljnoj politici i naše zemlje

i ostalih zemalja. Postojala je u spoljnoj politici balkanskih država — gotovo punih 100 i više godina, kroz čitav 19 vek — jedna tradicija, a to je da smo svi zajedno bili igračka u rukama velikih sila, to su balkanski narodi bili marionete i pioni koje su veliki upotrebljavati prema svojim interesima i potrebama. Toj tradicionalnoj balkanskoj politici učinio je kraj Balkanski sporazum. Što je, u suštini, Balkanski sporazum? Gospodo, i tu ću da podignem zavesu, možda više nego što bi bilo potrebno: Balkanski sporazum je također jedan vojni savez koji, kao savez, ne štiti Rumuniju od Sovjetske Rusije, ne štiti Tursku od eventualnog napada bilo čijeg s azijske strane, a ne štiti Grčku ni nas od napadaja koje vanbalkanske sile. Balkanski sporazum ima samo taj zadatak da čuva mir i nepovredivost granica unutar samog Balkana, u odnosu između balkanskih sila. Rečeno je da smo kompromitovali i taj instrumenat mira u našoj spoljnoj politici sklapanjem pakta „večnog prijateljstva“ s Bugarskom? Ni najmanje, jer je Balkanskim sporazumu stalno pred očima cilj da u svoje kolo dovede Bugarsku i Albaniju!

Nakon nedavnog sastanka predstavnika država članica Balkanskog Sporazuma u Ankari, izdan je opsežan kominike, iz koga ću da pročitam samo ovo: »Jednodušno je konstatovano da Balkanski sporazum igra jednu plodnu ulogu u održavanju mira i smirivanju u ovom delu Evrope, i da on znači jedan vrlo solidan faktor u realizovanju ideala mira, za kojim on neprestano teži. Na osnovu tog slaganja gledišta po svim pitanjima opšte politike, zajedničkih interesa i međusobnih odnosa, manifestovala se, kao i uvek, u toku većanja Saveta, potpuna solidarnost, koja vezuje sve članice Sporazuma, kao jača i čvršća nego ikada«.

Ovaj kominike nije izdan samo u ime g. d-ra Milana Stojadinovića nego u ime predstavnika i ostalih triju članica Balkanskog sporazuma. I kad se u njemu kaže da je solidarnost unutar Balkanskog sporazuma danas jača i čvršća nego ikada ranije, onda to valjda nešto znači!!!

Gospodo, kako vidite, mali narodi svršavaju sami svoje poslove, i sami brinu svoju brigu. Ali ne radi to samo Mala Antanta, ne radi to samo Balkanski sporazum, nego ima sve više malih i srednjih država koje su odlučno i nepovratno krenule tim putem, ma da zbog toga nisu istupile iz Društva Naroda.

Pogledajte Poljsku. Poljsku je, kako znate, za vreme boljševičke invazije 1920 god. spasio jedan čovek: general Vegan; spasla ju je jedna zemlja: Francuska. To je neosporna činjenica. Poljska je, od svet-skog rata naovamo, bila u savezu sa Francuskom — u savezu, svakako jačem i solidnijem nego što je mogao biti savez — dozvolite da upotrebim tu reč — između nas i Francuske. I šta se dešava? Ta Poljska za koju je Pol Reno pre par dana rekao da njena egzistencija naprosto ovisi od snage Francuske, ta Poljska, u izvesnom momentu — računajući sa realnim činjenicama i realnim odnosima — sklopila je pakt o nenapadanju se samo sa Sovjetskom Rusijom nego i s Nemačkom. I prirodna stvar, u Francuskoj digla se velika graja na to. Došao je g. Bek, za vreme pokojnog Bartua, u Pariz u posetu. Ke d' Orseju, pa mu je na stanici, u susret, izašao samo jedan neznatan sekretarčić Ke d' Orseja. S toliko malo pažnje dočekalo se predstavnika Poljske. Ali je g. Bek odgovorio na ovo na svoj način: Kad mu je pokojni Bartu vratio posetu u Varšavi, g. Bek nije na varšavsku stanicu, pred pok. Bartua, poslao čak ni sekretara! Kako vi-

• dite, težnja za emancipacijom malih naroda od velikih sila manifestuje se ponekad i vrlo drastično!

Uzmite još jedan primer: Belgiju. Belgija je bila tako vezana, posle svetskog rata, s Francuskom da ova naprosto nije imala potrebe da Mažinoovu liniju produžava duž belgijske granice. Generalštabovi Francuske i Belgije sačinjavali su skoro jedno telo i jednu dušu. Belgija je bila, tako reći, po rukama i nogama vezana za Francusku. A šta se desilo? Već u vreme pokojnog Kralja Alberta, a pogotovu nakon njegove smrti — dozvolite da kažem: misteriozne smrti! — ta Belgija, koja je za vreme rata bila i prihvaćena i spašena od Francuske, hoće takođe da ide svojim putem i kaže Francuskoj i svakome: »Neću da ulazim u sporove velikih naroda! Hoću što više da se neutrališem! Hoću da budem na dobroj nozi isto toliko s Nemačkom (koja ju je u ratu pregazila i, tako reći, na krst razapela!), koliko i s Francuskom!«

Pa uzmite i Švajcarsku: Liga naroda zaseda na njenoj teritoriji, u Ženevi. A šta radi Švajcarska, u najnovije vreme? Ona kaže: »Mene Pakt Lige naroda, i ideja kolektivne bezbednosti ne obezbeđuju!« I Švajcarska otvoreno najavljuje da se, u buduću, neće pridružiti ama baš nikakvim sankcijama ni prema kome, i želi da se što više neutralizuje u aktuelnim i budućim sukobima.

Mali narodi teže, dakle, za nezavisnošću svoje spoljne politike. U vezi s time dozvolite mi da citiram šta o toj težnji kaže naš nedeljni časopis »Krug«, direktan naslednik masonske »Javnosti«, koja je bila u opoziciji prema spoljnoj i unutarnjoj politici ovog režima, pa ju je zbog tog g. dr. Korošec zabranio. Masonski »Krug«, prvoborac za demokratiju na svim linijama — tretirajući baš pitnje odnosa između Nemačke i Jugoslavije — kaže ovo: »Pažnja, koju Nemačka poklanja Jugoslaviji, treba da bude pravilno shvaćena. Do sad se govorilo, po tradiciji nekadašnje Srbije, da mi naš čamac treba da vežemo za neku veliku ladu; i da s njom delimo svoju sudbinu. Danas je Jugoslavija ako ne velika, u svakom slučaju veoma znatna sila, da njoj nije potrebno prenošenje brige za svoj sopstveni opstanak na drugoga, kao što to proizilazi iz vezivanja maloga čamca za veliku ladu. Ona već i sama predstavlja ne više čamac nego ladu koja može samostalno da plovi. I to mi treba sami najpre da shvatimo i upamtimo. Prijateljstva i savezi koje već imamo i koje ćemo jačati, uvećana novim prijateljstvima pružaju nam maksimum garancija za naš slobodni i snažni razvoj u svima pravcima nacionalnog i državnog života.« To kaže »Krug«, koji — kako rekoh — lomi koplje za demokratsku orijentaciju u unutrašnjoj i spoljnoj politici!

Paralelno s težnjom malenih i srednjih država, da se emancipuju, da se oslone na svoje noge u spoljnoj politici, imademo u najnovije vreme akciju i tendencu velikih sila za stvaranjem blokova, za stvaranjem »osovina«. Gospodo, tačno je, neosporno je to, da je pre svega stvorena osovina Pariz—Moskva, a tekar kao reakcija na nju stvorena je osovina Berlin—Rim. (Glasovi sa desnice: Tačno je!)

Mi do danas nemamo vojnog saveza ni sa jednom velikom silom, pa ni s Francuskom. I postavlja se pitanje — postavljaju ga pogotovo naši nazovi-demokrate: s kim treba mi da idemo; uz koju ćemo osovину? I imputiraju ovi pseudemokrati g. dr. Milanu Stojadinoviću, da je već pošao s fašističkim blokom, da se već opredelio za osovину Berlin—Rim. A ja kažem, imislim da je to tačno: Nije se opredelio! I

hvala Bogu da nije! I duboko sam uveren da g. dr. Stojadinović neće udovoljiti ovoj pobožnoj želji gospode sa leveice. Gospoda koja se nazivaju demokratima, međutim, već su se opredelila za osovину Pariz—Moskva, i traže od čitave naše nacije, traže od naše državne politike, da se orijentira prema osovini Pariz—Moskva, jer da je to tobože demokratska osovina.

Gospodo, što bi to značilo da se mi vežemo za jedan ili drugi blok na pomolu, za jednu ili drugu »osovinu«? Pre svega, to neosporno znači ubrzavanje, pospešivanje svetskog ili bar evropskog rata. Ali, u najmanju ruku, za nas, u našoj situaciji i konstelaciji, to bi predstavljalo recidiv intenzivne tudinske intervencije kod nas. Kad bi se mi opredelili za osovину Pariz—Moskva, za taj tako zvani demokratski ideološki front, — svi se oni zovu ideološki, ali nisu baš previše ideološki! — to bi odmah, eo ipso, izazvalo intervenciju one druge osovine Berlin—Rim, i mi bi na grbaču dobili intervenciju, »mešanje« u naše prilike ne samo od strane Nemačke i Italije nego i od strane svih njihovih satelita: Austrije, Mađarske, Bugarske, Albanije itd. A kad bismo se vezali sa osovinom Berlin—Rim, doživeli bismo aktivno uplitanje, »mešanje« intervenciju od strane osovine Pariz—Moskva i njihovih satelita.

Zato je najpametnija i najpatriotskija, u ovim prilikama, politika nevezivanja ni za jednu ni za drugu od pomenutih osovinu. U ostalom, do čega može da dovede vezivanje za jednu osovину, videli smo na primeru Španije: U Španiji došla je na upravu zemlje vlada »narodnog fronta«, pa je smatrala potrebnim da se veže za osovину Pariz—Moskva. Do čega je to dovelo? Do ovog stanja koje danas u Španiji vlada: do građanskog rata, opšteg pokolja i do intervencije svih đavola! I pravo ima naša slepa pseudodemokratija, kad na usta g. Dragoljuba Jovanovića kaže: Naša prestonica nije Beograd, nego Barselona! »Pravo« ima da to kaže, ali zaboravlja da, pored Barselone, građanskim ratom bičevana, iskrađavana i istrzana Španija ima još jednu prestonicu, a to je Burgos (ili Salamanka), i da pored Barselone i Burgosa postoje još i razne druge njezine, španske prestonice: i Pariz, i Moskva, i Rim, i Berlin itd., jer danas svako gospodari u Španiji, samo ne Španci.

Vezivanje za jednu od pomenutih osovinu, nezgodno je još sa jednog gledišta: Govornici naše parlamentarne leveice, koja dabome i nije leveica, jednostavno su prećutali, pred nama zatajili, da postoji osovina Pariz—Moskva, nego su redovno naglašavali i govorili o osovini London—Pariz. Da su to gospoda s »leveice« govorila do nedavna, dok je Idn bio rukovodilac engleske spoljne politike, onda bi se možda još i našao poneki naivčina i mogao poverovati u čvrstinu osovine London—Pariz. Ali danas, dok je jasno da je Idn sišao s vlasti zato što Engleska hoće, apsolutno hoće, da razbije pomenute osovine, zato što hoće da pregovara i s Nemačkom i s Italijom — danas je valjda evidentno da se London ne identifikuje s osovinom Pariz—Moskva, i da bi naše vezivanje uz bilo koju od osovinu bilo, u najmanju ruku, jedno istrčavanje pred rudo, koje bismo mogli i skupo platiti. (Burno odobravanje u centru i na desnici).

Gospodo, vitalni je naš interes da se mi u ovo doba, dok još nisu fiksirani odnosi među velikim silama; dok nisu definitivno formirane osovine; dok su one labave, i još sasvim nepovezane; dok je n. pr. u samoj Francuskoj dobra polovina Francuza protiv vezivanja s boljševičkom Moskvom; dok Engleska, kako rekoh, radi na tome da razbije te „ideološke

frontove", te „osovine" (razume se, vodeći računa o pomolu „žute" opasnosti koja preti celoj beloj rasi) — životni je naš interes da mi u ovakvoj situaciji ne istrčavamo, da se ne vežemo ni amo ni tamo, jer bi to zbilja bilo avanturistički. Treba da čekamo, da sačekamo barem to, kako će da se svrši aktuelna akcija Engleske oko sporazumevanja s Rimom i Berlinom, pa da tek onda zauzmemo određen stav.

U ostalom, kada je reč o tome opredeljivanju prema blokovima, ja ću biti slobodan da se poslužim rečima jednog političara koji je levičar — ja bih rekao, daleko veći i dosledniji levičar nego ovi naši „levičari" u Skupštini i van Skupštine — ja ću se pozvati na reči belgijskog Ministra spoljnih poslova, t. j. socijaliste Spaka. Spak je nedavno imao tešku borbu u svojoj socijalističkoj stranci baš po pitanju svoje spoljne politike, pa je braneci nezavisnost belgijske politike rekao ovako:

„Neki bi danas hteli da nas uvuku u politiku solidarnosti demokratskih država protiv fašističkih država. Ja odbijam da vodim takvu politiku koja bi dovela do obrazovanja dva neprijateljska bloka, što bi neosporno dovelo i do rata. Iz toga rata socijalizam ne bi izišao kao pobedilac."

Ali da navedem još nešto u vezi s g. Spakom: Baš ovih dana, u glavnom odboru belgijske socijalističke stranke, g. Spaku, koji je, po pitanju svoje spoljne politike, vodio borbu protiv „otaca", protiv voda belgijskog socijalizma, protiv Vandervelda i De Brujera, ukazano je poverenje sa 73 prema 13 glasova. A socijalistička federacija u Šarleroa dala mu je poverenje sa motivacijom da je protiv socijalista koji su „zaslepljene internacionaliste i koji negiraju stvarnost." Sam g. Spak je tom prilikom, u vezi sa diskusijom o belgijskoj spoljnoj politici u socijalističkoj partiji, izjavio ovo:

„Pod izgovorom vođenja politike kolektivne bezbednosti, radi se sistematski i smišljeno za račun sistema saveza demokratskih država. Komunisti su na čelu ove politike. Ali ta teza je apsurdna. Sovjetska Rusija nije demokratska. Ako engleska bude pošla u rat, to neće biti za demokratiju. Ja ne primam demokratski paravan za rat koji nam preti, i koji hoću da izbegnem!"

Gospodo, mnogo uvaženi bivši Ministar g. dr. Kojić citirao je reči koje je napisao nemački časopis, nemačka revija „Freude und Arbeit", a koje reči glase:

„Jugoslavija, doduše, nije sklopila savez s nama, ali ga nije sklopila ni protiv nas".

I g. dr. Kojić se prosto skandalizuje nad tom i takvom konstatacijom nemačke revije. A ja bih rekao: „Baš to je dobro da je g. dr. Stojadinović poveo našu politiku tim pravcem!" I kada sam već kod toga, dozvolite mi, gospodo, da iznesem još jedno pitanje, o kome se u našoj javnosti jako malo zna i jako malo govori:

Nama je naime nedavno predloženo da sklopimo vojni savez sa jednom velikom silom, da sklopimo vojni savez sa Francuskom, da ga sklopimo mi, države Male Antante, s Francuskom, za odbranu integriteta državne teritorije, francuske s jedne strane, a čehoslovačke, rumunske i naše s druge strane. Gospodo, kad bi mi pristali na to, na taj i takav vojni savez, eo ipso, automatski, doveli bismo ne do neke „osovine", u kojoj ima svaka država svoju politiku, nego do pravog, pravcatog vojnog saveza između Nemačke i Italije. Zašto to? Zato, jer bi se Nemačka

i Italija smatrale ugroženima i obuhvaćenima vojnim savezom između Francuske i Male Antante — savezom, koji bi još bio pojačan podrškom Moskve. I šta bi se desilo? Pogledajmo toj situaciji sasvim u oči: To bi skoro dovelo do novog svetskog rata. Istina, Francuska je jaka, vojnički jaka. Pol Reno ima sasvim pravo kada kaže: „Mi smo utrošili 372 milijarde franaka na naše naoružanje od 1918 do danas; mi smo jaki; mi imamo kadar oficira trostruko brojniji i spremniji od Nemačke!" Francuska je nesumnjivo jaka, i nema dvojbe, da bi ona sama mogla sa uspehom da se brani protiv Nemačke, ma da se još uvek ne zna, neće li Francuska imati i jedan novi, još neutvrđeni front, na kome će imati da se brani, — mislim na Pirenejski front! Francuska će sama sebe da brani, i moći će sebe da odbrani, pogotovu jer je i Engleska stala na gledište da je njezina granica na Rajni. Može Francuska, dakle, da se brani! Ali, ko će nas da odbrani u tom slučaju? Trebalo je, u svetskom ratu, stvoriti savez od 40—50 nacija da se pobedi strašna vojna snaga i organizacija Nemačke. Trebalo je da svoj mač bace protiv nje na vagu i Japan, i Kina, i Udružene Američke Države! S tom i takvom Nemačkom Francuska će imati i te kako posla, samo da se odbrani. Ali, u tom slučaju, ko bi nas branio? Jer mi bi svakako bili napadnuti, i to ne s jedne strane: imali bismo da se borimo i s Italijom, i s Mađarskom, i s Austrijom, i s Albanijom, a verovatno i s Bugarskom. Zar bi naš Čehoslovačka mogla, a Rumunija htela da brani?!!!

Da smo mi prihvatili predlagani vojni savez uperen protiv Nemačke i Italije, mi bi naprosto pospešili nov evropski rat, mi bismo ga kroz kratko vreme učinili neminovnim, aktuelnim! Ali, mi smo odbili ponudu o takvom vojnom savezu, i time učinili uslugu evropskom miru, pa i samoj Francuskoj!!

Gospodo, govori se o „Drang-u nach Osten, nach Südosten". Nisam za to da se potcenjuje obnovljena nemačka snaga. Gospoda sa „levice" imaju pravo da upiru prstom na tu opasnost. Ali, ima kod toga jedna stvar, o kojoj takode valja voditi računa: Dode li do obnovljenog nemačkog „Dranga", njegovo nadiranje neće da vodi samo niz Dunav. „Drang" su sami Nemci definisali kao nadiranje po liniji Hamburg—Bagdad. Prema tome, nasuprot obnovljenom „Drangu" nećemo se naći mi sami, neće taj „Drang" da naide samo na mozaik malenih i nesložnih srednjeevropskih i balkanskih država, nego će naići na organizovanu, neprohodnu stenu mnogo jačih i silnijih (kao što je to bilo i u svetskom ratu). Budu li Nemci ozbiljno nadirali u tom pravcu, ne može trajno da opstane osovina Berlin—Rim. Ako Nemačka dode na Brener, Italija mora da traži ne samo naše prijateljstvo, nego i naš savez. Isto tako, u tom slučaju mora, apsolutno mora, da nam priskoči u pomoć ne samo Francuska, nego pogotovo Engleska. Jer kad se nadire u pravcu Bagdada, onda se ide prema Indiji! Zato, gospodo, i ako nas „glajšaltovanje", koje je počelo da se izvodi između Austrije i Nemačke, prisiljava da se zamislamo, onda ipak ne treba da nas, u krajnjoj liniji, toliko zabrinjava, koliko to gospoda sa „levice" hoće da prikažu. (Milan Petković: Sad Vas sluša desnica, kao što smo Vas slušali mi prošle godine). Ja verujem, kad bih govorio o Konkordatu, da biste me onda i Vi bolje slušali!

G. Kumanudi je rekao: „Za nas, put u Nemačku vodi kroz Pariz!" Gospodo, treba se zamisliti nad tim rečima. Ako put za Nemačku treba da nas vodi kroz

Pariz, onda treba da povedemo računa i o tome da Pariz traži od nas — već sada, u ovoj mutnoj situaciji, gde još nije jasno određena pozicija Engleske, pa ni same Italije — jedan vojni savez, koji nas direktno vodi, i mora odvesti, u nov, još strašniji rat, u novu još strašniju Golgotu no što je bila albanska Golgota. Jer 1915 god. moglo se je kroz Albaniju otstupati, i na njenim jadranskim obalama imao je ko da nas prihvat. A sada?!!

Prema tome, put kroz Pariz, uz ovakve okolnosti, nije put za Nemačku, nego put u jedan novi evropski rat!

U ostalom, da postavim pitanje g. dr. Kumanudiju: »Zašto ne bi put za Nemačku vodio kroz London, zašto baš kroz Pariz?«

Prelazim na naš sporazum s Italijom: Meni je milo da je sam g. dr. Kumanudi konstatovao, da je pok. Ujedinitelj radio na tome da utre put za sporazum s Italijom. Inicijativa u tome pravcu potekla je uistinu od pok. Kralja Aleksandra Ujedinitelja.

Rečeno je da mi abisinsku aferu, a s njome u vezi i nepriliku Italije, nismo dovoljno iskoristili. Ja to priznajem; ali ko je tome kriv? Oni u Zagrebu mi prete: »Izvoli doći ovamo, pa da onda razgovaramo«. Prete mi, ali što ja mogu, kad sam tako građen da moram da kažem ono što mislim i osećam: Ona gospoda u Zagrebu su kriva da abisinsku aferu nismo bolje iskoristili, i da od Italije, kad je bila u nuždi, nismo dobili povoljniji sporazum no što je onaj iz prošle godine. Da je kohezija naše zemlje veća i da gospoda u Zagrebu ne vole da očijukaju, i odviše, preko plota; da ne traže, za rešenje hrvatskog pitanja saveznike na strani, — mi bismo imali mogućnost da pomenutu nepriliku Italije bolje iskoristimo. Ovako, gospodo, učinilo se je mnogo!

G. dr. Kumanudi — slušao sam pažljivo njegovo izlaganje, jer on je izneo najstvarnije prigovore spoljnoj politici g. dr. Stojadinovića, pa zato se i osvrćem ponajviše na njegove prigovore, — rekao je da je najteža stvar u lanijskom sporazumu između Italije i nas to što je ovo jedan biletarni ugovor koji je sklopljen mimo Lige Naroda i nije registrovan kod nje.

G. g. Laval i Hor perfektuisali su jedan sporazum koji je stvarno bio izrađen izvan Lige Naroda, ali je mogao da bude iznesen pred nju, jer je Italija tada još bila članica Društva Naroda. Ali sada se može desiti da g. Čembrlen napravi sporazum s Italijom, i mimo Lige Naroda, jer drukčije gotovo ne može da bude, jer Italija nije više članica Lige naroda, i jer nema volje da se u nju vraća.

Isto tako, može da se desi da g. Čembrlen učini sporazum i s Nemačkom, a mimo Lige Naroda, jer za Engleze, praktične političare, važnije je da se obezbedi mir, nego da se mir žrtvuje spasavanju posrnulog prestiža jedne institucije, koja od svog poroda hramlje. . . .

Još jedan prigovor traži da se osvrnem na nj, jep ga ne smatram dovoljno fundiranim: Govorilo se je, naime, o »dekorativnoj strani« spoljne politike g. dra Stojadinovića. Dekorativnost došla je kod nje, u poslednje vreme, do vidljivog izraza. Ali, kako je do toga došlo? I tu ću biti iskren, kao što je meni uvek svojstvo: Na žalost »dekorativna strana« 1934 godine, kod dolaska našeg Velikog Kralja u Marsej, bila je više nego mizerna, bila je toliko bedna, da se to svršilo pogibijom našega Kralja. (Povici sa desnice: Tako je). Zato sada Nemačka i Italija is-

korišćavaju »dekorativne« propuste, učinjene 1934 god. u Marseju, primaju pompežno g. dra Stojadinovića, kao da hoće da kažu: »Vidite, ovako mi dočekujemo, ne vašeg suverena, ne Kralja saveznika, nego vašeg Pretsednika vlade! Dočekujemo Stojadinovića kao da je suveren!«

Iznelo se je, kao prigovor, i to: — »Dr. Stojadinović — kažu, — objašnjava svoju spoljnu politiku samo u zdravicama, na banketima, uz šampanjac!« Slabo je pamćenje kod neke gospode: Ja sam lane izneo jedan prigovor u odnosu prema rukovaocu naše spoljne politike dr. Stojadinoviću — prigovor, kod koga i sada ostajem: G. Stojadinović bio je, naime, i suviše iskren u iznošenju smernica svoje spoljne politike! Naročito u Finansijskom odboru, prošle godine, toliko je otvoreno i ekscesivno iskreno govorio o svojoj spoljnoj politici, da sam se ja zgrnuo, i da je ta iskrenost imala i momentanih neprijatnih reperkusija. (Vojislav Lazić: Tražimo mi još i više, tražimo jedan odbor! — Glasovi sa desnice: Čuti, Ti spavaj!)

Kaže se: U Evropi postoje dve grupacije država: jedne su revizionističke a druge su antirevizionističke. I prebacuje se ovoj Vladi da ide na ruku revizionistima, da se čak veže s njima, i ne vodeći računa da revizija mirovnih ugovora može da ugrozi nas i našu zemlju, jer je Jugoslavija stvorena tim mirovnim ugovorima.

Međutim, mi se do sada nismo vezali ni uz jednu ni uz drugu grupaciju velikih sila; mi se nismo vezali za revizioniste, mi revizionizmu u Evropi ni po čemu ne izlazimo u susret; mi treba uistinu budnim okom da pratimo svaki pokušaj za menjanje granica u Evropi.

Ali, kad je reč o revizionizmu, držim da bismo mogli da se zapitamo: šta je još ostalo od tih mirovnih ugovora? Plaćanje reparacija prestalo je. Da li našom krivnjom ili krivicom druge koje male države? Ko nije branio svoje interese u pitanju reparacija? Svršeno je s demilitarizacijom Rajnske oblasti. Da li našom krivicom? Ko opet nije branio svoje gotovo životne interese u tome pitanju? Svršeno je i s naoružanjem naroda pobedenih u svetskom ratu. Čijom krivicom, opet?!

Kad je reč o revizionizmu, kad se toliko govori o nemačkom ekspanzivizmu, kad se ističu razne izjave nemačkih državnika, koje uistinu mogu da nas zabrinu, treba biti objektivan, pa izneti i jednu izjavu Hitleroyu, koja može i da nas umiri. G. Hitler je, u svome govoru, nedavno održanom, rekao: — »Nemačka nema nikakvih teritorijalnih aspiracija u Evropi!«

Treba voditi računa o tome, da je revizija moguća i van Evrope, na primer u Africi.

Van Zeland, bivši pretседnik belgijske vlade, dobio je zadatak od zapadnih velikih sila, pa i od Sjedinjenih Američkih Država, da izradi elaborat, i u njemu da označi niz mera, pomoću kojih bi se stalo na put svetskoj ekonomskoj krizi, dot. sprečilo njen recidiv. I g. Van Zeland je sastavio jedan program, koji je podneo Velikim silama 27 januara. U tome programu, pored ostalog, Van Zeland kaže: »Treba da se izvrši revizija mandatskih režima; da se uopšti politika otvaranja vrata u kolonijama; da se kolonijalni proizvodi zamenjuju s industrijskim« i t. d. Predvideo je, dakle, reviziju mandata. I danas se u engleskoj štampi i javnosti sasvim ozbiljno diskutuje pitanje, ne bi li trebalo Nemačkoj dati, i vratiti, njezine kolonije. I sve više i više je u en-

gleskoj javnosti pristalica tendence da se Nemačkoj vrata kolonije! (*Novica Popović*: Ili će ih sama uzeti).

I u francuskoj javnosti se to pitanje takođe diskutuje. Žozeif Kajo, koji nije makar ko, 1934 godine rekao je: »Rešenje evropskog problema valja tražiti drugdje, a ne u Evropi. Mora doći do eksplozije u Evropi zbog njene prenaseljenosti! Zbog toga, rešenje evropskog problema treba tražiti na afričkom kontinentu, putem njegove kolonizacije i iskorišćenja njegovih prirodnih bogatstva. To kaže Kajo, a nedavno je i g. Flanden opetovao istu misao t. j. da treba eksploatirati afričke kolonije, ne samo u saradnji s nemačkim kapitalom nego i zaposlenjem nemačke radne snage. Tako predlažu Kajo i Flanden. Ali je otvoreno pitanje: može li se Nemačka time zadovoljiti? Lepo je to predlagati, ali Francuska drži u svojim rukama jednu trećinu afričkog kontinenta, oko 7—8 miliona kvadratnih kilometara, Engleska isto toliko, a što ne drže njih dve, to su između sebe podelile Portugalija, Belgija i Italija. A Nemačka nema ništa u rukama nego treba da kapital i radnike za unapređenje tuda kolonija! Ja se bojim da se Nemačka neće time zadovoljiti....

Govorilo se u Narodnoj skupštini da naša spoljna politika treba da se razvija u skladu s »rasnim interesima slovenstva«. Rekao je to g. dr. Kojić. Ja ću biti slobodan da upozorim na to da je vrlo opasna stvar u spoljnoj politici operirati sa rasnim momentom. Rasni slovenski momenat u spoljnoj politici identičan je panslavizmu, a panslavistička politika dovela bi do toga da bi se zajedno, protiv nas Slovena, našle i Nemačka, i Italija, a pogotovo Velika Britanija. I ne samo one, nego protivu toga rasnoga momenta, rasne solidarnosti slovenske u spoljnoj politici, istupile bi solidarno i Mađarska, Rumunija, Grčka, Turska i Albanija.

Evo imamo jednu indiciju za to: Mi smo s Bugarskom sklopili, ne vojni savez, nego »pakt o večnom prijateljstvu«. Može me gospodin rukovalac naše spoljne politike demantovati, ali po mome mišljenju, taj pakt nije drugo nego jedna deklaracija. Došlo je samo do jedne deklaracije solidarnosti između nas i Bugarske, i ta bezazlena deklaracija uzvitala je veliku prašinu, izazvala znatne reperkursije kod Grčke, Turske i Rumunije. Odmah su sva tri naša balkanska saveznika pokazali da su osetljivi na tu politiku slovenske solidarnosti, slovenskog »rasnog interesa«. Treba, dakle, s time biti i te kako oprezan. Uostalom, kako sprovesti tu politiku slovenskog »rasnog interesa« u odnosu prema Poljskoj?

A što, konačno, da kažemo, u vezi s time, o današnjoj Rusiji? Gospodo, Lenjinova Rusija, a i Staljinova Rusija, negacija je rasne politike, rasnog slovenskog interesa u spoljnoj politici. Staljin — Džugašvili je Gruzin; i on ne vodi slovensku politiku ni u samoj Rusiji, a ni izvan nje.

Na ovome mestu neću da vam objašnjavam aktuelne događaje u Rusiji. Moglo bi se o tome dugo pričati. Ali je neosporno to da je »Termidor« ruske revolucije već tu, a bojim se da će skoro doći do bonapartizma u Rusiji, a može doći — Rusija je »zemlja svih mogućnosti« i može da nam priredi svako iznenađenje! — i do restauracije u njoj. Kako bilo da bilo, dokle god je Rusija u tako strašnom, krvavom i teškom previranju, nad kojim se zgranjaju sav kulturni i civilizovan svet, bez razlike — zgranjavaju se najviše levičari na Zapadu, koji su pravi, ortodoksni levičari, a ne ovi naši »levičari«! — dotle držim da bi stavljanje budućnosti naše zemlje

na kartu »rasnog slovenskog interesa« bilo vrlo blizu avanturizmu. Za ovakvu orijentaciju naše spoljne politike valja još čekati — čekati, dok ponovno ne nikne —, a verujem da će niknuti — slovenska, nacionalna Rusija (Živo odobravanje).

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорнице, и ако Вас Народна скупштина у миру слуша, ја Вас молим да водите рачуна о времену.

Milan Banić (nastavlja): Daskoro svršavam. — Gospodo, da postavimo sebi pitanje: što nam je spoljna politika, kako je vodi g. Stojadinović, dobra donela?

Jedno je neosporno: ova spoljna politika — »rebus sic stantibus« — nije ugrozila našu spoljnu bezbednost. Mir njome možda nismo dobili; ali smo, u svakom slučaju, dobili jedno primirje, primirje koje, gospodo, ranije nismo imali. (Živo odobravanje i usklici: Tako je!) Ja neću da se zadržavam na tome, koliko je ta spoljna politika koristila našem ekonomskom jačanju, što se takođe ne može da bagatelise, jer je nama, i te kako, potrebno ekonomsko jačanje. Veliki broj govornika posvetio je veliku pažnju ovom pitanju; upravo gospoda sa levece su upirala prstom na veliku našu bedu! Ali, ja ću da obratim vašu pažnju na jedan drugi momenat:

Do dolaska na vlast g. d-ra Stojadinovića, imali smo tešku međunarodnu situaciju — situaciju, koja je bila okarakterizovana tudinskom intervencijom u naše unutrašnje odnose. A tuda intervencija je najteža stvar koja može da zadesi jednu zemlju. Vi znate do čega je tuda intervencija — u svoje vreme, krajem XVIII veka — dovela Poljsku. Malo pre sam rekao, do čega je dovela Kinu, do čega je dovela Španiju. Ali, gospodo, do čega je dovela i nas same? Dodela nas je do toga da smo izgubili Kralja u jednoj neobično teškoj unutrašnjoj i spoljnoj situaciji. I vi vidite: spoljna politika, koja se danas vodi, ako ništa drugo, učinila je kraj toj tudinskoj intervenciji, i mi je danas — hvala Bogu! — nemamo. To je jedan neosporan fakat.

Učinjen je kraj intervenciji tudina, intervenciji iz susedstva! Ali, gospodo, kad ovako gledam i posmatram naše ljude i naše prilike, sve mi se čini, bojim se, da kod nas ima sveta koji želi novu tudinsku intervenciju. Da je želi dr. Ante Pavelić, to on jasno kaže kroz svoje organe, kroz svoje novine koje izlaze u Americi — neću da ih citiram, nemam vremena za to! Ali, bilo bi poželjno da u tom pravcu niko ne pomogne ni dr. Antu Pavelića, pa ni eksponenta hrvatske »narodne« politike u Ženevi — razume se, nepriznatog predstavnika g. dr. Jurja Krnjevića! Bilo bi poželjno da ih niko ne pomaže, pogotovo sa srbijanske, sa srpske strane uopšte!

Ja ću da konstatujem, i akraju ovo: Ova spoljna politika koja se danas vodi direktan je nastavak spoljne politike pokojnog Kralja Ujedinitelja. On je prvi počeo da radi na našem približavanju sa Nemačkom. Da ne govorim mnogo o tome, upozoriću vas samo na jedan put pokojnog Kralja do Minhena, u 1933 god. . . . Konstatujem takođe da je poravnanje našeg spora sa Italijom inicirao već pokojni Ujedinitelj; ali ću da konstatujem i to, da aktuelnu našu spoljnu politiku, po koloseku koji joj je odredio pokojni Ujedinitelj, diriguje jedan Karadordević, za koga ću ovde da kažem samo to: Hvala Bogu da ga imamo! (Živo pljeskanje i odobravanje). Zamislite, kakva bi bila situacija ove zemlje da Njega nije bilo, da Ga nema, da je, posle Ujediniteljeve smrti, ostalo

samo ne jako Kraljevsko dete, — kakva bi bila i spoljna i unutrašnja situacija ove zemlje! Zar vi, gospodo, ne vidite da iz same ove zemlje niču Mrnjačevići na sve strane, zar ne vidite da se naš svet rukovodi svojim osećajima, pogotovo negativnim osećajima, a ne razumom, i da je pripravan da, glavom bez obzira, slepo i nepromišljeno poleti ka osovini Pariz—Moskva. Zato opetujem: hvala Bogu da u toj situaciji imamo na državnom kormilu jednog u istini superiornog Karadordevića. Pa, umesto da mu svi za blagodarimo, šta se dešava? Kao što se na pokojnog Ujedinitelja, za Njegovog života, nabacivalo blatom i klevetama, tako se

Председник Стеван Ђирић: Господине говорниче, молим Вас да оставите ту тему. То о чему Ви говорите, не сме се са овога места ни спомињати. Уосталом ово је парламентарна трибина и немојте уопште говорити о извесним стварима са историског него са парламентарног гледишта. Препуштите историји да она даје свој суд.

Milan Banić (nastavlja): Gospodine Predsedniče, ja nisam hteo ništa zlo da kažem.

Председник Стеван Ђирић: Ја Вас упозоравам на деликатност те теме. Ви можете да говорите само о одговорним владама, а Круна треба високо и изнад свега да стоји.

Milan Banić (nastavlja): Gospodo, ja sam smatrao za dužnost da sa ove govornice i iz ove Skupštine dignem protest protiv niskih kleveta, kojima je podlački obasut i aktuelni državni poglavar, koji čitava Sebe daje za dobro ove zemlje; koji izvlači naša kola iz blata, naprosto spasava ovu zemlju. I dok se to Njemu dešava, zar da i za ne predem preko raznih uvreda i klevetničkih aluzija!

Gospodo, u spoljnoj politici ne može da bude sentimentalnosti. Takva je, pogotovo danas, naša stvarnost. Kada je Sonino, u svoje vreme, izgovorio reč „sacro egoismo“ graknulo se na njega, ali njegova krilatica danas je evropska stvarnost. Kad je Betman Holveg u početku svetskog rata, rekao da je ugovor o neutralnosti Belgije „un chiffon de papier“, svi smo mi bili zgranuti. A šta vidimo danas? Kelogov pakt koji je rat proglasio za zločin, već je zaboravljeni „chiffon de papier“! Pakt Lige Naroda, Lokarnski ugovor, Rapalski (između Nemačke i Rusije) i bezbroj drugih ugovora zadesila je ista sudbina! Pa, dok je Evropa pošla putem ovakve moralne nizbrdice, i ja bih rekao da treba da se držimo principa: „Uzdaj se u se i u svoje kljuse!“ I dok Mađarska misli za 5 godina da utroši 9 milijardi za naoružanje, ja kažem: trebalo bi i mi da damo, u najmanju ruku, isto toliko za svoje naoružanje, a treba da radimo i na jačanju naše unutrašnje kohezije.

Zato ću opet da se pozovem na primer Francuske, kao i u načelnoj debati. Nedavno je francuska koinora vodila debatu o spoljnoj politici, i ta debata završila se glasanjem od istoriskog značaja, kako lepo kaže pariški izvestilac naše, — dozvolite da kažem — narodno-frontovske „Politike“: „Glasanje od istoriskog značaja — kaže on — ne samo po onome što je njime ustanovljeno već još više po težnjama i nagoveštavanjima. Francuska skupština je jednodušno odobrila energičnu izjavu g. Šotana i celokupnu spoljnu politiku vlade.“ „Za vreme debate o spoljnoj politici u Komori — nastavlja izvestilac „Politike“ — pre svega je palo u oči da su svi govornici od krajnje levice pa do krajnje desnice isticali potrebu da Francuska bude u ovom trenutku što jača.

G. Ivon Delbos, još odmah u početku, rekao je: „Naš prvi zadatak je da materijalne i moralne snage naše dovedemo do maksimuma. Glas Francuske čuće se u toliko bolje u koliko budemo snažniji i jači“. Posle njega govorio je sa krajnje desnice g. Ibarnegare, koji je kazao: „Dozvolite kolegi koji već 25 godina sedi u ovoj Komori da vam kaže: „potrebno je da se između naših teza, pored sve opozicije, pokaže zajednička vera u našu zemlju, u njenu veličinu, u njenu sudbinu.“

Ove reči prihvatio je odmah zatim, sa krajnje levice, komunisti Peri, rekavši: „Nada jedne zemlje ne leži samo u njenom naoružanju već i u sposobnosti njenih građana da se sjedine“. Tako govori francuski komunisti. Gospodo, dok je tako, ja ne želim nikome da imputiram da je nepatriota. Nikome nisam ja te reči uputio, nego je drugi jedan govornik govorio o „nepatriotskoj i avanturističkoj“ spoljnoj politici ove Vlade. Ali, dok i francuski komunisti tako patriotski osećaju i govore, ne mogu a da i opet ne završim rečima: „Neću da budem manji patriota od Francuza, čak i od francuskih komunisti, i zato ću da glasam za budžet Ministarstva spoljnih poslova. (Živo odobravanje i pljeskanje u centru i na desnici).

Председник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик господин Карел Добершек.

Karel Doberšek: Gospodo narodni poslanici, uzimam reč u debati budžeta Ministarstva inostranih poslova; pošto je moj birački srez pogranični i tako imam pred očima svakog dana problem slovenačke narodne manjine u Austriji i zato što sam upoznat sa habsburškom i hitleranskom propagandom na teritoriji naših pograničnih srezova, koja je stalno u porastu.

Gospodo narodni poslanici, nas Slovence podela je sudbina na tri državne teritorije, ali kao celina čuvamo mrtvu stražu balkanskih Slovena na severu. Takav položaj Slovenaca nije zavidan, kao što nije zavidan položaj nijedne mrtve straže. Od nje se traže najteže žrtve radi postignuća željenog uspeha; a u našem primeru za balkanske Slovence, kao i za Slovenstvo uopšte. Hoću time da kažem, da nije bez interesa po ostale Slovence na Balkanskom poluostrvu, ako se naša severna državna granica suzi, dakle, da nije bez interesa koliko borbené snage imaju pojedini delovi mrtve straže u Italiji, Austriji i u Jugoslaviji sami, a isto tako nije bez interesa, da bi unutarnja politika u Dravskoj banovini bila najbolja, kad bi odgovarala pograničnoj pokrajini.

U prvom redu hoću da osvetlim problem narodne manjine u Koruškoj. Gospodo, brojno stanje Koruških Slovenaca ne smemo ceniti po austrijskoj ili, još tačnije kazano, koruškoj zvaničnoj statistici pošto je popisivanje stanovništva izvršeno nasilno — brutalno i odnosne žalbe leže još danas nerešene kod Društva Naroda u Ženevi. Po privatnoj proceni brojno stanje čistih Slovenaca iznosi najmanje 120.000 duša i to uprkos tome, što ova naša narodna manjina ne uživa nikakve mogućnosti za nacionalni razvitak. Prilikom poslednjega zvaničnog popisivanja stanovništva u Austriji bilo je oko 25.000 koruških Slovenaca a bečka zvanična statistika međutim donosi, da ima u Koruškoj preko 10.000 slovenačke školske dece. Iz toga proizlazi, da svaki drugi Slovenac u Koruškoj pohađa osnovnu školu. Zvanična statistika o brojnom stanju Koruških Slovenaca je prosti falsifikat.

Većinom su Koruški Slovenci zemljoradnici, koje hoće Austrija da germanizira moralnim pritiskom, neravnopravnošću pred zakonom, zlostavljanjem u političkom, privrednom, kulturnom i socijalnom pogledu, uz pripomoć cele vrste raznih organizacija i novčanih sretstava celokupnog nemačkog naroda u Austriji i Nemačkoj, uz saradnju zvanične, poluzvanične i ostale javnosti. Osamdeset milionski nemački narod ne može se pomiriti dok tih 120.000 Koruških Slovenaca ne demoralizira, denacijonalizira i ekonomski upropasti.

Svima je gotovo još u uspomeni nacionalsocijalistički puč pre par godina u Austriji. Tada je došlo do borbe između nemačkog nacionalsocijalističkog fronta u Austriji i tako zvanog Faterlendiše fronta (patrijotskog fronta ustanovljenog po počivšem Dolfusu). Na samoj granici mog biračkog sreza završene su borbe i naša tadašnja vlada pružala je gostoprimitstvo Hitlerovskim borbama i poslala ih na letovanje u Varaždin. Slovenačka narodna manjina u Koruškoj nije uzela učešća u tim borbama, nego je ostala lojalna bečkoj vladi. Kad se gore pomenuti Patrijotski front proglasio zvaničnim, prešli su u njegovo članstvo zastupnici Koruških Slovenaca. U međuvremenu vratila se u Austriju iz Varaždinskog logora izvesna nekolicina Hitlerovaca, koja se upisala u Patrijotski front i njima je bio od Faterlendiše fronta poveren zadatak, da iz svedržavnog zvanično jedino priznatog patrijotskog fronta odstrane zastupnike slovenačke narodne manjine. Lica, koja su mesecima uživala jugoslovensko gostoprimitstvo austrijska vlada je favorizirala, i ako su se ta lica borila u redovima Hitlerijanaca protiv organizacije, u koju su po povratku upisana. Sve to na štetu naše narodne manjine, koja je ostala u kritičnom vremenu lojalna Bečkoj vladi.

Zašto sve to iznosim?

Zato, pošto su ovakvim postupkom austrijske vlade Koruški Slovenci lišeni svakog političkog prava.

Posledice: Nisu dobili narodnog zastupnika u austrijskom parlamentu nego je u tu svrhu bio naimenovan aristokrat grof Turn iz Železne Kaple koji je doskoro bio sopstvenik poseda u Dravskoj banovini. Jedino ovom gospodinu je bilo povereno zastupstvo Koruških Slovenaca u Bečkom parlamentu, a grofu Turnu je morao Kancelar austrijski dati obećanje, da se položaj Koruških Slovenaca ni u kom pogledu neće poboljšati. Ovaj feudalac je kao policajac koji pazi na slovenačke narodne manjine. Srpska poslovice kaže još tačnije: Dati vuku kozu na čuvanje.

Pri teškoj poslu pomažu ovom feudalcu predsednici slovenačkih opština, koji su Nemci a imenovani su od vlade na predlog jedne druge odbrambene organizacije tako zvanog Heimatsuca.

Kao posledica svega toga je nadalje i dejstvo, da su bili iz stanovske seljačke organizacije odstranjeni zastupnici naše narodne manjine, iako je Austrija staleška država.

Jedna između ustanovljenih organizacija u Koruškoj je takozvani Hajmatsbund, koji ima odlične veze u isto vreme sa Bečom i Berlinom. On pretstavlja avangardu, koja bez skrupula vodi borbu protivu naše narodne manjine i još protiv nas u Jugoslaviji. Jedino za tu svrhu je i ustanovljen. Dobro organizovan informativni kadar izvežbanih renegata služi ovoj organizaciji, koji su do sitnica obavesteni o svim pa i najmanjim događajima među našom narodnom manji-

nom. Za onemogućavanje svakog pokušaja naše narodne manjine stoji organizaciji na raspoloženju celokupan vladin aparat pokrajine Koruške i austrijske države. Taj Hajmatsbund ne prati u stopu samo narodne manjine u Koruškoj, nego njegov delokrug prešao je našu državnu granicu, gde vodi informativnu i propagandnu službu, razume se, uperenu protiv naše države. Naši podanici nemačke narodnosti ne preduzimaju ni jednog koraka bez prethodnih instrukcija od te organizacije.

Ovaj Hajmatsbund je odlučujući faktor u Koruškoj te ima do najmanjih sitnica izraden plan na koji način da se naša narodna manjina i privredno upropasti.

Hajmatsbund deli državnu pomoć narodu a ne državna vlast. Ta pomoć dodeljuje se Nemcima i renegatima i naseljenicima iz Nemačke na imanjima slovenačkog seljaka, koji je usled ovakve politike propao. Slovenačkog seljaka, koji je ipak sve pritiske izdržao, oporezuju pak nesnošljivo velikim porezom. U Austriji uvedena je Gebirgsbauerhilfe tj. zaštita planinskih seljaka, a koja se zaštita rešava po intencijama Hajmatsbunda.

U kulturnom pogledu neću ni gubiti reči kad za preko 10.000 slovenačke dece, zvanično priznate, nema ni jedne slovenačke škole. Napominjem samo dosledne dejstvo, da je austrijska vlada zaplenila bez novoda prvi broj dečijeg lista »Mali Korotan« koji je izašao prvi put za Božić 1937 godine, a koji bi narodna manjina čitala, pošto drugog štiva na slovenačkom jeziku za našu decu nema.

Ta nemačka renegatska propaganda ide još dalje, našim Slovencima oduzima se čak pravo na ime: Slovenci. Sloveni. Jugosloveni. Oni ih označuju kao »Vindiše«, a jezik kojim govori narodna manjina kao vindišarski jezik. Taj vindišarski jezik tek se stvara pošto se u školi deci ne predaje slovenački jezik, niti slovenačka deca uče pisati i čitati slovenački jezik.

Ovaj vindišavski jezik ima tek da se izkristalizuje a njega danas poznajemo pod imenom „Kuhldojč.« U tome pravcu hoće da postigne uspeh organizacija »Hajmatsbund«, da uveri svet da koruški Slovenci u stvari nisu Slovenci ier da nemaju nikakvih objektivnih ni subjektivnih karakteristika Slovena. Time ona hoće da opravda svoj nemoralni postupak nad njima. Nije isključeno da će se naći i jedno dana koji nemački naučnik i koruški renegatima dokazati da su potomci Krapinskog čovjeka ili čak Neandertalca.

Gospodo, da li nije onda ironija izjava sadašnjeg austriskog kancelara dr. Šušnika koju je dao sredinom aprila 1937 godine u Aizenštatu a koja glasi:

»U Austriji moramo činiti sve da uredimo uzornu manjinsku zaštitu. Hoćemo da se osećaju narodne manjine, koje žive u Austriji, kao kod kuće. Time hoćemo da damo primera ostalim državama, gde stanuju nemačke manjine, kako treba postupati sa tim narodnim manjinama.«

Takva obećanja čuli smo ponovno. Mišljena sam, da Austrija nema više moralne snage da bi bila sposobna sprovesti taj problem koji je sama zamrsila i koji izgleda sve više nerešljiv.

Dozvolite mi da pokušam objasniti okolinu koja utiče da se gornji problem putem Austrije neće rešiti.

Već sam napomenuo da opažamo u našoj državi habsburšku i hitlerovsku propagandu koja se dobro

razvija. Varijante te propagande zauzimaju već toliki razmah da se moram zadržati kod sledećeg.

Sredinom marta 1937 godine oštampan je u inostranim listovima kominike, razume se bez potpisa, o audijenciji našeg dragog kolege g. dr. Stefana Krafta kod Predsednika vlade g. dr. Milana Stojadinovića. U ovom kominikeu inostrana javnost bila je obavestena, da se prilikom audijencije narodni poslanik g. dr. Stefan Kraft zahvalio Predsedniku vlade na zaštiti koju uživa nemačka manjina iz Banata, Bačke i Slavonije, a istom prilikom narodni poslanik g. dr. Stefan Kraft požalio se g. Predsedniku vlade da se nad nemačkim manjinama u Dravskoj banovini čine velika zlostavljanja.

Kome je poznata tesna povezanost nemačke propagande u obe nemačke države i u inostranstvu, taj zna da rad te propagande deluje po etapama i po etapama osvaja, onde gde ne nailazi na energičan otpor. Prva etapa osvajanja je naša mrtva narodna straža u Koruškoj, a druga neka je Dravska banovina.

Već duže vremena vodi se u Nemačkoj i Austriji propaganda, koja ima za konačni cilj otepljenje jednog dela naše države. Već je poznata ta činjenica celom svetu, pošto se ta propaganda vrši i pomoću radia.

U beogradskoj javnosti iznose se samo pojedinsti i ove su nedovoljno objašnjene kao na primer poslednji izgon feudalnih habsburških emisara iz naše države i njihovih pomoćnika, zatvaranje državne granice od strane Austrije kao reakcija, rasturanje habsburške i hitlerovske propagandne literature po našim pograničnim krajevima.

Pre 27 januara iznele su Celovske Frajenštimen, poluslužbeni organ već pomenute propagandističke organizacije Heimatsbunda, raspravu iz budžetske debate iz našeg Finansijskog odbora i to govor g. dr. Stevana Krafta, o teškom stanju nemačke manjine u Jugoslaviji. Ovaj list podvlači onet, kakva se nepravda čini nemačkim manjinama u Slovenačkoj i apeluje na centralnu vladu u Beogradu da se pokaže snažnija prema Slovincima u Jugoslaviji, i njih prisili, da respektuju privilegije Nemaca u Dravskoj banovini pošto smo postali prijatelji Trećeg Rajha.

Gospodo, potrebno bi bilo raščistiti položaj Nemaca u Jugoslaviji s obzirom na pisanje nemačkih listova u inostranstvu.

Naši podanici nemačke narodnosti za vreme Austro-ugarske bili su podeljeni na dva dela.

U Ugarskoj polovini bila je nemačka narodna manjina pod vladajućim mađarskim narodom, a u austrijskoj polovini t. j. Sloveniji i Koruškoj, bili su Nemci vladajući faktor. Na jednoj strani nisu imali nikakvih prava, a na drugoj imali su sve privilegije, koje uopšte može pružiti hegemonistični položaj. Da se činila nepravda nemačkoj manjini u Ugarskoj, isto je to ona javno priznala.

Председник Стеван Ђирић: (Према посланицима који се налазе у министарским клупама у разговору са министрима): Молио бих вас, господо, да се не вежбате седети у министарским клупама, то се научи само од себе. (Буран смех).

Karel Doberšek (nastavlja): Normalan čovek pomislio bi da takva zlostavljanja narodnih manjina, na primer nemačke narodnosti, mora razumeti položaj Slovenaca pod Austrijom pošto su i jedna i druga za vreme Austro-Ugarske živeli u podređenoj situaciji i razumeti da su se obadve veselile propasti Austro-Ugarske, kad je hrabra srpska vojska oslo-

bodila Slovence nemačkog a Nemce mađarskog tiranstva.

Zahvalnost uglednog zastupnika nemačke narodne manjine u bivšoj ugarskoj polovini g. dr. Krafta svedoči da se može nemačka manjina poslužiti svim zakonitim pravima i da se slobodno razvija u svima pravcima.

Nemci u Koruškoj i Slovenačkoj su kao privilegovani narod koji uživa sve privilegije ostvarili dominantan položaj i na privrednom polju. Ovaj privredni položaj ostao im je i posle sloma Austrije u Dravskoj banovini. Za vreme Austrije bili su nemački privredni centri istoimeni centri u isto vreme i centri germanizacije slovenskoga naroda. Posle rata bila je ukinuta nasilna germanizacija u tim centrima, a nemačkom kapitalu ostao je neokrnjen privredni položaj. U krajevima kao u Kočevju i okolini kompaktno nastanjenim Nemcima ostala su kao manjini i sva druga prava osim onih privilegiranih.

Moram se pitati da li se Nemcima učinila neka nepravda, ako njihova preduzeća nisu tako mnogobrojna; je li možda nepravda ako se domaća industrija ne oseća šikanirana kao što je to bio slučaj za vreme Austro-Ugarske i da slovenačka deca po školama nisu više podvrgnuta nasilnoj germanizaciji. Čime je onda nemačkim narodnim manjinama učinjena nepravda?

Gospodo, vi znate da narod koji stolicima živi pod naročitim okolinom prima u svoju duševnost karakter tih okolina. Nije teško pogoditi ko ima bolje razvijeno pravno osećanje, onaj koji je trpeo stolicima pod tudim jarmom ili onaj koji je pritiskivao, upropašćavao drugog privredno, moralno i kulturno. Nećete teško pogoditi ko se teže prilagođava obrnutoj situaciji. U centrima nemačkog industrijskog kapitala pod Austro-Ugarskom slovenački službenici i radnici bili su prinuđeni da svoju decu školuju u nemačkim školama. Je li nepravda da se s germanizacijom prestalo? Pitati se moramo tako isto, da li su nemačkom narodu potrebne izdajice i renegati kojih ima u Koruškoj, u Austriji a takode i kod nas, koji truju normalne odnose između nas i između nemačkog i našeg naroda pa bili oni u našoj državi ili bili iz inostranstva. Ako se služi austrijska vlada, ako se služi nemački narod izdajicama za germanizaciju naše narodne manjine u Koruškoj kao što su Slovenac Perkonig, Poljak Milčinski, Hrvat Kaibič kao vode Hajmatbunda u Austriji, izjavljujemo da toga nećemo trpeti u našoj zemlji. Mi znamo, da je psihološki potpuno razumljivo, da takvi renegati pokušavaju da ostvare okolinu jednake moralne vrednosti, da bi time umirili svoju savest, i varali sve pod zaštitom austrijskoga kancelara.

Da ilustrujem samo koliko se kod nas osećaju gospoda nemački kapitalisti da su privilegisani. Navodim sledeći primer:

U mom pograničnom srezu Dravograd, u varošici Guštanj, postoji filijala fabrike Beleverke iz Kapfenberga. Direktor fabrike je g. Lorberau, koji nije naš državljani i koji neće da zaposli one naše nezaposlene radnike, koji su se godine 1919 dobrovoljno borili na Koruškom frontu. A za one, koji su stranom potpomagali neprijatelja Nemca ima dovoljno hleba. David Lorberau ima dobre veze sa Beogradom, njegova molba za prijem u naše podanstvo biće sigurno povoljno rešena.

Umorio bih vas, gospodo, ako bi nabrajao i druge slučajeve privilegija, koje uživaju nemački ka-

pitalisti-inostranci kod nas. Dovoljno je, da sam za danas i na ovom mestu pomenuo gornji slučaj.

Gospodo, da završim. Ukoliko sam uspeo u ovom kratkom vremenu da objasnim probleme naše severne granice odnosno mrtve straže, činio sam to sa namerom, da ukažem na vezu koja spaja našu braću preko granice sa nama. Nije tu po sredi samo problem narodne manjine u Koruškoj, nego problem osvajanja prve etape. Ako smo poklonili premalo pažnje važnosti prve etape, to smo učinili iz nepoznavanja prilika.

Mnogo više su nam međutim otkrili austro-ugarski germanizatori: sva nacionalistička literatura, zvanična i nezvanična, izjave i komunikacije po listovima, čitava brda austrijskih i nemačkih časopisa, ceo rad Vaterlendiše fronta, seljačkog saveza, Hajmatsbunda, Sidmarke i Šulferajna; dakle vlade, sve se to u Koruškoj trudi da ponese nemačku zastavu preko ubijene mrtve straže naše drage braće u Koruškoj preko Drave, Save do Jadrana. Stoga na našoj severnoj granici skeptički ocenjujemo sugestije o prijateljstvu sa Nemačkom koje dolaze iz Beograda, jer ne znamo koje će stanovište zauzeti naša država u slučaju anšlusa. A sa tim anšlusom računa sva pogranična javnost i naša manjina u Koruškoj. (Odobranje na leviци).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има у име групе Земљорадничког клуба народни посланик господин Бранко Добросављевић.

Бранко Добросављевић: Господо народни посланици, с обзиром на поодмакло време, с обзиром на замореност вашу, и с обзиром на свој положај по својој професији, уверен сам да многи од вас мисле, мало вулгарно изражено: Попе, хајде у цркву. То би одговарало оној немачкој: «Shuster bleib bei deinem Leisten». Али, огрешио бих се о своју дужност уза све то кад не бих узео реч по претресу овога буџета, и то због тога што као човек, који сам преживео цео свој век на селу са сељаком, знам шта сељак мисли, и ако се мисли да он мало зна и схваћа, он свеједно инстинктивно осећа по важним питањима, по одлучујућим питањима, шта је добро, а шта је зло.

Господо народни посланици, познавајући тога сељака, мислим да се не варам, ако кажем, да је тај сељак задовољан са политиком данашње Владе уопште, па и са политиком Министра вањских послова. (Милан Петковић: Е, то није). Задовољан је због тога што осећа да му је боље и да нешто лакше живи.

Господо, експозе Министра спољних послова увек је био не само важан него и интересантан. Интересантан је не само за Народну скупштину и за народне посланике, већ и за целу земљу. Од спољне политике зависи не само наша државна самосталност и наше границе, већ од ње зависи и наш живот, да га имамо у миру и да живимо као слободни грађани. Она је у највећем броју одлучујући фактор и у социјалним и у економским односима нашег народног живота. Спољна политика је не само политика Министра иностраних послова, већ је она политика целе наше земље. (Милан Петковић: Тако би требало да буде.) Обавезе, које се овде чине, не чине се само у име и за време једне Владе, већ оне остају и после ње. То су обавезе државе. Те зато у критици спољне политике не смемо бити лични, не смемо бити ситничари. Не смемо уносити наше партијске, или како хо-

ћете да их крстите, размирице. (Пљескање на десници.) Спољна политика мора бити поштеђена од наших борби, од наших политичких схватања, која имамо за унутрашње уређење државе. Интерес свих нас потпуно је једнак спрам држава са којима смо било у ближем било у даљем додиру.

Господо народни посланици, ми смо још генерација и издаци оних генерација, које су у спољној политици знале само за једнога непријатеља. У нама има још наследне навике да гледамо на спољну политику, како су гледали наши стари или како смо гледали ми пре рата. Велики светски рат је у потпуности, из темеља, изменио наше стање, па према томе и наше гледање на спољну политику мора бити друкчије. Пре рата ми нисмо завршили наше политичко уједињење и главни циљ наше спољне политике био је наше државно и народно јединство. И зато смо држали за непријатеља само онога, који нам је то државно и народно јединство спречавао и који нам је исто онемогућавао. То је било за нас Србе из Србије Отоманско царство, а за Србе ван Србије и другу нашу браћу из свих крајева покојна Австро-Угарска монархија на коју су и Срби из Србије једнако гледали. Прилике су се из темеља промениле. Некада освајачка Турска постала је национално мирна држава, која не иде за освајањем и нема империјалистичку или освајачку политику, него жели да живи у миру и да своје социјално и привредно стање развија на добробит, корист и величину свога народа. Некад непријатељи, ми смо сада најискрелији савезници онако како могу да буду два велика, јуначка и витешка народа.

Немамо више Австро-Угарске, она је само још сан у мутним главама палих политичара неких држава, а на место ње имамо две словенске државе: Југославију и Чехословачку, и две несловенске државе: Аустрију и Мађарску.

Господо народни посланици, данас, слушајући многе говорнике, нарочито са левнице, када је било речи о Аустрији, нисмо чули дециланих и јасних изјава о питању Аустрије. Дозволите да и ја кажем о тој ствари шта мислим. Решења су три, по мом немеродавном мишљењу. Три су могућности гледе питања саме Аустрије и то можемо рећи: статус кво, рестаурација Хабсбурговаца или аншлус. Господо, ја мислим да смо ми сви, и са деснице и са левнице, за статус кво. Али, господо, узмимо да дође до рестаурације. Шта би то значило? Ја мислим, господо, само рат. И то је питање Мале Антанте па и нас као чланове Мале Антанте. Или, господо, може бити треће решење: аншлус. Ту можемо признати да смо ми немоћни и да ту имају реч велике силе, у првом реду Краљевина Италија, а онда ми мали, како рекох, ту не можемо ништа одлучити.

Господо народни посланици, ми данас немамо оних непријатеља које смо некада имали. Ми смо завршили наш национални идеал, наша политика није више политика напада и освајања пограничних крајева, већ је то политика мира, да би у миру подigli себе и залечили оне тешке ране које су нам векови немилосрдно задавали.

Није само наша спољна политика измењена у овом правцу. Она је измењена у читавом свету. Варају се они који мисле да вода тече куда је теcla. Многи проблеми, који су раније могли бити решени са територијалним освајањем, данас се ре-

шавају далеко лакше саобраћајним средствима, трговачким уговорима, уласком капитала и свим оним што карактерише данас у потпуности промењени живот послератних европских држава.

Наша држава није само последица светског рата и Версајског уговора о миру. Она је исто толико последица и наше вековне борбе за ослобођење, она је последица и нашег великог учешћа у последњем рату и крви коју смо дали за ту државу. Прошлост, која је била, угашена, је али жаришта још има и ми морамо бити на опрези. Стога наши савези, које смо склопили, имају један једини циљ да сачувају нашу државну независност.

Господо народни посланици, да се запитамо шта је Мала Антанта? Ништа друго до један политичко-војни савез држава у подунавском базену који има циљ да не дозволи промену и да одржи оно стање које су мировни уговори дали. То није споразум за напад. То је споразум за одржавање мира, то је споразум за осигурање независности нас и наших савезничких држава. Шта је Балкански споразум? Он није ништа друго него споразум такође за одржавање мира на Балкану и против сваког насилног решења постојећег стања на Балканском полуострву. Ту имамо четири контрахента. Господо народни посланици, пожељан би био и пети а то је братска савезничка и ако хоћете словенска и југословенска Бугарска.

Благодарећи тим савезима ми смо осигурани за одржавање мира на Балканском полуострву и у Подунављу. Некада најнемирнији Балкан, Балкан у вечитом пламену, извор свих немира и сукоба, постао је новом политичком преоријентацијом узор мира, сарадње и љубави која постоји између оних који знају како је тешка и скупа слобода народа и државе.

Мир у Европи и мир у свету неће бити поремећен од нас на Балкану нити ће бити поремећен од нас малих јер он никада ни у прошлости није од нас био поремећен нити је постојала опасност. Та опасност постоји од великих сила, од великих народа, од оних који имају аспирације ван онога што им као народу и држави припада.

Признајемо да може доћи до рата. Признајемо да немир лежи у нашим душама, али не због нас, већ због неслагања великих и моћних држава које би требале да дају пример мира и реда мањим државама.

Наш географски положај, број нашег становништва и јачина наше војске јесу фактори са којима и они који су мислили да нападају и они који су мислили да се бране, морају рачунати. Ми спадамо у ред средњих сила по јачини војске, а по срцу и храбрости, ако дође време, показаћемо се онакви какви смо увек били.

Политички мир који имамо стварањем Мале Антанте и Балканског споразума и наших великих савезника, мора се проширити. Ми немамо никаквог разлога да смо у непријатељству са ма којом од великих сила. Наш је интерес да са свима ближим и даљим силама будемо у пријатељском и срданим односу.

Спољна политика Владе г. др. Милана Стојадиновића и носиоца те политике самог г. Стојадиновића није уништила ни један од постојећих савеза које смо ми имали, није нарушила ни један од уговора које смо имали са Малом Антантом и Балканским споразумом или са нашим великим савезницима из светског рата.

Сви ти савези су очувани или знатно ојачани. Отишло се само даље и створена су нова пријатељства и изглађени стари опасни сукоби који су били. Политици др. Милана Стојадиновића поглавито се пребације то што је под његовом Владом настао срданији однос између две велике силе — Немачке и Италије. Критичари те политике сматрали су да је немогуће правити пријатељске споразуме са тим државама а не кварити споразуме које смо имали са нашим старим савезницима. Они су, сувише свестрани, и изгледа да та њихова критика иде у духу оне: »Timeo Danaos et dona ferentes«.

Г. др. Милан Стојадиновић је јавно, пред целим светом, казао да старе споразуме није покварио. И шта то треба онда некое од нас да тврди да су ти споразуми покварени? Постоје сви уговори онакви какви су били и са којим правом и са којим моралом онда се може тврдити да су ти уговори оштећени и поништени?

Господо, наш народ има о комшилуку, о суседству, своје мишљење и вели да је грехота на плот комшијски наслонити се. Тиме је хтео да каже да са комшијом треба лепо живети јер је човек упућен на комшију. Господо, није лако ни малом човеку бити сусед великог газде па још и у завади са њиме. Још мање је лако државама ако са својим великим и моћним суседима немају пријатељске односе. Лако је бити пријатељ са државама које су далеко од нас, лако је чинити пријатељства са државама са којима ми имамо слабе односе и додире, али је веома тешко са онима који су наши суседи. Наше велике савезнице су нам увек препоручивале споразум са тим нашим великим суседима. Зар није баш била Француска та која нам је препоручивала споразум са Италијом? Зар није било у Француској група и листова који су сматрали да смо ми сметња братском споразуму између двеју великих латинских нација, између Француске и Италије?

Зар је то грех Владе г. Милана Стојадиновића, што је начинила пријатељства која су нам донела већу сигурност и безбедност и која су нам донела огромне економске користи са болим трговинским односима, која су донела просперитет нашем народу? Зар господи критичари мисле да би много боље било да се претходно између себе споразумеју четири велике силе, да Енглеска и Француска начине споразум са Немачком и Италијом, па тек онда да се ми миримо и ми споразумевамо? Колико би наш положај био тежи да смо чекали то време, а колико је сада наш положај бољи и лакши. Зар не видите да Велика Британија чини споразум са Италијом и Немачком? Томе споразуму ће и Француска прићи, јер велике силе пре или после, морају начинити споразум, који ће обезбедити мир у свету и који ће једном угушити ову несрећну грозницу наоружања, коју су оне изазвале.

Наша спољна политика јесте онаква какву мора да води једна слободна и независна држава. Наша спољна политика одговара у потпуности интересима нашег народа и наше државе. Зато ја, у име Земљорадничког клуба изјављујем, да ћу како ја тако и Земљораднички клуб гласати за предложени буџет Министарства спољних послова. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Вединир Јојић. (Гласови: Није присутан). Пошто г. Јојић није ту, сматра се да је оду-

стао од речи. Реч има народни посланик г. Станко Ленарчић.

Stanko Lenarčič: Gospodo narodni poslanici, u prošloj godini došlo je do sporazuma između Kraljevine Italije i Kraljevine Jugoslavije.

Italijanska vlada je sa svoje strane taj sporazum dobro spremala i sve je ono, što bi posle sporazuma bilo nemoguće sprovesti, provela prije sporazuma.

Već koncem 1936 god. i početkom 1937 godine objavila je dekret za promenu porodičnih imena za ukupno 4936 porodica slovenske i hrvatske narodnosti, sa ukupno 19889 porodičnih lica.

U onim danima kada se u Italiji već nagoveštalo zbliženje sa Jugoslavijom, fašistička je vlada izdala ukaz, da se sa 6. novembrom 1936 g. ukida na ekonomskoj visokoj školi u Trstu srpsko-hrvatski jezik, koji je bio do ovog dana jedan između oblatornih jezika, kao obligatoran.

Za Božić 1936 g. objavljen je bio ukaz o petogodišnjem produženju funkcijskog doba izvanrednog fašističkog suda, koji u glavnom radi protiv našeg nacionalnog življa.

Već za vreme pregovora 17. februara 1937 god. stupio je na snagu zakon, koji daje zavodu »Ente di rinazionata agraria per le tre Venezie«, pravo, da može u svoju korist eksproprijisati zemljišta italijanskih i stranih vlasnika u Julijskoj Veneciji na Južnom Tirolu. Taj zavod kupuje u glavnom posedbe Slovenaca i Hrvata i predaje iste u ruke italijanskih kolonista; država podupire sa velikim subvencijama taj rad.

Gospodo, posle sporazuma prilike se nisu mnogo promenile. Tvrdim, da i telegram, kojeg je uputio Musolini grofu Čanu u Beograd nije odgovarao stvarnom položaju. Musolini je naimе telegrafisao, da su poslednjih 28 Slovenaca, koji su bili konfinirani, pušteni na slobodu. Fakat jest, da su bili pušteni tek u novembru pr. g. a veći broj Slovenaca još je i danas u konfinaciji.

Za vreme sporazuma bilo je u italijanskim zatvorima preko 30 slovenačkih i hrvatskih nacionalista, koji su bili osuđeni od 15—20 godina robije za običan nacionalan rad među narodom. Svi su ti još i danas u zatvorima. Gospodo, i svi oni, koji su pušteni na slobodu ne mogu se kretati slobodno oni su pod stalnom pripaskom fašističke milicije. Zaposlenja uopšte ne mogu dobiti i zbog toga su prinuđeni da pobegnu u Jugoslaviju.

Posle sporazuma bio je osuđen na konfinaciju od dve godine gostioničar Kamenšek iz Gorice, i Jug iz Solkana i to samo zbog toga što su slušali radio vesti iz Španije.

Po najnovijoj vesti je svaki naš čovek osuđen zbog komunizma. U tom radu nudi pripomoć i naš ekspert Ministarstva unutrašnjih poslova u Rimu. Da se radi istinski samo po novim metodama na progonu Hrvata i Slovenaca, najbolji je dokaz taj slučaj:

U Češarjih kod Koprja pronašli su fašisti na tornju tamošnje crkve letak komunističko-propagandnog značenja. Vlast je povelа odmah istragu. Od fašista dirigovana vlast je napravila najpre premetačinu u prostorijama tamošnje slovenske štedionice. I zbilja pronašli su veći broj letaka komunističkog propagandnog značenja. A u peći samoj uveli su lepo vezanu crvenu zastavu sa srpom, čekićem i klasom, t. j. emblemom Sovjetske Rusije. Odmah posle toga usledila je aretacija, predsednika i svih članova odbora. Ukupno su aretirali 25 lica. Više dana bili su ti ljudi zatvoreni u sudu u Koprju. Narod je bio uveren, da

je to rad fašista i vlast je morala i ako nerado povesti izvidanje u tome pravcu. Rezultat je bio senzacionalan. Letke i zastavu podmetnuli su Slovencima u štedionicu fašist Petar Picigus sa svoja dva sina i zetom Jordanom. Zastavu je izradila, kako je utvrdio sud, kćerka Picige.

Takvim metodama služe se i posle sporazuma fašisti protiv Slovenaca i Hrvata!

Gospodo, sećate li se još da je grof Čano dodao u sporazumu da izvesna pismena obećanja Do danas je sve to ostalo samo na papiru. Naš jezik progoni se u crkvi i izvan crkve. Nekoliko slovenačkih sveštenika, koji su u smislu sporazuma uveli u svoj rad u crkvi ponovno slovenački jezik, dobili su od vlasti opomene, »da se taj sporazum tumači pogrešno«.

Podestat u Rihenbergu 7. septembra 1937 pozvao je sve slovenačke gostioničare te ih obavestio da je u gostionama strogo zabranjeno pevanje slovenačkih narodnih pesama. 24. oktobra fašisti su tamo zbog pevanja istukli šestoricu Slovenaca.

Gospodo, poznato vam je da je prošle godine bila sa velikim uspehom u gostima u Trstu opera iz Ljubljane. Veći broj Slovenaca, koji su aplaudirali bio je progonjem. Jedan gostioničar-Slovenac izgubio je koncesiju samo zbog toga, jer je jedan njegov bliži rođak davao vence gostima.

Slovenačke i hrvatske novine nisu dozvoljene.

Za vreme sporazuma bilo je dozvoljeno uvažati u Italiju ove novine iz naše države: »Slovenec«, »Novosti« i »Politika«. Tek kasnije bilo je dozvoljeno u zamenu za tršćanski »Piccolo« uvažati i Ljubljansko »Jutro«. A već u drugoj polovici oktobra 1937 godine izdata je zabrana i to zbog toga jer je »Jutro« imalo veći broj čitalaca od samog fašističkog »Il Popolo di Trieste«.

Svi čitaoci naših novina su pod stalnom smotrom fašista.

Sa obećanim kursovima slovenačkog i hrvatskog jezika nema ništa jer svi učitelji rade protiv ovih kurseva.

Gospodo, najbolji dokaz, da se položaj Slovenaca i Hrvata nije ni najmanje promenio, je izjava u novinama »Corriere Istriano« od 27. marta 1937 god. U toj izjavi stoji: »Neka Slovenci i Hrvati ne žive u nikakvim iluzijama jer su samo Italijani i fašisti«.

Gospodo, 27. novembra 1937 godine otvorena je bila na osobito lep način zgrada opštinske biblioteke u Zadru. U ime italijanske vlade prisustvovao je otvaranju Ministar Cobelli Gigli, koji je izjavio: da »Musolini dobro poznaje raspoloženje Zadra i da razumije njegove strasti«.... Reljefi, koji krase tu zgradu jesu: Koparski magistrat, puljska arena, šibenička katedrala, Dioklecianov peristil u Splitu i rektorska palača u Dubrovniku. Gospodo, kako se to prijateljstvo sa Italijom u praksi propagira, neka vam budu dokaz mnogobrojna predavanja po italijanskim varošima, gdje se sporazum tumači na sledeći način: »Ubistvena je sramota za velesilu Italiju, da je sklopila prijateljski pakt sa balkanskom državom Jugoslavijom. Italija je bila po svojim prilikama na to prinuđena. Za tih pet godina treba, da se čitav italijanski narod uveri, da je proširenje rimske imperije preko Jadranskog mora od vitalnog interesa za Italiju i da je to izvođenje po ovom programu u prvoj etapi nalog već sadašnje generacije. Italija neće nikad odustati od ovog plana. Da ne bi imao ovaj sporazum štetnih posledica po italijansku narodnu odbranu, potrebno je skrenuti

i posvetiti veliku brigu inostranim, a osobito autohtonim Slovencima u Primorskoj».

Gospodo, poslednja italijanska statistika utvrđuje da je u Italiji još uvek preko 600.000 Slovenaca i Hrvata. Ovih šest stotina hiljada naših sunarodnika u Italiji nema ni jedne škole, ne može da se služi svojim narodnim jezikom ni u samoj crkvi, bez prava su u celom javnom životu.

Naše školstvo potpuno je uništeno. Talijani su zatvorili ništa manje od sedam srednjih i 531 osnovnih škola. Našoj deci zabranjuju školske vlasti da govore materinskim jezikom i prisiljavaju ih u fašističke omladinske organizacije »Balila« i »Picole Italijane«. Broj naših učitelja pao je od 827 na samih 150, ali i taj mali ostatak premešta se pomalo u talijanske krajeve. Iz crkve uklonjeno je slavensko bogoslužje i glagolica, koja se upotrebljavala u tamošnjim katoličkim crkvama već 1000 godina. Nacionalni sveštenici se redom otpuštaju, a na njihova mesta dolaze zagrižljivi Talijani.

Da se taj živalj što pre uništi potrebno je da se nište još i sve ostale gospodarske institucije. U Julijskoj krajini bilo je 131 zadruga. Danas ih radi još samo 57, a 74 njih je u likvidaciji. I one zadruge koje rade pod stalnom su kontrolom fašističkih komesara.

A sad, gospodo, prelazim na stvari, koje interesuju moj srez. Srez Logatec graniči cirka 80 km dužine prema Italiji. Jedan deo sreza bio je do 1922 g. okupiran od Italije. Za vreme ove okupacije italijanska vojska napravila je veliku štetu nekim našim seljacima i ta šteta bila je procenjena po prilici na 200.000 lira. Italijanske vlasti tvrde da je ta šteta već sa našom državom obračunata. Pre nekoliko meseci sam u Ministarstvu inostranih poslova saznao da je po prilici tri miliona dinara za prouzrokovanu štetu na raspoloženju. Zašto se taj novac našim seljacima ne isplati? Je li potrebno da se i u tom slučaju interveniše putem advokata? Ja mislim, da je posle petnaest godina vreme da seljaci dobiju naknadu za pričinjenu štetu. Naši seljaci dvovlasnici imaju velike komplekse šuma u Italiji. Svi ti dvovlasnici morali su uplatiti pet od sto italijanski unutrašnji zajam. Procena ovih šuma za zajam bila je mnogo veća od cene za zemljište, koje talijanske vlasti oduzimaju našim vlasnicima. Zbog toga bilo bi potrebno da Ministarstvo interveniše u Rimu, da se sva šteta od oduzetog zemljišta što pre isplati.

Ja mislim, da zbog velikog prijateljstva sa Italijom to pitanje ne bi moglo naići na teškoće. Dosada su bile sve moje intervencije uzaludne. Glasacu protiv ovog budeta. (Odobranje i pljeskanje na levici).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Милан Петковић.

Милан Петковић: Спољна политика једног народа — поред све своје деликатности и сложености у начину, такту и форми њезина вођења — у својој суштини је ипак проста и јасна. Јер суштину спољне политике једног народа чине његови национални интереси самоодржања и безбедности у садашњости и његове аспирације у будућности.

Насупрот свима реалностима, као једино здравим основима спољне политике, о којима су говорили многа господа предговорници са стране деснице и левице, ја истичем здрав осјећај народни.

Сваки народ, као засебна међународна јединица, инстинктивно има осјећај својих правих националних интереса и аспирација. Народ, као цје-

лина, ријетко када гријеши у тим својим осјећањима, много чешће гријеше његови одговорни носиоци спољне политике. За ову тврдњу ми имамо класичан примјер и потврду у вођењу спољне политике нашег народа последњих 60—70 година.

Наш народ никада није имао осјећај, да је његов интерес у наслону на сусједну Аустро-Угарску монархију, иако је био свјестан њезине снаге и међународног значаја њезиног. Напротив, он је својим сопственим осјећајима и снагом своје сопствене интуиције гледао свој национални интерес у наслону на Русију, а преко ове и на Велику Антанту. Догађаји су потврдили исправност и реалност народних осјећаја и политике вођене у духу тих народних осјећаја. Исто тако догађаји су потврдили нереалност и неоснованост политике вођене противно духу тих народних осјећаја.

Зато наш народ сада са забринутошћу посматра, како се понавља историја вођења спољне политике његове земље противно његовом схватању морала и поноса, противно његовим осјећајима и традицији његовој.

И тако Југославија има данас — ребус сик-стантибус — двије спољне политике, које долазе до изражаја. Једну спољну политику, која произилази из осјећаја народне душе и која је дошла до јаког свога изражаја у два случаја ту у његовој престоници, кад је са заносом народ поздрављао Француску и њезинога претседника спољне политике, и кад је склопан пакт Тано—Стојадиновић.

Другу спољну политику има данас Југославија, коју води званични и одговорни носилац њезине спољне политике, а која није у сагласности са осјећајима, традицијама и моралним обавезама народним.

Да бих отклонио сваку нејасност и непотпуност ове мисли, ја морам да додам и ово: Наш народ је мирољубив, без освајачких претензија, вољан да чува и брани дјело своје исполинске борбе из последњих ослободилачких ратова. Доследно томе он је противан свакој ревизионистичкој политици и политици реванша, као и свакој империјалистичкој и завојевачкој политици, макар са чије стране долазиле такве аспирације.

Као год што је противан оваквим аспирацијама, наш народ тако исто има искрену жељу и тежњу, да живи не само у коректним него и у срдачним односима са свима сусједима и даљим народима и државама, које немају таквих аспирација и који за то дају гаранције цјелокупним духом и смислом свога народног бића и своје спољне политике, не само према нама, него и према нашим освједоченим државним и народним пријатељима.

Господо народни посланици, будно око и живи осјећаји народни пажљиво и стално прате све акте и потезе наше спољне и међународне политике. Свима тим актима народ даје оцјену и опредјељује се према њима.

Кад је стварана Мала Антанта, са циљем да чува ослободилачке тековине трију народа и сарађује на чувању свјетског мира, геније нашег народа осјетио је историјску мисију. Ове међународне творевине и нигде се није чуо ни могао примјетити један приговор, ни примједба у нашем народу тој међународној формацији у којој узима учешћа и наша земља.

Исто тако је било када је створен Балкански споразум. Народ наш та је једнодушно поздрављив

гледајући у њему залогу сређивања Балкана и његових народа као и гаранцију његове безбједности.

Наш народ је са живим интересовањем и свим својим бићем исто тако поздрављао последњих година сваку манифестацију и потврду срдчних односа наше земље и народа са свима савезничким земљама и народима, који су своје пријатељство према нашем народу доказали у најтежим данима његове историје и запечатали га ватреним крштењем на бојиштима.

У тежњи за добрим и коректним односима и са осталим народима ближим и даљим, наш народ спреман је да и према тим народима даде доказа своје мирољубивости и добре воље, али та тежња не смије ни у ком виду и ничим доводити, не у питање, него ни у сумњу срдчане везе са опробаним и освједоченим пријатељима нашег народа. То не смије бити ни под видом никаквих пактова, ни трговачких уговора, ни умишљених привредних интереса итд.

Одговорни носилац спољне политике наше земље има право да у вођење наше спољне политике унесе само своје схватање и своју дужност такта, начина и форме вођења спољне политике, али нема права да мијења и суштину њене спољне политике.

Напротив има дужност да ту суштину народне спољне политике чува и изводи са свом потребном брижљивошћу неповријеђено и само онако, како то тражи здрав осјећај, високи морал нашег народа и онај дух, који је доминирао у нашој спољној политици од доласка на престо наше народне Династије Карађорђевића.

Послије ових напомена и мисли општег значаја о спољној политици наше земље, желим да кажем неколико ријечи и о једном посебном питању, које спада и у домен наше спољне политике, а то је о Конкордату.

Ово чиним у овој прилици зато, што ми је у начелној буџетској дебати ускраћена могућност са стране господина Претседника Народне скупштине да о овом питању говорим и препоручено ми је да о овом питању говорим у специјалној буџетској дебати.

И ограничено време, а и други обзир налажу ми да будем кратак у својим излагањима по овом важном и деликатном питању.

Зато, господо, ја нећу говорити о свима перипетијама и мучним сценама које су га пратиле приликом његова претресања и овде у Народној скупштини и у читавај нашој јавности. Нећу говорити ни о жртвама, ни о животима, ни о крви која је пала у борби око овог питања. Нећу да говорим о томе питању и зато јер таквог измирења не може донијети измиренем ни душевни мир ни умирење савјести без одмазде. Једино праведни судија — Бог правде и истине, даће ову одмазду. (Граја и протести на десници.)

Потпретсеник Фрањо Маркић: Господине говорниче, молим Вас да не говорите о стварима које нису на дневном реду.

Милан Петковић (наставља): Хоћу само да одбијем од себе, од верних синова Српске православне цркве, као и од своје браће синова католичке цркве и муслиманске вјере, који дигосе свој глас у борби против Конкордата, хоћу да одбијем, неумјесан и неправедан приговор да је то била борба против католичке цркве и против браће като-

лика, наших суграђана. Није то, господо, била борба против католичке цркве ни наших суграђана, наше браће, синова католичке цркве. Није. То је била борба против двају суверенитета у нашој отаџбини, а за један суверенитет Краљевине Југославије и у оквиру тога суверенитета за слободу вјере и савјести и за равноправност свих законом признатих вјероисповјести у нашој Краљевини.

За потврду ове моје тврдње, јер немам овлашћења да говорим у име других, ја изјављујем лично у име своје и за себе, да ћу најодушевљеније поздравити један државни наш међувјерски закон, којим ће се регулисати положај свих законом признатих вјероисповјести у нашој земљи и утврдити пуна равноправност и једнакост њихова, по цјену да се мјења и Закон о српској православној цркви и њезин Устав. Кад ово изјављујем, мислим да сам потпуно обеснажио сваки приговор и сумњу о мојој пристрасности и тјесногрудости.

А сад да пређем на ствар: Конкордат између Ватикана и Краљевине Југославије, потписан у Риму 25 јула 1935 године, пренесен је из Рима кроз Министарство спољних послова Краљевине Југославије у Народну скупштину, а одтаде у Сенат, у коме се је угасио и, наводно, престао важити.

Потпретседник Фрањо Маркић: Ја молим господина говорника да не говори о ствари која спада у ресор Министарства правде.

Милан Петковић (наставља): Према томе остају два форума, један ван граница наше земље, а то је Ватикан и други, у Краљевини Југославији, а то је наша Народна скупштина, пред којима његово гашење и престанак његове важности има да добије своју пуну потврду и озваничење.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине говорниче, молим Вас да не претресате о стварима о којима је требало говорити кад је на дневном реду био буџет Министарства правде.

Милан Петковић (наставља): Пред Ватиканом зато, јер га је ту потписао Министар правде Краљевине Југославије у име њене Владе и Ватикански државни секретар у име Свете Столице. Пред Народном скупштином зато јер га је она већином гласова изгласала и огласила законом. Међутим, ми не знамо је ли, и ако јест, на који је начин питање Конкордата ликвидирао између наше Краљевине и Ватикана. Ако није, хоће ли и кад то мисли учинити господин Министар спољних послова? Ми имамо право и интерес да то знамо, тим више и тим прије кад је Ватикан, према писању листа „Осерваторе Романо“, главног ватиканског органа, од 19 фебруара 1938 године, уложио формални протест код југословенске Владе 15 фебруара 1938 године због тога што Конкордат није коначно озакоњен и пред Сенатом.

Овај наш интерес повећан је и појачана наша дужност, да сазнамо право стање, и том околносту што је исти орган Ватикана „Осерваторе Романо“ крајем јануара 1938 године донио чланак у коме се тврди да ће одредбе Конкордата, иако он није коначно озакоњен по прописима Краљевине Југославије, бити интегрално извршиване.

Кад се све то доведе у везу са писањем наше штампе од 8, 9 и 10 фебруара ове године, која је донијела и декларацију Светога Архијерског Сабора Српске православне цркве од 25 јануара (7 фебруара) 1938 године, у којој се доноси изјаве

и писма нашег Министра спољних послова о престанку важења и гашењу Конкордата, онда је потпуно оправдан захтјев наше јавности и нас народних посланика, да се то питање и у овом Дому расвијетли и дефинитивно утврди у ком се стању ово питање налази.

Ја сам због свега овога упутио 17 фебруара текуће године интерпелацију на господина Министра спољних послова и претсједника Министарског савјета и тражио одговор на постављена питања у интерпелацији.

У интерпелацији сам тражио да господин претсједник Министарског савјета и Министар спољних послова одговори на ова питања:

1) Је ли он заиста у својству Министра спољних послова упутио онаква писма и изјаве како се то износи у декларацији Архиепископског сабора, да је Конкордат потписан између Ватикана и Краљевине Југославије 25 јула 1935 године угашен и да неће бити изиштен пред Народно претставништво на озакоњење.

2) Је ли као Министар спољних послова Краљевине Југославије дипломатским путем учинио саопштење и Ватикану о гашењу Конкордата и да овај и овакав Конкордат неће бити више изиштен пред Народно претставништво на озакоњење.

3) Ако то није учинио, хоће ли и када то мисли учинити?

4) Је ли тачно писање листа „Осерваторе Романо“, главног органа Ватикана, из краја јануара ове године, да ће се одредбе овог и оваког Конкордата интегрално извршивати, и ако није озакоњен по прописима Устава Краљевине Југославије.

5) Ако је то писање засновано на стварности, како се то може довести у склад са његовим изјавама и писмима упућеним Архиепископском сабору Српске православне цркве Краљевине Југославије о гашењу и дефинитивном повлачењу поменутог Конкордата.

Шта је истина? Или писање листа „Осерваторе Романо“ или изјаве нашег Министра спољних послова, како их је објавио Архиепископски сабор у својој декларацији од 25 јануара (7 фебруара) 1938 године.

Ако је истина у писању листа „Осерваторе Романо“ зашто је давао онакве изјаве Архиепископском сабору, и како се могу извршивати одредбе једног Конкордата, који је скинут са дневног реда и није озакоњен по прописима земаљског Устава.

Сва ова питања упућена у интерпелацији, ја их постављам и у овој прилици. Постављам их ради дефинитивног разбрисравања овог важног питања и тражим одговор на њих у Народној скупштини сад приликом дискусије о буџету Министарства иностраних послова.

Тражим одговор на ова питања и зато, што ми знамо, да је господин претсједник Министарског савјета и Министар иностраних послова у својој изјави по питању коначног озакоњења Конкордата од стране Сената изјавио дословно ово:

„Сви ми морамо жељети да Конкордат прође у лепшој и помиљивијој атмосфери по што је ова“. Ово је изјава нашег вође и Претсједника данашње Владе. Да ли све ово није само игра и заваривање наше јавности, док Претсједник Владе и Министар спољних послова једнога дана не оцјени да је дошла та лепша и помиљивија атмосфера па се опет појави пред Народном скупштином са

тим истим Конкордатом? — *Timeo Danaos et dona ferentes.* —

Господо народни посланици, при завршетку говора, желим да поставим ово питање: 1936 године један од активних министара Владе господина доктора Стојадиновића, према писању наше и стране штампе, посјетио је једну страну земљу, једну страну нама пријатељску земљу па је посјетио и поглавара те земље. Све је то забележено у страњој и у нашој штампи, али није ништа речено о циљу пута и о мисији тога господина Министра, активног члана Владе г. др. Стојадиновића. Ми имамо потребу а имамо и пуно права да затражимо од господина Министра-Претсједника да нам каже да ли је тај активни члан његовог Кабинета ишао тамо по некој нарочитој мисији, да ли је ишао тамо са знањем његовим као Претсједника Краљевске владе и да ли је можда ишао као нарочити његов емисар у некој мисији због спољних послова? Или је можда ишао у некој мисији, која није била позната Претсједнику Министарског савјета и Министру иностраних послова? Да ли тај господин Министар није можда ишао у неком другом циљу о чему се говорило у нашем народу после тога пута г. Министра? Имамо право да то знамо, па тражимо обавештење о том.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, моја је дужност да Вас упозорим на то да Вам је време истекло. (Граја).

Милан Петковић (наставља): Ја завршавам свој говор с изјавом да ћу гласати против овог буџета. (Пљескање и одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Војислав Лазић.

Војислав Лазић: Ја ћу, господо народни посланици, отпочети са цифарским делом буџета Министарства спољних послова. Господо, по овом буџету предвиђа се огромно велика цифра на поверљиве кредите. У партијама: 357, 358, 359 и 360 предвиђени су кредити на ванредне трошкове за достојно заступање државних интереса и на поверљиве цели, специјални поверљиви кредит и на помоћи и признање националним и просветним радницима. Те партије, господо, износе свега 63.853.734 динара. Кредити које те четири партије предвиђају врло су велики (Граја). Молим вас, господо, да ли је ово Народна скупштина? Ја господо, разумем да се могу неке правити упадице, ако је он казао нешто па се то већини није допало. Али, господо, не дати ни да се започне говор, ја то не разумем. То није парламентаран ред, то не доликује озбиљним људима.

Господо, овај кредит од 73 милиона ја не могу да одобрим прво зато што је тај кредит сувише велики, а друго што не подлежи ничијој контроли, и зато и устајем противу њега. Крајње је време, господо, да се заведе контрола над овим кредитом како се државне паре не би трошиле како ко хоће већ под контролом, како би биле тражене паре за оно чему су намењене.

А сада, господо, да пређем на политику г. Министра иностраних дела.

Из говора г. Министра Претседника а у исто време и Министра иностраних дела ми смо данас могли закључити, да он води политику стварања нових пријатеља и то од оних који су нам досада били непријатељи, задржавајући у исто време и

старе пријатеље. То каже г. Претседник Владе. Али, господо, то је његова политика само у службеним изјавама, међутим, на делу та је политика друга. На делу се та политика води овако: Излазимо из круга досадашњих пријатеља и улазимо у круг досадашњих непријатеља; остављамо савез са Француском, Енглеском и Чехословачком, остављамо Друштво народа, и прилазимо осовини Рим—Берлин и на тој страни тражимо савезнике! Напуштамо чуваре и браниоце Версаљског уговора о миру — на основу кога је ова држава и створена — и прилазимо онима који траже ревизију овога уговора! Напуштамо велике демократске државе и народе и прилазимо великим фашистичким државама и народима.

Јасно је, господо, да се не само у овоме моменту него још од раније стварају блокови у Европи. Имамо један блок европских држава који тражи ревизију мировних уговора, имамо други блок који се противи томе и који тражи чување мировних уговора. Између та два блока бије се борба. На оној страни, господо, где смо раније и ми били, и борили се против ревизије мировних уговора, тамо су Французи, Енглези, Чехословаци, ти наши досадашњи савезници, а на оној другој страни, која тражи ревизију мировних уговора, тамо су Немци и Италијани.

И, господо, ако ми водимо овакву политику какву води г. Претседник владе, онда ми таквом политиком помажемо оне који су противу интереса нашега народа. Ми на тај начин помажемо оне који траже ревизију мировних уговора а та ревизија има да шкоди нашој држави. (Одобравање на левици). Ревизијом се тражи одузимање једног дела и наше територије.

Да ли је могуће, господо, да у једно исто време наша држава буде на обадве стране, и на страни оних који хоће чување мировних уговора и на страни оних који траже ревизију тих уговора? То је, господо, немогуће. Да ли ми можемо бити у исто време добри пријатељи са Французима, Енглезима и Чехословацима, а у исто време и са Немцима и Италијанима? Њихови су интереси супротни једни другима. То су два потпуно засебна блока који се нигде не додирују. И сада када одемо у Париз, Лондон и Праг онда ћемо њима казати: ми смо са вама; а кад одемо у Берлин и Рим ми ћемо и њима казати: ми смо са вама. Та политика, господо, личи на оног народног посланика политичара врдалама, који неће да се замери ни десници ни левици него ако је са десницом он каже: ја сам са вама, а ако је са левицом каже: ја сам са вама. А кад дође до гласања он побегне из Скупштине како не би гласао ни за ни против да се не би замерио ни десно ни лево! (Смех). Е, господо, таква је и политика нашег Министра иностраних послова, изјашњава се за једне, изјашњава се за друге; али ја га питам: кад дође моменат гласања, како ће он гласати, да ли ће он да побегне са гласања или ће моћи гласати и за једне и за друге?!

Може, господо, посланик врдалама да се провлачи овако за све време трајања свога мандата, а, господо, један Министар иностраних послова који води државу и државну спољну политику не може да остане вечито у таквом ставу. Он, господо, мора у даном моменту да се изјасни или за једну или за другу страну. А, господо, тај моменат када наиђе можда ће бити касно за једно часно одређење. Пријатељи са којима смо до сада били неће нам

веровати, казаће: ви сте нас издали, а нови пријатељи, они ће сумњати и казаће: ви нисте онима били искрени како ћете бити нама. (Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан Стојадиновић: Кад дође гласање ми ћемо гласати, господине Војо!) То гласање ће бити онда када буду загрмели топови, када у Европи буде такво стање које ће задрмати цео свет. А када се у томе стању будемо изјашњавали можемо да будемо поражени и понижени. Да не би били поражени и понижени, наша спољна политика мора бити потпуно одређена. Господо, ми у овом моменту имамо већ један догађај на прагу који ће морати да нас одређује. Вечерас у 9 сати Претседник аустријске владе г. Шушник у Инсбруку у Тирољу одржао је политички говор у коме је изложио данашњи положај Аустрије и објавио по чл. 93 Устава да заказује за недељу 13 о. м. плебисцит у Аустрији. (Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан Стојадиновић: Нећемо гласати ми тамо!) Јесте, нећемо, г. Претседниче ми гласати тамо, али тим плебисцитом аустријски народ имаће да се изјасни је ли за независну Аустрију или не. Г. Шушник упозорје све Аустријанце да се не боје никаквих туђинских провокатора и агената, јер верује да ће Аустрија сложено као један човек гласати за Аустрију. Због важности питања Шушник упозорје Аустријанце да ће тога дана цео свет у њих гледати.

Господо народни посланици, ево вам, видите, догађај који је на прагу. Ово је први случај откад постоји Европа да се један народ плебисцитом изјашњава хоће ли имати своју државу или је неће имати. Господо, за нас је ово питање врло важно и од првога реда важности. Није за нас свеједно, да ли ће Немачка држава са 80 милиона становника бити наш сусед, или ће то бити Аустрија са осам милиона становника. Велика је, господо, разлика то што ћемо ми имати за суседа Аустрију или што ћемо имати за суседа Немачку. Ако нам Немачка буде сусед, онда ћемо ми, господо, бити прикљештени са једне стране Немачком, а са друге стране Италијом. Господо, ево момента, да ће већ ускоро наш Претседник Владе, односно Министар спољних послова морати да се одређује за једну или за другу страну. (Добацивање и приговори са деснице). Немојте ви, господо, мислити, да ја ако сам сељак да не знам шта говорим и шта хоћу, а ја ћу вам при крају говора казати то шта ја тражим и шта хоћу, па ћете ви онда због тако неукусних питања оборити очи. Господо, можемо ми упадати једно другом у реч, али озбиљно као што то додикује, а не тако да се народном посланику не дозволи да са ове говорнице може говорити.

Господо, верност пријатељства вреди онолико колико си веран своме пријатељу. Пријатељство враћа се, господо, пријатељством. Према томе колико смо ми верни својим пријатељима и савезницима, толико ће они верни бити нама.

Господо, наши савезници Французи почели су да губе веру у нас. Да су почели да губе веру, ја ћу вам за пример навести скорашњи случај. Ту пре неколико дана вођена је дискусија у Француском парламенту о спољној политици, о догађајима који се већ у Европи котрљају. Ни један, господо, од меродавних фактора Француске владе није у дискусији поменуо Југославију. А, господо, француски државници, кад су говорили о себи, о својој земљи, о борбама њиховим које ће водити у будућ-

ности, они су именovali своје савезнике, именovali своје пријатеље. Они су помињали Чехословачку и убрајају је за свога савезника и пријатеља. Убрајају за свога савезника Белгију, убрајају Енглеску, убрајају још и друге државе. Али, господо, ту је име Југославије потпуно изостало као да ње и нема. А зашто, господо, да име наше државе изостане том приликом? Зато, господо, што већ они знају нашу спољну политику, што они не верују, да смо ми с њима. И, господо, чим је наш Претседник Владе као Министар спољних послова почео да кокетира са онима, у које они сумњају, онда смо и ми њима постали сумњиви. Ја зато тражим да се води потпуно одређена политика. (Гласови са деснице: Она је одређена!) Да је потребно да спољна политика буде потпуно јасна и потпуно одређена ја ћу се вратити мало у нашу прошлост.

Господо, наш цео народ треба да буде сагласан за једну спољну политику. Ми смо осамдесетих година у Краљевини Србији имали две спољне политике. Народ је био на једној страни, али је Династија онда била на другој страни. Династија Обреновића била је за то, да се води политика наслона на Аустрију, а народ је био за политику наслона на Русију. И, господо, у томе времену народ се у нашој земљи због тога делио у два табора. Таква спољна политика била је убитачна за нашу земљу. И унутрашње спокојство земље било је у врло тешком стању. Борба је била у народу. Једни су бранили политику наслона на Аустрију, а други су бранили политику наслона на Русију. Долазак Краља Петра 1903 године учинио је крај таквој двострукој спољној политици. Од тада, господо, у нашој земљи била је само једна политика: била је политика само наслона и савезништва са Русијом. Та политика савезништва са Русијом била је врло добра. (Један глас са деснице: А шта је било за време Краља Милана?) Ја сам рекао шта је било. Он је тражио да се води политика наслона на Аустрију а народ је тражио политику наслона на Русију.

Господо, политика која је била једноставна, која је била јасна за све нас, политика савезништва са Русијом, довела је до тога да је наш народ остао на оној висини на којој је данас. Та је политика била добра јер је Русија била верна наша савезница. Ми смо били верни њој и зато што је она осећала верност нашу у моменту када је Аустрија објавила рат Србији, Русија је без наше молбе одмах објавила рат Аустрији. Само таква спољна политика која је била стална, која је била јасна, могла је да послужи нама да остваримо наше уједињење. Она је послужила нама да можемо да победимо непријатеље и да дође до овог уједињења и да створимо нашу велику Југославију.

Господо, та је политика продужена. Ако је због разних догађаја Русија испала из блока у коме смо били, наша држава је продужила савез са Французима и Енглезима. Остали смо и даље савезници Француске све до доласка на власт Владе г. др. Стојадиновића. Господо, та је политика била добра. Међутим, господо, сада почињемо опет да се враћамо натраг у историју из 80 година, оваквом политиком г. др. Стојадиновића, којом се иде затим да се напусти досадашња политика наслона и савезништва са Французима, Чесима и Енглезима, и ствара политика савезништва са Немцима и Италијанима. Направиће се у нашој земљи два идеолошка фронта за вођење спољне политике

и створити још већи унутрашњи раздор од овога који данас постоји.

Зато ја, господо, хоћу да упозорим г. Претседника да за времена напусти правац којим је пошао и да се врати оној линији која је за нас боља, а боља је та да будемо верни пријатељи, верни савезници онима са којима смо и до сада били.

Господо, када је био г. Претседник у Немачкој, немачки листови су доносили велике славопојке како г. Претседнику тако и Југославији. У тим лепим слављењима у једном листу један новинар написао је како је немачка држава и онда када је ратовала са Србијом била пријатељ Србије. Господо, ја када сам прочитао то, а то су наше новине прештампале, мене је то зачудило, да може тако нешто да се напише. Могло се написати нешто друго, могло се написати да се жели сарадња са нашом земљом, да се жели сарадња у будућности, да се жели заборавити тешка прошлост, али, господо, да се напише то да је и онда Немачка била наш пријатељ када нас је напала и тукла, ја мислим да то може да напише само човек који је толико интелектуално покварен да нам баца прах у очи. Господо, генерација у којој ми живимо памти још добро да је Немачка под заштитом њених далекометних топова прешла Дунав и са већом силом, са надмоћном снагом, са бојним оруђима, потисла нашу јуначку војску да је од Дунава па све до Скадра, до Љеша и до Драча под притиском те најезде посејано много костију наших јунака. Господо, то ми добро памтимо, а памтимо и то како је наш народ трпео три године под непријатељским ропством благодарећи томе немачком пријатељству, благодарећи тим немачким армијама које су нам као пријатељи дошли да нас потуку и да нам отму нашу земљу. А, господо, памтимо још и то како је у оном моменту када је наша победоносна војска долазила са Солунског фронта носећи слободу своме народу Немачка послала у сусрет нашој војсци две дивизије да ове две дивизије потуку нашу војску и да јој спрече улазак у нашу земљу, али су те две дивизије биле у првом сусрету потучене од наше војске и окренуле леђа. Али, господо, те две дивизије повлачећи се све од Врање па до Београда уништиле су целу железничку пругу, уништиле су све објекте на железници, попалиле су све што се могло попалити у близини железничке пруге.

Е па, господо, зар пријатељ чини тако да дође у вашу кућу да вам побије чељад, да вас истера из куће и заузме вашу кућу? Господо, то пријатељ не ради, то ради само непријатељ. Не могу ове генерације то тако лако заборавити и не могу примити непријатеља за пријатеља.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине говорниче, дужан сам да Вас упозорим да Вам је време протекло и молим Вас да завршите говор.

Војислав Лазич (наставља): Али, господо, генерације памте још и то да су онда када је наша победоносна војска дошла са Солунског фронта и донела ослобођење своме поробљеном народу, када су наши изашли да дочекају ту нашу војску, да су заједно са нашим војницима били и француски војници. Наши су китили цвећем како наше војнике тако и француске, како су китили наше топове тако су китили и француске. И, господо, тај народ неће никад заборавити ону крв, коју су Французи пролили заједно са нама, борећи се за

наше ослобођење, борећи се за нашу слободу и за слободу целог света. И према томе, господо, наш ће народ остати веран савезник Француској, остаће вечито веран Французима. Може Влада др. Милана Стојадиновића водити и другу политику, може Влада Милана Стојадиновића ићи и на осовину Рим—Берлин, али тамо југословенски народ неће отићи. Југословенски народ остаће са оним савезницима својим са којима је и до сада био, остаће веран својим савезницима Французима.

Зато ја, господо, одајући и данас са овога места када се почиње да губи вера у нас, у нашу искреност према Француској, одајући признање француској нацији за све оно што је учинила у минулим ратовима за нас, узвикujem: Живели Французи! Живела Француска нација! А зато, господо, што Влада др. Милана Стојадиновића рђаво води спољну политику наше земље гласају против овог буџета. (Одобравање и плескање на левици.)

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Александар Лазаревић.

Александар Лазаревић: Господо народни посланици, цифарски део буџета Министарства иностраних послова толико је засенчен политички да се комотно може у критици и изоставити. Код овог ресора много је важније говорити о политици, која се до сада спроводила, која се спроводи и која ће се спроводити. Стога моја намера и није да критикујем овај буџет расхода са материјалне стране, већ ћу се трудити да изнесем моје критичко гледиште на спољну политику уопште, и природно је да ћу при овом излагању строго водити рачуна о интересима наше земље.

Господо народни посланици, иако у овој Скупштини за сада могу говорити само у своје име, ипак пре отпочетог излагања, морам да нагласим да ја политички припадам једном покрету коме данас стоји на челу наш уважени друг Димитрије Љотић, и ја се надам да ме моји политички једномишљеници ван парламента неће демантовати.

Господо посланици, када говоримо о спољној политици уопште, онда се обично води рачуна о државама као формалним субјектима међународног јавног права.

То долази отуда што се сматра да мир и рат, као и сви поједини односи у миру и рату, зависе углавном и једино само од држава, које суверено и самостално овим односима управљају.

Ако би ова претпоставка, да су државе у области спољне политике не само формални субјекти већ и стварни господари своје судбине, била тачна, онда би и таква спољна политика, која само о државама води рачуна у спољној политици, била добра.

Али, ако би било друкчије, ако би постојале извесне силе у тами или полусенци, извесне силе, које иначе нису формални субјекти међународног права, али су довољно снажне да односе појединих држава упућују овим или оним путем, рата или мира, — онда спољна политика која о томе не води рачуна јесте рђава политика, јер не види и не зна главне чињенице спољне политике.

Ко не познаје главне чињенице спољне политике, тај неће моћи да познаје ни развојне односе будућности! А ко ово не зна, тај не може управљати, јер како може да управља кад нема спо-

собности да предвиђа догађаје и извесне најважније чињенице.

Даље, пак, да би могао предвиђати, потребно је да познаје све тако моћне струје, мотиве и изворе њихове.

Од нашег Министра спољних послова имали смо више пута прилике да чујемо где је све био и ко нам је долазио, разуме се из иностранства. Разуме се, то није рђаво, али то није све и није пресудно, ако је тачно као што рекох да постоје врло моћне снаге у полумраку које држе конце у својим рукама, па повлачећи те конце чине као оно у позоришту с луткама, које играју пред нашим очима, али лутке мртве, фигуре без живота, фигуре, ако хоћете, и без слободе!

Мала деца у тим позориштима мисле, да су те фигуре жива бића, да имају снаге, живота; да могу волети, трпети, живети или умрети! Када би им се дозволило, мала деца би и у разговоре са њима ступили, веселили би се њиховим веселем, а плакали кад су ови жалосни и плачни. Али матори људи знају да је једини покретач онај позади платна, да он држи све конце, да он вуче и окреће мртве фигуре.

Отуда је врло важна ствар при оцени питања да ли је једна спољна политика добра, да ли постоје и какве те стварне или тајне или полутајне силе, које имају огромног утицаја на светску спољну политику. Посматрајмо данашњу светску политику! Погледајмо њене опште контуре! У ком се сада знаку она налази? Сва је спољна политика у једном једином знаку: иде се стрмоглавце у нови светски рат! Зна се, шта ће нови светски рат значити. Зна се, по ономе шта је проишао био и по техничкој усавершености ратног оружја, може се јасно предвидети какав ће идући рат да буде! Па ипак, иако се све то зна, нема разумног човека који не види да идемо у сусрет најкрвавијем и најљућем рату који човечанство до данас још није запамтило. Има држава које се надају да ће у том рату добро проћи. Вероватно да ће оне које су добро морално и материјално опремљене у овом поретку и добро проћи. Међу те долазе извесне државе, које ће, благодарећи изузетним квалитетима водећих личности, успети да боље реше своје унутрашње проблеме: моралне, политичке, друштвене и економске. Али има и таквих држава које, истина, нису успеле да реше своје проблеме, онако као прве, али се надају да ће изазивањем новог светског сукоба довести до опште светске револуције, а ова до опште промене и политичког и друштвеног светског поретка. Прве су познате под именом „фашистичке“; а друге, односно друга је СССР! Али, ма како изгледало да су ове фашистичке, односно ова комунистичка држава, искључиви чиниоци спољне политике, остаје увек једно оправдано питање: да ли нема којих фактора у тами или полусенци, који дрмају светом, који управљају догађајима и који имају нарочито, можда за њих оправданог, разлога да верују да је то баш тај и такав сукоб потребан и неопходан и да оно што ће доћи, ма како грозно било, ипак треба да дође?

Сасвим отворено морам рећи да сам дубоко уверен да таквих фактора има, и да су ти фактори прави господари светске судбине, да они управо плански и систематски гурају у суноврат

нови сукоб једне државе на друге, да они као добри драматори подешавају догађаје а да је све остало исто видимо да су то у најбољу руку глумци, који играју унапред припремљене улоге, или, још горе, мртве фигуре без живота и снаге, које ови фатори из таме покрећу концима, које све држе у својим рукама.

Верујем да ће неко помислити да је све ово бајка, да је ово измишљена прича, али, ја тако не мислим и много упућених људи тако не мисли. Ја ово не говорим без основа. Напротив, ја ово износим на основу пажљивог посматрања данашњег међународног живота.

Да такве тајне силе постоје, доказ је прво немоћно батргање људи који изгледа да управљају судбином света.

Као по оној нашој: „Види му се мријет му се неће, ал' јест' нешто што га напред креће!“.

Е, то нешто што људе — управљаче светског судбином — гони, да и против своје воље морају поћи новом фаталном расплету садашње људске драме, јесу те тајне силе!

Али није само то доказ да те силе постоје! Постоје читави програми, мудри у свој сопственој доследности, да до таквог сукоба дође.

Пориче им се, додуше, аутентичност. Говори се да су то фалсификати, и ја, као и остали, могли би да потврдимо да су, рецимо, протоколи сионских мудраца фалсификати, кад не би били пред тим запрепашћујућим откровењем да је дело објављено 1902 године, тачно предвиђено, унапред описано све што се догодило и догађа и данас, па одатле морамо закључити да тај протокол сионских мудраца, који износи програм за остварење јеврејских планова у свету — рецимо да је фалсификован — видимо већ сад у многоструком остварењу, а из тога морамо закључити да ће и остало, врло лако, у будућности морати да се оствари.

На трећем месту постоји као доказ о тим тајним силама отворен, неанониман програм Коминтерне на конгресу у Москви, августа 1935 године, где је известилац и главни секретар Коминтерне, Димитров, јавно означио као циљ Коминтерне светску револуцију, а ова опет може доћи само ако претходно дође до светског сукоба, у коме, у прво време, неће учествовати СССР. А када се зна какав је утицај уродио Руску болшевичку револуцију, када се зна да је она била финансирана од највећих јеврејских америчких банака, када се зна јудејски печат који је она на себи од почетка носила, када се зна, колики и дандањи, од свију толиких процеса и чишћења у СССР, на Стаљина имају утицај Јевреји и у самој Совјетији и данданас заузимају најутуцајније положаје онда и овај њен циљ, циљ *cominterne*, може с правом бити узет само као циљ тајних јеврејских сила, које кроз то иду својим циљем за господством над светом!

Али, неоспорно је, као четврти доказ и то, да се после сваког новог рата, утицај, власт и богатство све више налази у рукама Јевреја.

Ако би се данас погледало чиме Јевреји све господаре у свету, онда би се видело да су они скоро потпуни господари: берзама, кључном индустријом, кључном трговином и кључним финансијама.

Али, не само то! Они држе у својим рукама не само економију, трговину и финансију, они

држе највеће полуге за владање и самом људском душом. Они су се дочепали највећег дела светске штампе, издавачких предузећа, позоришта и кинематографских продукција!

Уколико ово господарење данас није потпуно, не значи да сутра неће бити. Али и овако непотпуно, оно је огромно. Сутра ће донети само повећавање његово!

Пре стопедесет година, пре Француске револуције, разуме се, није било тако; али први и највећи елан Јевреја долази отада.

Данашња јеврејска моћ и богатство нису били такви јуче, нису били такви ни пре светског рата. Светски рат је донео највеће користи и најмање штете једном једином народу: Јеврејском! Они су најмање дали, а највише добили! Дobili у огромном утицају власти и огромном богатству које им је светски рат донео у руке!

Не говорим ово из мржње према Јеврејима. Али говорим о фактичкој опасности шта они значе за остале, па и за наш народ!

И када све то видимо, када видимо: немоћ формалних субјеката међународног живота, држава, да управљају судбином својом, већ их видимо да немоћно срљају у страховити нови светски сукоб, у коме ће свака од њих сутра немоћно лежати у крвавим рушевинама;

да постоје читави програми који предвиђају баш такав светски сукоб као сретство, кроз које ће доћи до потпуног остварења јеврејског господства над осталим светом;

кад видимо да су сви досадашњи догађаји, револуције и ратови, најмање стали Јевреја, а несумњиво им постостручили утицај, власт и богатство; —

онда не можемо, ако хоћемо да мирно и хладно расуђујемо, сматрати бајком причу о постојању тих тамних или тајних сила, које стварно управљају данас светом.

Отуда спољна политика једне земље, која не води, неће, не може или не уме да води рачуна о тим стварним факторима међународног живота, већ се задовољава само с формалном истином, није добра спољна политика.

Господин Претседник Краљевске владе и Министар иностраних послова у своме експозеу о спољној политици ништа нам није говорио о тајним силама, и какав је наш однос према тим тајним силама. Још је горе, међутим, ако би сам г. Министар спољних послова био не само међу онима, који мисле да су ове тајне силе измишљена бајка, већ би и сам био у оним интернационалним удружењима, тајним или јавним, кроз која се, ако те тајне силе постоје, ове најбоље испостављају и најбоље долазе до утицаја на државне послове. Ми морамо чувати своју земљу од утицаја разних интернационала, јер се кроз њих најлакше на земље, као што је наша, земље које су до јуче одгајане у патријархалној природи и моралу, најлакше утиче да изгубе свој дух и свој пут.

Сигуран сам да г. др. Милан Стојадиновић, данашњи Министар спољних послова, спада по својој формацији, типу људи интернационалног карактера. Отуда ми ни на крај памети није да ће на њега ово моје излагање имати утицаја. На њега: ротаријанца, банкара и берзијанца, ако не и друго што, сигурно је да ово моје излагање не

може имати утицаја. Када би друкчије могао да осећа и да мисли, он не би био оно што је!

Али ја ово не говорим због њега, већ због тога што желим и што мора истина да се чује. А истина ослобођава. Потребно је, дакле, да се чује та истина да би је људи угледали и упознали. Отуда за мене који овако мислим и за све оне који овако гледају, који види сву трагичност човечанског положаја, сву беспомоћност његову, који виде огромни утицај и свакога дана све више растећи утицај тих тајних сила, које гоне и гурају човечанство у нови светски рат, за мене и све оне, који тако гледају и мисле, најважније питање спољне политике наше земље јесте ослобођење њено од утицаја разних интернационалних клика, котерија и формација, јер се утицај тајних али толико утицајних сила светских кроз ове интернационале остварује.

Потпуно је разумљиво, да ће ове моје речи изазвати буру код оних који се осећају погођени.

А први покушај борбе противу овога мога излагања показује се у подсмеху и иронији. ОDMAХ ће се наћи људи који важе за паметне, а ништа ме неће зачудити ако међу њима буде и сам г. др. Стојадиновић, управо чудо би било обрнуто, који ће у глас повикати са сувереним презривим осмехом да је ово прича за малу децу.

Али, неосетљив на тај презир, на који одговарам истом мером, не признајући при том никакву олакшавану околност, већ напротив, истичући њихову улогу агената тајних сила, ја очекујем да им тај презриви осмех престане, јер из искуства знам, да ће поћи, кад виде да иронија не помаже, у напад другим средствима. А што већа средства буду употребили, тиме ће пре и боље показати да сам их овим баш погодио.

Рекох: потребно је ослободити нашу спољну политику утицаја разних интернационалних сила, котерија и формација, а самим тим то значи да данашњи Министар иностраних послова, типичан интернационалац, нема основне квалитете, да управља спољном политиком наше земље у данашње време.

Али да оставимо овај општи и основни део спољне политике и да пређем на онај терен, на коме се обично крећу сви говорници, када говоре о спољној политици.

Прво, морам истаћи да су нас заглушиле приче о огромним спољно политичким успесима данашњег режима. При томе, рекло би се, да се намерно заборавља да је главне основе те политике поставио Блаженопочивши Краљ. Заборавља се да је он проломио лед са Бугарском и заборавља се да је он тај, чије проламање тога леда има, разуме се, безкрајно више значаја, него, рецимо, све што би могао дати данашњи режим. И то не зато што је он био Краљ и господар, већ зато што је сам био јунак и ратник. Пружање његове јуначке руке има сасвим други значај него пружање руке данашњег режима.

Заборавља се да је он био тај који је поставио основне идеје самосталне балканске политике и да његова смрт — то ће ваљда признати и господин Министар спољних послова — првенствено долази баш и због тога, што је, увидевши потребу да самостално процењује и води спољну политику своје земље, пао као жртва једне огромне и разгранате завере, у којој су искоришћене многе

мржње и многе пакости. Да се обезглави земља, да се с крмила нашега брода скине Блаженопочивши Краљ.

Заборавља се, да је он био тај који је поставио друго начело наше спољне политике: са Савезом Совјетских Социјалистичких Република, дотле докле у њему влада коминтерна, док у њој владају цареубице и народоубице — Југославија не може бити у односима нормалним.

На ово ће ми сигурно садашњи Министар спољних послова рећи: па ето, ми водимо политику ту исту. А ја ћу му на то одговорити: да сам уверен да он у опште не може да води јасно и одређено, било унутрашњу било спољну политику.

Прво правило његове политике, то је веровање да цео свет може преварити. Он тако мисли унутра а тако и споља.

То је правило, разуме се, врло рђаво, јер не само да се не може цео свет преварити, већ ће се преварити онај који на томе заснива своју политику.

Кад то слушамо, пада ми на ум она анегдота из Ђетића у парламенту где црногорски народни посланик интерпелише црногорског Министра спољних послова о спољним пословима Црне Горе, а овај одговара да је Њ. В. Краљ и господар „што се тиче односа са Султаном добро и са онијем што влада и с онијем у заточењу”.

Тешко да ће нико у свету моћи поверовати да је данашњи Министар спољних послова у стању да буде у тако одличним односима са свима са којима се срео, — кад знамо како је Европа подељена и како који на остале гледа. Отуда политика, која се заснива да свакоме не само буде из куртоазије пријатна, већ да свакоме тврди да стоји на његовим основним гледиштима, — таква политика мора на крају крајева уродити правим плодовима по земљу која је води.

Највећа културна и политичка несрећа данашњице јесте духовна поцепаност Европе. Она је предуслов будућег светског рата ма где он буде прво избио. Али, ма како било то тешко, ми то изменити не можемо.

И како ми долазимо у људе који сигурно од рата ништа не могу добити, а много или све изгубити, чување мира заиста мора бити стварно господарска мисао наше спољне политике.

Али нико не може очувати мир само тиме што ће ово на сваком кораку понављати, већ остваривањем и чувањем услова за мир.

При том нису једини рушиоци мира они који би хтели да наруше силом постојеће стање, већ и они који својом слабошћу, распасаношћу и расулом изазивају и распирују прохтеве за рат код оних првих.

Али нема изгледа да се општи мир очува. Досадање институције, Друштво народа, пактови, споразуми и уговори нису у стању да га очувају. Државе победнице које су наметнуле мир после тога мислиле су да је сам уговор о миру довољан да их чува, испуштајући, у самообмани из вида да је тај мир био силом наметнут, и да га само сила може бранити. Али за силу се тражи прво унутрашња дисциплина стални напор, пожртвовање. А државе победнице су баш на обрнутим принципима чување мира поставиле. И отуда није никакво чудо што данас присуствујемо постепеној сталној ликвидацији свију установа које је завр-

штак рата довео. И отуда како је то зло, ко хоће да се баци каменом на оне, који су заинтересовани променом установљеног стања светским ратом, нека се баци пре свега на оне који су требали бити заинтересовани одржавањем тога стања а нису увидели да сами собом, својом слабости, највише доприносе томе.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, Ваше је време истекло.

Александар Лазаревић (наставља): Отуда се и за нас мање интересантним појављују спољно-политички а много више унутрашњо-политички моменти. Јер ћемо споља бити поштовани, уважени, наше пријатељство тражено и наше непријатељство избегавано, у колико решимо своје унутрашње политичке моменте.

Није толико важан савез и пријатељство с овим или с оним спољем, колико савез и пријатељство са својим сопственим народом.

А то данашња Влада није решила и не може решити, јер ни један унутрашњо политички момент није решила, већ је, као што је познато, и нове распалила и створила.

Отуда се њена унутрашња политика показује као опасност за добру спољну политику. Јер разривена земља изнутра не може имати добру спољну политику.

Према свему овоме ово су главни предуслови наше најбоље спољне политике:

1 — Решење свих наших унутрашњих политичких невоља и проблема.

2 — Ослобођење наше унутрашње и спољне политике од утицаја свих интернационалних клика; копија и формација.

3 — Помагање исто таквог ослобођавања и осталих народа Балкана, у правцу очувања слободе и мира на Балкану.

4 — Чување традиционално пријатељских односа с искреним порукама да наше пријатељство није довољно ако свака земља прво исто тако као и наша не постави и не испуни такве исте или одговарајуће предуслове своје спољне политике.

5 — Поштовање и пријатељство за све остале земље изузев С. С. С. Р. док тамо не дође до праве националне Русије, са искреном поруком да смо готови бити пријатељи, у колико њихова спољна политика не иде против онога што смо напред поставили.

Данашњи Претседник Владе и Министар спољних послова др. Милан Стојадиновић, нема такву политику и не може је имати па ћу због тога у знак осуде овако погрешно и по државу и народ штетно вођење спољне политике гласати против буџета. (Одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. др. Рудолф Добовишек.

Dr. Rudolf Dobovišek: Gospodje narodni poslanci! Svetovna vojna je izmed vseh Slovanov najhujše prizadela slovenski narod. Medtem ko so se drugi slovanski narodi osvobodili, je krivična mirovna pogodba raztrgala slovenski narod na tri države. Le 2/3 slovenskega naroda je prišlo pod Jugoslavijo, medtem ko je 1/3 slovenskega narodnega življa padla pod tuje države: Italijo in Avstrijo. 600.000 Slovencev in Hrvatov je še danes pod Italijo. Gotovo vam je znano, kako Kalvarijo je moral

prestati slovenski narod pod fašistično Italijo. O kroških Slovencih ne bom govoril, ker sta o njih govorila že tovariša g.g. dr. Jančič in Doberšek; zato se omejim čisto na kratko samo na našo narodno manjšino v Italiji.

Razpuščene so bile vse politične, gospodarske in kulturne ter prosvetne organizacije našega slovenskega življa v Italiji. Pretrpeli so vse gorje. Iz cerkve je bila pregnana slovenska beseda, niti Boga ni smel Slovenec moliti v svojem materinskem jeziku. Vsled tega je slovenski živelj v Italiji globoko vzdihnil, ko je slišal o sporazumu, ki ga je sklenila Jugoslavija z Italijo. Ta sporazum je bil sklenjen 25 marca 1937 leta. Kakor moramo kot Slovenci priznati, da je ta sporazum v naši Sloveniji prinesel precej gospodarskega poboljšanja, ker se je dvignila cena lesu in živini, povečal se izvoz v Italijo, vendar naš živelj v Julijski krajini ni prišel do one svobode, katero si je obetal in pričakoval od sporazuma. Hišne preiskave so še vedno na dnevnem redu. Našo besedo v cerkvah še vedno preganjajo. Doslej cerkvena oblast še ni preklicala nobene prejšnjih odredb proti rabi našega jezika v cerkvi, dasi je prej trdila, da jih je izdala pod fašističnim pritiskom. Če tudi je bilo slovensko petje ponekod zopet dovoljeno, je praktično izvajanje marsikje naletelo na najhujši odpor. Koje goriški nadškof dovodil v Doberdobo zopet slovensko petje, je nastopila proti temu učiteljica in zanjo še italjanski duhovnik, ki je vernike koncem maja podil od šmarnic, češ, da v cerkvi ukaže le on in da se v njej ne bo pelo slovenski. V Gorici je bila po sporazumu v stolni cerkvi odpravljena zadnja maša s slovensko pridigo in slovenskim petjem. Prav v zadnjem času so bili postavljeni pod policijsko nadzorstvo in opominjani nekateri župniki in kaplani kakor P. Šorli, I. Dežela, Š. Tonkli, ki so tudi širši javnosti dobro znani, in mnogi drugi, češ da so napačno tolmačili prijateljsko pogodbo z Jugoslavijo glede rabe našega jezika v cerkvi.

Seveda spričo vsega tega ne more biti govora o rabi našega jezika v javnem življenju; narobe, prav v zadnjem času se zabranjuje naš jezik celo v privatnih razgovorih. Tako je v Trstu nahrulil policijski agent dve slovenski kinetici, ker sta se pogovarjali v slovenskem jeziku.

Še manj more biti govora o kaki kulturni manifestaciji ali celo organizaciji našega naroda. V zvezi z uspelim gostovanjem ljubljanske opere so pozvali na odgovornost nekatere mladeniče radi aplavza, s katerim so izrazili svoje zadovoljstvo nad uspelo igro gostov. Nekemu Slovincu so odvzeli koncesijo za gostilno, češ da je njegov brat poklonil cvetje gostujočim pevcem.

Ako primerjamo našo narodno manjšino v Italiji napram nemški manjšini v Tirolu, moramo priti do sledečega zaključka: Nemcev je v Južnem Tirolu 230.000, naših Slovencev v Italiji 600.000. Nemci imajo 2 privatni gimnaziji, Slovenec — nobene. Nemci imajo 9 nemških časopisov, med njimi 3 revije, Slovenci nimajo niti najskromnejšega slovenskega časopisa. Nemci imajo svojega škofa nemške narodnosti, a naši slovenski duhovniki se izgnanjajo iz Julijske Krajine. Torej o kaki narodni kulturni in prosvetni svobodi našega naroda po sklenjenem sporazumu še ne more biti govora.

Italija bi se morala zavedati, da ji je naša država v najtežjem njenem položaju napravila ogrom-

ne usluge, kakor nobena druga država, in bi radi tega že iz čuta hvaležnosti zaslužil naš narod v Italiji, da se mu dovoli tudi iz občega človeškega stališča kulturnemu narodu primerna svoboda materinskega jezika.

Zato prosim Kraljevsko vlado oziroma g. Ministra za zunanje zadeve, da posveča polno pozornost naši narodni manjšini v Italiji, v isti meri, kakor se Musolini in Hitler skrbno brigata za svoje manjšine, in skuša doseči, da se obljube, dane ob sklepu sporazuma, tudi izpolnijo.

Ako Italija ne bo izpolnila danih obljub in držala svoje dane besede, ki jo je zastavila ob sklepanju sporazuma, se bo žalibog v zgodovini zopet ponovila stara prislovica: *Latina fides, nulla fides!* (Burno odobravanje na leviici).

Потпретседник Франьо Маркић: Реч има народни посланик г. Сава Микић.

Сава Микић: Господо народни посланици, експозе г. др. Милана Стојадиновића, Претседника Министарског савета и Министра иностраних послова јесте јеванђеље наше спољне политике и да су наши другови са левице обратили мало више пажње на излагања у експозеу и на јасно одређене линије наше спољне политике, верујем да би се њихови говори кретали у једном сасвим другом правцу и умеренијој критици а ми смо видели данас у току целог дана да су ти говори већ раније били припримљени да би овде у низу и ланцу свих оних разних напада на Краљевску владу и овом приликом били изречени и изнети. Но упркос свима нападима који су са левице пали овде са ове говорнице није успело г. г. посланицима са левице да побију јасне, одређене, чисте и светле смернице наше спољне политике. (Одобравање код већине) Целокупан напад и сви говори који су данас изговорени кретали су се тако рећи у истом правцу, у истим смерницама скоро као и код осталих ресора, само што је овде сад био један други објект мало важнији због наше спољне политике па су зато и овде били мало више импулсивнији у својим говорима.

Господо народни посланици, ја хоћу одмах овде да истакнем сада једну ствар, ону која је јасна свима нама овде, која је јасна целом нашем народу а то је да је садашња унутрашња политика на добром путу. То нико у овој земљи не може обеснажити. Није ни парламентарна опозиција успела да то докаже ма којим путем, ма којим сретствима и ма којим аргументима а још мање може да успе да то докаже у нашој спољној политици. Дакле, у овом експозеу — огледалу наше спољне политике јасно је као дан да ми идемо традиционалним стопама наше политике и чувамо верно старе савезе и пријатељства. Све обавезе које је наша отаџбина примила раније, ми их данас у потпуности чувамо и извршавамо. Београд је постао као што сте чули из овог експозеа, јеванђеља, како га назвах, наше спољне политике важан политички центар. Да ли је Југославија данас усамљена као некада то се питање данас више не поставља. Метнимо руку на срце и искрено признајмо да никада нисмо до сада боље стојали у спољној политици него сада под руководством Владе др. М. Стојадиновића.

Даље, господо, на крају овога експозеа ви сте видели још једну велику, светлу и значајну констатацију, а то је да нашем младом Краљу Петру II

сачувамо баштину Његовог Великог Оца. Господо народни посланици, мислим да су ово дубоке речи и да је са овим све речено, јер ми знамо смернице и политику покојног Краља Александра, Краља Хероја, Краља Ујединитеља и Краља Мученика (Једнодушни узвици: Слава му!) Кад се у овом експозеу као најбриљантнија ствар истиче то, онда је грех и извртање чињеница од оних са леве стране кад кажу да не идемо јасно, бистро и одређено у нашој спољној политици и путевима које је одредио покојни Краљ Александар.

Господо народни посланици, како је време поизмакло, а ви изгубили стрпљење даљег слушања и ако сам занста желео да се дуже мало позабавим спољном политиком, јер сам некада и ја служио две године у том ресору те ћу само у најкраћим потезима да истакнем неколико важнијих ствари.

Прво, хоћу најенергичније да одбијем тврдње да ми и даље не стојимо чврсто уз нашу пријатељску и савезничку Француску. Ми Француску волимо и волићемо као што је она нас волела у данима искушења када смо стварали Југославију, када смо са њом заједно проливали крв. Овде хоћу са неколико речи да одговорим на упадице нашег другга г. Паштровића, и да истакнем, да је за наше народно ослобођење и уједињење, поред неколико десетина хиљада палих француских војника, на тлу наше отаџбине пало и 126 француских авијатичара. Према томе, држим да је ова упадица нашег другга г. Паштровића била депласирана, јер је занста за нас и наше везе и пријатељство са Француском проливена крв храбрих француских авијатичара драгоцен.

Господо посланици, да идемо даље. Оно што смо ми преживели у минулим ратовима била је права голгота и то нико не може порећи, а политику коју смо водили тада, ми је настављамо и данас и ни један премијер и ни једна влада, ни једна Народна скупштина од те политике неће се удаљити, а зато је јасан доказ и овај експозе нашег Претседника Краљевске владе и Министра спољних послова г. др. Милана Стојадиновића.

Ја ћу да вам покажем један факат. Кад је било прошле године заседање Интерпарламентарне уније у Паризу, ви се сећати, драги другови са левице, да никакав посао није обављен у том међународном парламенту од стране наше отаџбине и од стране њених претставника, док се нисмо потпуно са француским делегатима договорили, као и са делегатима Мале Антанте а тако се ради, колико ми је познато, на свима састанцима међународним на којима учествује и наша држава. Па ја вас питам: зар је то отсупање од пријатељске савезничке Француске?

И ја верујем да се сваки посао наше спољне политике који се обавља, обавља се споразумно и договорно са Орсејским Кејом, тј. са Француским Министарством спољних послова. Противно томе доказивати, био би један узалудан посао. Ја не желим да кажем више о Француској ни једну реч али желим да подвучем да смо ми Француску, колевку слободе, правде и једнакости, колевку ренесансе и цивилизације и пре рата имали у својим срцима и дубоко је волели, али светски рат он нас је толико за њу везао да смо ми сада од Француске нераздвојни.

Живела Француска!

Наш нови однос и пријатељство са Немачком, потпуно је јасан. И то је имало, ако хоћете искрено да кажем, мало дубљег свог корена. Ви знате да поред одбрамбеног савеза, поред чисте политике пријатељства које имају везе има и других веза и пријатељства које су важне а то су привредне, економске, туристичке и друге везе. Ето, у томе правцу се и креће наше пријатељство са Немачком. Да вам наведем само један пример који сам раније у једној прилици истакао. Кад је Макензен са својом армијом прошао кроз окупирану Србију, онда су и немачки пукови прошли кроз нашу земљу па је после свршенога рата по Версајском уговору образован један суд који је имао да суди нашим непријатељима за ратне кривике причињене у нашој земљи и састављена је листа ратних криваца. Тај међународни суд имао је да суди за повреду међународног права 2.800 бугарских поданика, који су починили разна зверства и злочине у окупираној Србији. Он је имао да суди и 1.800 Аустро-мађара, а имао је да суди свега једном немачком војнику, који се огрешио о прописе међународног права приликом проласка немачке војске кроз Ражањ. Видите, господо, из овога само нам однос са Немцима и како су се Немци понашали у окупираној Србији.

Господо народни посланици, никад и ни у једном моменту од кад смо стварали Малу Антанту нисмо били у бољим односима него ли данас, са Малом Антантом. Балкански споразум исто је тако чврст као никада до сад. А најновија конференција савета Балканског споразума у Анкари такође је показала наше најпријатељскије односе са свима државама балканског споразума јер су на томе заседању сви међусобни проблеми једногласно решени. И баш ове године, када је у Анкари заседавао савет Балканског споразума, онда је г. Цветковић, члан Кабинета г. др. Стојадиновића са ове говорнице, знајући шта се тамо ради, говорио о великим успесима балканског споразума и балканске солидарности за учвршћење европског мира.

Ја хоћу укратко да се осврнем још на једну ствар и на бесомучну критику наше спољне политике нашег друга г. Јанка Баричевића, који је у своме данашњем говору без документација, као често пута и раније, износио ствари које не стоје и за чије сам говоре једанпут казао да су сувопарни и прочитана књижа. Он је учинио неколико замерака, наравно без икаквих аргумената и са провидном тенденцијом. Он је казао: па ми помажемо аншлус а одмах затим и долазак Хабсбурговаца. Па то је очевидна контрадикторност. Па ја вас питам, да ли није малочас и сам господин Воја Лазић изнео у своме говору разлоге из којих се види да тврђења г. Баричевића потпуно отпадају, јер су у Аустрији заказани избори за њену независност. Ми не желимо да се мешамо у унутрашње ствари Аустрије. Спомињало се овде чак и наоружање Мађарске. Па шта ми ту можемо у погледу тога наоружања? Ако се она оружја, зашто то не спрече Енглеска и Француска, него видите све што се дешава они бацају на ову Владу и на овај режим.

Господо народни посланици, г. др. Коста Кумануди цитирао нам је овде неку енглеску пословицу. Знате, он је био професор административног права и ја мислим да је погрешно због ове наше администрације што је то цитирао него би боље урадио да је цитирао Чемберлена који је баш

ових дана казао да мали народи не могу много да очекују од Друштва народа. Г. др. Кумануди каже да смо и ми криви што је Друштво народа изгубило у своме ауторитету и да смо и ми рушили Друштво народа, а ја ћу да вам прочитам изјаву пок. др. Воје Маринковића из времена, кад је г. др. Коста Кумануди био на власти са др. Маринковићем као Министар спољних послова, он је, како се наводи у књизи о Друштву народа Сент Олера, бив. француског амбасадора, казао о Друштву народа овако: „Ако смо ми склопили савез са Француском, а Албанија са Италијом, то значи да ни Југословени ни Албанци немају гаранције у Друштву народа.“ Дакле, видите, да је и сам Министар спољних послова из режима г. др. Куманудија имао такво мишљење о Друштву народа. Па зар овоме треба више икаквог коментара и да ли смо ми рушили Друштво народа примајући само идеје или овакве изјаве?

Што се тиче г. Мите Димитријевића, он је овде говорио о спољној политици, али ја из његових речи нисам осетио неку критику и ја мислим да он није далеко од овога „Јеванђеља“ које је дао г. др. Стојадиновић својим експозеом о спољној политици и изгледа ми да се он с њим слаже и да ће се таквом раду и сам посветити и са њиме се сложити. Напомињем само то да је он употребио једну незгодну пословицу о Црногорцима наводећи да та пословица гласи: „Са сваким лијепо а ниским искрејно.“ Међутим, ја, који сам из Бетске бањовине, морам да одбијем да та пословица тамо не постоји и да је он то наводио апсолутно без икаквог стварног основа, јер су Црногорци баш искрени и отворени људи.

Г. Миливоје Перић, наш славни адвокат из Смедерева, он само тражи неке чињенице и меша се много у историју и види неке опасности али не наводи никакве аргументације за своје наводе нити је ма у чему успео да побије констатације нашег Министра спољних послова. (Чује се: Хајде мало о Косићу!) О г. др. Косићу не желим да говорим, пошто се он у спољној политици врло мало разуме јер он је економиста и његовом говору не треба много коментара. (Смех).

Господо народни посланици, на завршетку да бих остао доследан датој речи, ја морам да поновим једну исту ствар кад год изађем на ову говорницу а то чиним већ три и по године, а то је питање признавања ратних година, јер и у Министарству спољних послова има доста чиновника који су учествовали у минувим ратовима и они су дочекали такву ситуацију да као чиновници буду подређени онима који нису ратовали и онима који су ратовали у аустро-угарској војсци. Ти наши ђаци-ратници а сада чиновници ништа друго не траже него да се својим правима, као ратници бивше Србије и Црне Горе, изједначе са онима који су ратовали у аустро-угарској војсци.

Даље ђаци-ратници не траже ништа друго него да се изједначе са онима друговима који нису ратовали. Ја понова са ове говорнице истичем и наглашujem да ни једног динара неће бити финансијског ефекта, јер је по садањем Закону о чиновницима то право признато у дунавске године за пензију, а за унапређење по групама ствар је дискреционог права ресорног министра. Па, према томе, молим Народну скупштину да питање ђака ратника реши. (Пљескање и одобравање у центруму и на десници).

Потпретседник Фрањо Маркић: Господа народни посланици, пошто је листа говорника исцрпена то је претрес у појединостима предлога буџета расхода — VI раздео — Министарство иностраних послова завршен. Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама седењем и устајањем. Господа народни посланици, који примају прочитане партије нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. Молим известиоца г. др. Часлава Никитовића да изволи прочитату партију 351.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 351 — VI раздео — Министарство иностраних послова.

Потпретседник Фрањо Маркић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 351? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем, да је прочитана партија 351 већином гласова примљена. Изволите чути партију 352.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода — VI раздео — Министарство иностраних послова од партије 352 до партије 355 закључно.

Потпретседник Фрањо Маркић: Изволите чути партију 356 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 356 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

VI РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА

ГЛАВА LXI — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

Парт. поз.

Б. Материјални расходи

356

Исплата анунтета:

Унети нову субпозицију:

д) Исплата анунтета по зајму од 10,000.000 динара, за подизање зграда за поштанство у Тирани + 500.000.—

Свега гл. LXI, повећати са + 500.000.—

Потпретседник Фрањо Маркић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 356 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већи-

на седи, према томе објављујем да је партија 356 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 357.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода — VI раздео — Министарство иностраних послова од партије 357 до партије 361 закључно.

Потпретседник Фрањо Маркић: Изволите чути партију 362 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 362 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

ГЛАВА LXII — ЗАСТУПНИШТВА У ИНОСТРАНСТВУ

Посланства

У петом реду испред речи: „Мађарској” уметнути речи: „Летонији и Литванији”

Редовни расходи

Парт. поз.

А. Лични расходи

362 Награде и оперозни додаци дневничарима:

Субпоз. 2 — 67 званичника

итд., смањити са . . . — 48.000

Субпоз. 3 — 92 служитеља

итд., смањити са . . . — 41.500

Субпоз. 4 — 6) Оперозни

додатак итд., смањити

са — 410.500 — 500.000.—

Свега гл. LXII, смањити са . . . — 500.000.—

Укупно VI раздео — —

Потпретседник Фрањо Маркић: Господа народни посланици, пошто је предлог буџета расхода — VI раздео — Министарство иностраних послова по свима партијама појединачно примљен, објављујем да је цео предлог буџета расхода — VI раздео — Министарство иностраних послова примљен. (Бурно плескање и одобравање у центруму и на десници).

Пошто је време доста поодмакло, ја мислим да ћете ми, господа народни посланици, дозволити да ову данашњу седницу закључим а исто тако и да предложим као дневни ред следеће седнице: Продужење претреса у појединостима извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1938/39 годину и то: 1) Претрес буџета расхода — XV раздео — Министарство социјалне политике и народног здравља. (Прима се).

Са вашим пристанком ову седницу закључујем, а идућу заказујем за сутра у 9 часова пре подне са примљеним дневним редом.

Седница је закључена у 1,45 часова.

